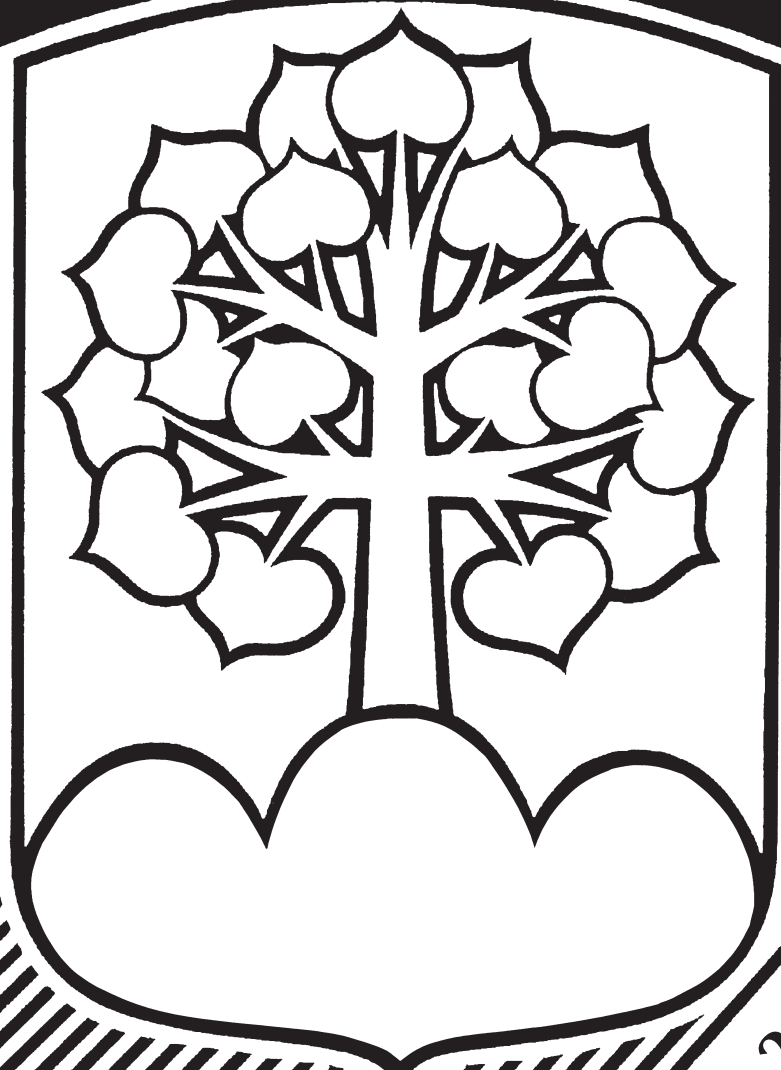

GENEALOGICKO - HERALDICKÝ
HLAS

ČASOPIS SGHS MARTIN

1-2
2019

SLOVENSKÁ GENEALOGICKO-HERALDICKÁ SPOLOČNOSŤ

člen Medzinárodnej konfederácie genealogických a heraldických spoločností
www.sghs.sk

Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť (zal. 1991 v Martine) podporuje záujemcov o genealógiu, heraldiku a príbuzné disciplíny, osobitne tých, ktorí skúmajú pôvod a príbuzenské vzťahy slovacikálnych rodín a osobností.

Za týmto účelom poskytuje konzultácie, organizuje vedecké a vzdelávacie podujatia, vydáva periodikum Genealogicko-heraldický hlas a ďalšie publikácie, pripravuje rôzne výskumno-zberateľské akcie, buduje vlastnú knižnicu a archív.

ČLENSTVO

Spoločnosť je otvorená pre domácich i zahraničných členov. Členstvo (individuálne alebo kolektívne) vzniká po zaregistrovaní vyplnenej prihlášky a zaplatení členského príspevku na príslušný kalendárny rok

ČLENSKÉ PRÍSPEVKY

Slovensko:

EUR 10,00/rok

Česká republika:

EUR 13,00/rok

Pokiaľ je to možné, príspevky poukazujte priamo na účet SGHS

KONTAKT

Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť
Nám. J. C. Hronského 1
036 01 Martin
Telefón: 043/245 14 59
E-mail: genealogy@snk.sk

BANKOVÉ SPOJENIE

Názov príjemcu: Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť
Adresa: J. C. Hronského 1, 036 01 Martin
Číslo účtu: 17237362/0200
IBAN: SK6302000000000017237362
BIC (swiftový kód): SUBASKBX
Názov banky: Všeobecná úverová banka, a. s.
Adresa banky: M. R. Štefánika 2, 036 01 Martin

GENEALOGICKO-HERALDICKÝ HLAS

Časopis Slovenskej genealogicko-heraldickej spoločnosti a Slovenskej národnej knižnice – Národného biografického ústavu. Vychádza 2× do roka. Predplatné zahrnuté v členskom príspevku.

Ročník 29/2019, číslo 1 – 2.

Zostavovateľ a zodpovedný redaktor:

Mgr. Milan Šišmiš

Redakčná rada:

PhDr. Peter Keresteš, PhD.

doc. PhDr. Vladimír Rábik, PhD.

PhDr. Radoslav Ragač, PhD.

Odborná spolupráca:

RNDr. Mária Škereňová, PhD.

Technická spolupráca:

Ivan Bílý

© Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť, Martin 2019

ISSN 1335-0137

OBSAH

Symboly v čase 2

ŠTÚDIE

Stanislava Rovňáková
Šľachtický rod Tibaiovcov 5

Daniel Haas Kianička
Moje cesty za kremnickými Freiseisenovcami 12

Richard Drška
Šľachtický rod Kozma zo Skalice 20

Frederik Federmayer
Tajomný H. S. identifikovaný (Trochu netradičná pocta môjmu učiteľovi heraldiky) 30

Ladislav Vrtel
O tvorbe štátneho znaku Slovenskej republiky v rokoch 1989 – 1990 38

Karel Müller
Na cestě k symbolům samostatné České republiky 52

SPOLOČNOSTI

Tomáš Balhárek
Slovenská vexilologická spoločnosť 59

ANOTÁCIE – GLOSÝ 63

SKÚSENOSTI

Leon Sokolovský
Ako vznikala vlastivedná monografia obce Kokava nad Rimavicou 72

SÚŤAŽ 76

VALNÉ ZHROMAŽDENIE 87

KRONIKA 91

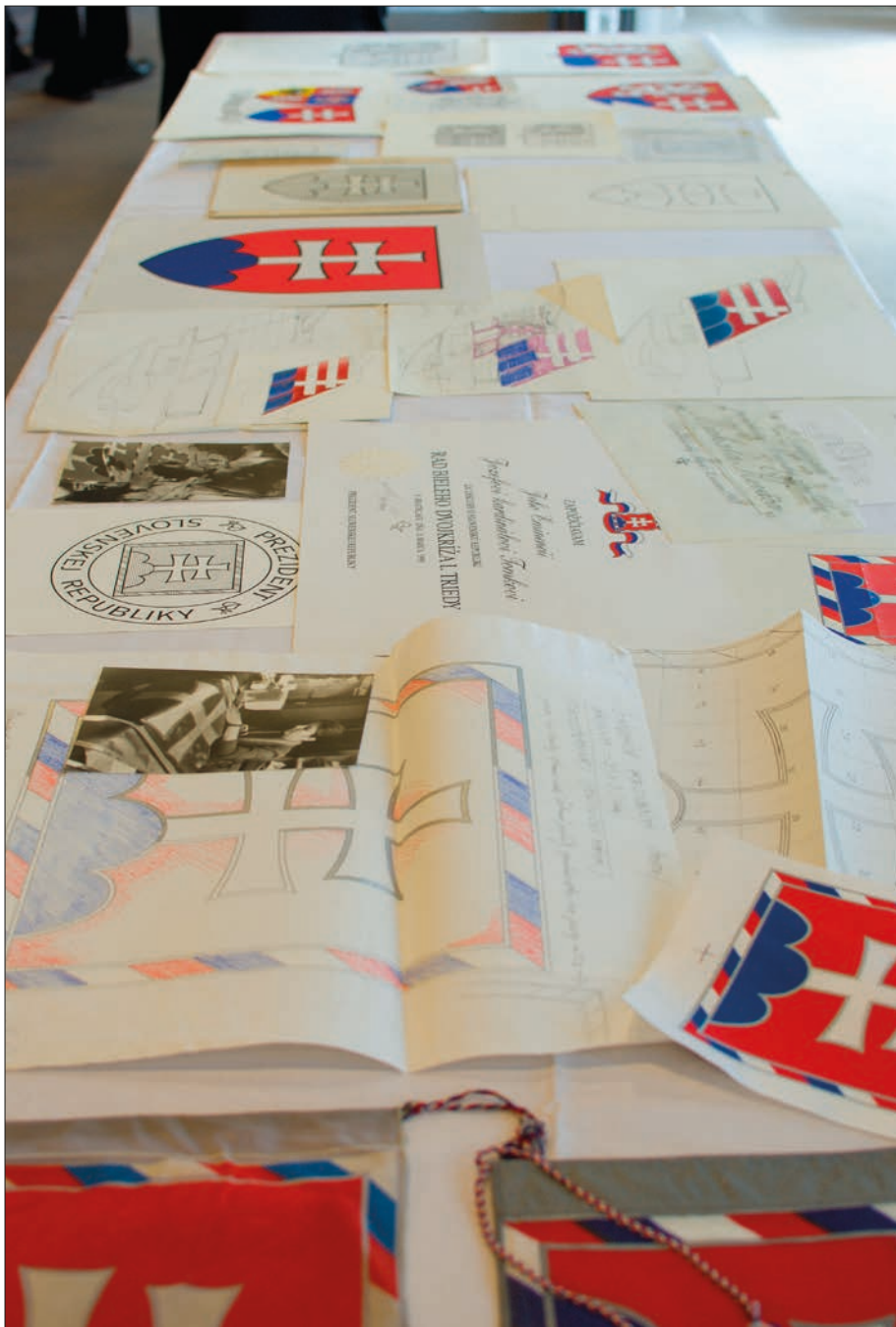
POSTSCRIPTUM 94

FROM THE CONTENTS 95

**ĎAKUJEME
ZA 2 %
Z VAŠEJ DANE**

Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť

Sídlo: Nám. J. C. Hronského 1.
036 01 Martin
IČO: 14225875

SYMBOLY V ČASE

***O tom, že kto videl, nehovorí,
kto hovorí, nevidel
a že nielen napísané,
ale aj nakreslené a ušité, ba i nevy povedané
zostáva***

Vraví sa, že všetko, čo vzniklo, zanikne a všetko, čo zaniklo, znova vznikne. Tak je to i so symbolmi území či spoločenstiev. Všetky kedysi a kdesi vznikli, používali sa, prestali používať či v nejakej podobe znova ožili a používajú sa ďalej. Je tiež v povahe človeka pýtať sa, ako sa veci diali. Ako bolo na počiatku i potom. Ako to bolo v skutočnosti. Niekedy sa to dozvieme a niekedy aj nie.

V októbri 2018 sme v Martine zorganizovali konferenciu, počas ktorej sme sa chceli dozvedieť viac o priebehu diskusií, týkajúcich sa budúcej podoby štátnych symbolov – slovenských, českých i spoločných – ktoré v našom prostredí (znova) vzplanuli koncom 80. rokov minulého storočia. Mnohé z toho obdobia ostalo akoby nevy povedané a vraveli sme si, že viacerí priami účastníci tých užších, odborných i politických diskusií by o tom mohli povedať čo-to viac.

Malo to byť prvé stretnutie tohto druhu, stretnutie pamätníkov – odborníkov (na tých druhých – vtedajších politikov – sme nemali dosah), a do istej miery aj bolo. Prišli všetci, ktorí mohli. Pán profesor Novák, pán doktor Vrtel, pán doktor Müller, pán profesor Sokolovský... A stretnutie to bolo živé, zaujímavé. Zaujímali sa aj média. Niektoré príspevky potom vyšli v niektorých z nich (L. Sokolovský: *Moje spomienky na zápas o československú a slovenskú štátnu symboliku v rokoch 1990 – 1993*);* nenamietali sme, niektoré z ďalších informácií budú ešte publikované aj inde (L. Vrtel pripravuje obsiahle dielo na túto tému).

A tak to, čo uverejňujeme tu, je len časťou toho, čo odznelo či mohlo odznieť, doplniť mozaiku, ucelený obraz. Mnohí svedkovia tých dávnych diskusií totiž neprišli, mnohým sa ešte nežiadalo rozprávať a mnohí už ani neprehovoria. A tak – ako v tých najlepších, skutočných príbehoch, ktoré môže písať a píše iba život sám – ostalo a ostane čosi nedopovedané.

Nuž, nech ostane.

Milan Šišmiš

* SOKOLOVSKÝ, Leon. Mať štát znamená mať aj symboly (Zápas o štátnu symboliku v rokoch 1990 – 1993). In *Slovensko. Časopis pre Slovensko a slovenský svet*, 2018, roč. 40, Zima, s. 18 – 21.

Všetkých – ktorí ju poznali i nepoznali – na stretnutí veľmi potešil príchod pani Emílie Čisárikovej (s mikrofónom vpravo), manželky výtvarníka, ktorá svojho času prijímala a hostila tých, ktorých spájala otázka, ako ďalej so štátnymi symbolmi, československými a slovenskými v nich i mimo nich. Pani Čisáriková prišla a rozložila návrhy, ktoré sme mnohí videli po prvýkrát. Z kufríka vytiahla aj ňou šitý prvý exemplár štandardy prezidenta Slovenskej republiky, ktorý vial na Bratislavskom hrade pri jeho uvádzaní do funkcie, tiež zástavky šité na limuzíny, keď prezident šiel na svoju prvú zahraničnú cestu či prijímal prvú zahraničnú návštevu. Výtvarná pozostalosť pána Ladislava Čisárika ml. (maliara všetkých oficiálnych návrhov slovenských štátnych symbolov) sa ešte pred konaním nášho podujatia dostala do Slovenského národného archívu. Táto štandarda i ďalšie artefakty do nej mali pribudnúť neskôr. Opradené kurióznymi, zábavnými a dnes už ťažko uveriteľnými príbehmi, ostanú tiež svedkami tých nevšedných čias. Čias prebudených nádejí, priateľstiev a entuziazmu. Čias nevšedných odborných, pracovných i fyzických výkonov. Čias, ktoré mnohí prežili v sekundách. Fotografie: Dana Vojtková

ŠLACHTICKÝ ROD TIBAIOVCOV

Stanislava Rovňáková

Tibaiovci, ktorí v minulosti pôsobili v regióne Zemplína, patria k menej známym uhorským šľachtickým rodom. V staršej literatúre sa im podrobnejšie venoval I. Nagy, v neskoršom období viacero publikácií, v ktorých môžeme nájsť informácie o ich pôvode a počiatkoch.² V roku 2018 v súvislosti s prípravou publikácie o obci Tibava sme začali historicko-archívny výskum tohto rodu. Napriek malému počtu vhodných archívnych dokumentov sa nám podarilo vyhotoviť genealógiu od zakladateľa až po posledného mužského zástupcu Tibaiovcov. Genealógiu sme už sčasti publikovali v monografii Tibavy v roku 2018.³ Vďaka ďalšiemu výskumu sme ju mohli doplniť, rozšíriť o poznatky o sídle rodu a zároveň centre tibavského panstva i o údaje o erbe, ktorý Tibaiovci používali počas celej svojej existencie.

Počiatky rodu

Tibaiovci predstavovali jednu z vetiev významného šľachtického rodu z Michaloviec – Michalovských či Naďmihálievcov (maďarsky *Nagymihályi de Nagymihály, Nagymihályi*). Meno Tibai (*Tibay*) bolo odvodené od názvu dediny Tibava, nachádzajúcej sa v Užskej stolici, v ktorej sa v 14. storočí usadili.⁴ V spomínanej dedine bolo neskôr aj sídlo Tibaiovcov a ich panstva.

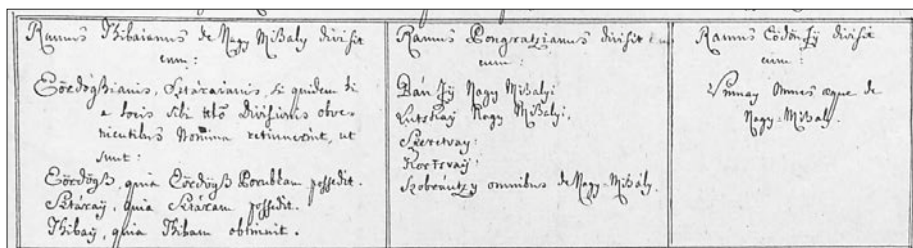
Prvá písomná správa o predkoch rodu sa nachádzala v listine z roku 1244. V tom čase veľmož Peter, syn Sobeslava, dal do vena svojej dcére Kataríne, manželke veľmoža Jakuba (*Jakova*), dedičný majetok Revištia, oddelený od jeho majetku Michalovce Stretavským potokom.

Jakub pochádzal z rodu Kaplonovcov (*Kaplyon*), jedného z prvých pod menom známych rodov v Uhorsku. S Katarínou mali dvoch synov – Andreja a Jakuba. Obaja zastávali dôležité funkcie v krajine – Andrej bol užským a Jakub zemplínskym županom a kráľovským pohárnikom. Spolu sa tiež zúčastnili bitky na Moravskom poli, po ktorej im kráľ za preukázanú statočnosť udelil majetok Jasenov. Donáciami, dedením i kúpami získali postupne ďalšie majetky, medzi inými i zem nazývanú Tibava.

² NAGY, Iván. *Magyarország családai czímerekkel és nemzékrendi táblákkal*, 11. Pest 1865, s. 212 – 213, SEKELA, Vladimír – JÁGER, Mikuláš (zost.). *Dejiny Michaloviec*. Košice 2007, SEKELA, Vladimír. *Rod Sztáray a Michalovce*. Banská Bystrica 2014.

³ ROVNÁKOVÁ, Stanislava. Tibava v rokoch 1282 – 1526. In MOLNÁR, Martin. *Tibava*. Martin 2018, s. 33 – 41.

⁴ ROVNÁKOVÁ, ref. 2, s. 33 – 41, CSERGHEŐ, Géza von. *Der Adel von Ungarn sammt den Nebenländern der St. Stephans-krone*. Nürnberg 1893 (*Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch*, 4/15). Dostupné aj online: <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Siebmacher-siebmacher-wappenbuch-1/der-adel-von-ungarn-magyarorszag-2/csaladok-29/tibay-v-tiba-8071/>.

Vetvy šľachticov z Michaloviec

Vďaka tomu vlastnili koncom 13. storočia zemepisne súvislé územie od Michaloviec po Tibavu, čo ich začleňovalo do strednej vrstvy uhorskej šľachty.⁵

Potomkovia troch synov Andreja sa už v 14. storočí stali zakladateľmi troch vetiev rodu šľachticov z Michaloviec. Boli to Pongrácovci (*Pongrácz*), synovia Michala, syna Andreja, Ödönfiovci (*Eödönffy*), potomkovia Jakuba, syna Andreja, a rodina zo Starého a Lúčok, čo boli potomkovia Vavrinca z Tibavy zvaného Erdeg (*Eördög*). V 15. storočí sa z vetvy Ödönfiovcov vyčlenila ďalšia vetva rodu michalovských šľachticov – Bánfiovci (*Bánffy*).

Pretože vetva pochádzajúca od Jakuba z Michaloviec v 15. storočí vymrela (posledným jej členom bol Ladislav, syn Jána, syna Ladislava z Michaloviec, ktorý zomrel v roku 1449 a jeho majetok si rozdelili potomkovia Andreja rovnakým dielom),⁶ pokračovateľmi Kaplonovcov z Michaloviec sa stali potomkovia užského župana Andreja a to rodiny Pongrácovcov, Bánfiovcov, Ödönfiovcov/Vinaiovcov (*Eödönffy/Vinnay*), Stáraiovcov (*Sztáray*), Sobranských (*Szobránczi*) i Tibaiovcov.

Vývoj rodu

Už začiatkom 15. storočia sa na majetkoch Andreja a Jakuba vyvinuli tri samostatné panstvá – michalovské, jasenovské a tibavské. Bolo v nich viac ako 50 dedín a osád. Nadobudnuté majetky sa postupne delili medzi ich potomkov. V rokoch 1335 – 1337 došlo k prvému veľkému deleniu, po ktorom sa v Tibave usadil Vavrinec z Michaloviec a od 40. rokov 14. storočia začal používať aj prídomok z Tibavy (doložený v roku 1328, 1353).⁷

Vetva Tibaiovcov sa tak vyvinula od Andrejovho syna Vavrinca z Michaloviec, zvaného aj Erdeg. Vavrinec mal s manželkou, dcérou magistra Kokoša (1353), synov Ladislava, Mikuláša a Juraja. Juraj pôsobil ako užský župan. S manželkou Margarétou Čapiovou (*Csapy*) mal synov Jána, Ladislava a Petra.

Peter pôsobil už pred rokom 1389 ako farár v Baia Mare (dnes v Rumunsku). Až do svojej smrti zasadal medzi prelátmi a spolu s ďalšími poprednými uhorskými

veľmožmi sprevádzal kráľa Žigmunda na Kostnickom koncile. Jeho brat Ján v roku 1396 padol v bitke pri Nikopole.

Ladislav i Ján zomreli bez potomkov, preto celý veľký majetok v Tibave a Michalovciach zdedil Peter. Pretože ani on nemal vlastných potomkov, svoj huteľný a nehnuteľný majetok, medzi iným aj faru v Baia Mare a svoj budínsky dom, zanechal sestre Kataríne, manželke Mikuláša z Čopu, a jej synom.⁸

Ladislav zvaný Erdeg (*Eördög*), tretí syn Vavrinca, je považovaný za zakladateľa vetvy Tibaiovcov a Stáraiovcov. Jeho syn Ladislav Ördög z Michaloviec sa usadil vo Vojnatine a od 50. rokov 14. storočia používal aj prídomok z Vojnatiny. Za manželku mal Elenu, dcéru Ugunda, a narodili sa im traja synovia: Ladislav, Vavrinec a Ján.

Ján si dal koncom 14. storočia postaviť kúriu či kaštieľ v Starom a ako prvý použil aj prídomok zo Starého (*Johannes Erdeg de Stara*).

Ladislav z Michaloviec a Vojnatiny, syn Ladislava, bol vzdelaným človekom, pretože v listinách sa objavuje ako „*Ladislai litteratus*“.⁹ Mal štyroch synov – Juraja, Štefana, Vavrinca a Jána.¹⁰

Vetva Tibaiovcov pokračovala Jurajom. Ten mal jediného syna Ambróza, ktorý sa oženil s Agátou Šemšeiovou (*Semsey*)¹¹ a s manželkou mal opäť len jediného syna menom Ján. Jánov syn Michal pôsobil istý čas (dokázateľne v rokoch 1558 – 1565) ako notár Zemplínskej stolice. V dobových písomnostiach sa preto tiež objavuje ako „literát“ (*Michael Litteratus de Tiba*, resp. *Michal Tibai Deák*).¹² Oženil sa s Alžbetou Tegzešovou (*Tegzes*) a spolu mali piatich potomkov – Krištofa, Františka, Gašpara, Dionýza a Jána. Prvý menovaný syn Krištof získal donáciou obec Buclovany v Šarišskej stolici.¹³

Rod Tibaiovcov pokračoval ďalej Jánovým druhým synom Blažejom, ktorý sa oženil s Elenou Čičerovou (*Csicser*). Z manželstva vzišiel podľa všetkého len jediný syn Ján.¹⁴

Vymretie rodu po meči

Jednotlivé generácie rodu boli viacpočetné, no boli i také, ktoré boli na potomkov chudobné. Za prispenia ďalšieho negatívneho faktoru, ktorým bolo aj početné vymieranie hlavne mužských potomkov, Tibaiovci v mužskej línii pomerne skoro vymreli. Ich posledným mužským potomkom bol Ladislav, syn Jána, syna Blažeja (pravnuke Ladislava), ktorý zomrel v roku 1637 bez mužských potomkov. Rod Tibaiovcov teda v polovici 17. storočia vymrel po meči.

⁸ Ref. 4, s. 58.

⁹ Ref. 6, s. 12 – 13.

¹⁰ Štátny archív v Prešove (ďalej ŠA PO), fond Rod Sztáray (Stárai) z Michaloviec (ďalej SM), č. j. 1534, Genealógia rodu Tibay.

¹¹ ŠA PO, SM, č. j. 1534.

¹² TÓTH, Péter. *Zemplén vármegye közgyűlési jegyzőkönyvei. Tartalmi kivonatok*. Miskolc 1990, s. 271 – 272.

¹³ NAGY, ref. 1, s. 213. ŠA PO, SM, č. j. 1534.

¹⁴ ŠA PO, SM, č. j. 1534.

⁵ BODNÁROVÁ, Miloslava. Michalovce v stredoveku. In SEKELA – JÁGER, ref. 1, s. 57.

⁶ Ref. 4, s. 59.

⁷ MIŠÍKOVÁ, Alena. Počiatky a vývin stáraiovského rodu do začiatku 18. storočia. In SEKELA, ref. 1, s. 10 – 12.

K podobnej situácii došlo aj u príbuzných rodov – Bánfiuvcov, Pongrácovcov a Vinaiovcov. V dôsledku toho sa začiatkom 18. storočia jediným mužským dedičom početného príbuzenstva, pochádzajúceho od Jakuba (Jakova) z rodu Kaplon, stal zástupca príbuzného rodu Stáraiovcov, mladý, iba 24-ročný Imrich Stárai (*Sztáray*).¹⁵

Na základe doterajšieho bádania môžeme na záver uviesť, že o jednotlivých členoch rodu Tibaiovcov máme len málo informácií, pretože chýbajú vhodné písomné pramene. Zachované dokumenty sa týkajú najmä majetkov a vznikli v súvislosti s ich delením, dedením či ohraničovaním. Ide aj o rôzne sťažnosti, protesty a podobne.¹⁶

Sídlo rodu a tibavské panstvo

História rodiny šľachticov z Michaloviec a ich potomkov je úzko spätá so sídlami na území Zemplína, slovenskej časti bývalej Zemplínskej a Užskej župy.

Funkciu sídiel zemepánov, vetiev tibavských šľachticov, plnili dva opevnené hrádky, existujúce v stredoveku na tibavskom panstve. Oba sa nazývali Tibavský hrad, pričom jeden sa nachádzal nad obcou Podhorod' (datovaný do konca 13. storočia) a druhý nad obcou Choňkovce (datovaný do druhej polovice 14. storočia).

Tibavský hrad bol hospodárskym centrom hradného panstva. V 15. storočí k nemu prislúchalo mestečko Sobrance a 15 dedín: Porostov, Orechová, Ostrov, Komárovce, Tibava, Vojnatina, Horňa, Choňkovce, Koňuš, Podhorod', Beňatina, Čertiž, Priekopa, Porúbka, Kolibabovce a Koromľa.¹⁷ Všetky sa nachádzali alebo nachádzajú na území dnešného okresu Sobrance.

V 16. storočí už zrejme ani jeden hrádok neslúžil svojmu účelu a šľachtici bývali v kúrii či kaštieli v Tibave.¹⁸

Erb Tibaiovcov

Erb Tibaiovcov vychádzal z podoby erbu šľachticov z Michaloviec. Prvé známe vyobrazenie ich erbu poznáme z dvoch pečatí z roku 1370. Jedna mala kruhopis [G]EORG[I]VS FIL(ius) [L]AV[RENC]I(I), druhá * S * IOHAN(n)IS * FILI(i) * [G]EORGI(i).¹⁹

Podľa odtlačku pečate vyzeral erb nasledovne: Na otvorenej drevenej bráne dva sediace vtáky zobákmi obrátené k sebe, pričom pravý má sklonenú hlavu a ľavý dlhší chvost.²⁰ Otvorená brána symbolizuje opevnené sídlo, ktoré voľakedy stálo

¹⁵ MIŠÍKOVÁ, Alena. Šľachtický rod Vinnay. In MOLNÁR, Martin – STARJÁK, Matej. *Michalovce a okolie. Šľachta*. Michalovce 2015, s. 35 – 48.

¹⁶ BODNÁROVÁ, Miloslava. Kriminalita na panstve Sztárayovcov v 14. a 15. storočí. In. MOLNÁR – STARJÁK, ref. 14, s. 23 – 34, NAGY, Gyula. *A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray család oklevéltára, 1 – 2*. Budapest 1887, 1889.

¹⁷ ULÍČNÝ, Ferdinand. *Dejiny osídlenia Zemplínskej župy*. Prešov 1995, s. 236.

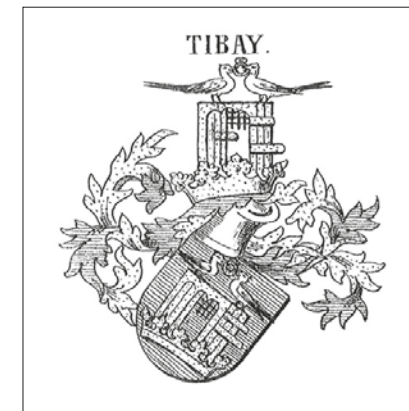
¹⁸ Ref. 14.

¹⁹ Kruhopsis prvej pečate uvádza Juraja, syna Vavrinca, no G. Nagy poznamenal, že v skutočnosti ju v roku 1370 vyhotovil už Jurajov syn Ján, užský podžupan, pretože Juraj – tiež pôsobil ako užský podžupan – už bol po smrti. Druhá pečať v kruhopise uvádza Jána, syna Juraja. NAGY, ref. 15, s. 363, 368.

²⁰ MIŠÍKOVÁ, ref. 6; NAGY, ref. 15, s. 363, 368.

Pečať Jána, syna Juraja (1370)

Erb Tibaiovcov

v Michalovciach, a vtáky zrejme dve rodové vetvy – potomkov Andreja a Jakuba, ktoré sa delili o rodový majetok.²¹

V roku 1418 došlo k polepšeniu pôvodného erbu šľachticov z Michaloviec. Nový erb bol obohatený o korunu (mali ju len tí najvýznamnejší) a prsteň a mal tak nasledujúcu podobu: Zo zlatej päťlistej koruny v modrom štíte vyrastá zlatá drevená brána. Pravá polovica brány je zavretá, ľavá otvorená časť brány má vytiahnutú zlatú mrežu. Na vrchole brány sedia dva k sebe otočené čierno-biele vtáky (straky) a v zobákoch držia zlatý prsteň s červeným očkom. Opísané erbové znamenie tvorí aj klenot erbu. Ten vyrastá z koruny posadenej na kolčej prilbici (zatvorenej, zobákovitého tvaru), z ktorej splývajú prikrývadlá v erbových farbách, modrej a zlatej.²²

Vyššie opísanú podobu erbu potom využívali aj predstavitelia Tibaiovcov.²³

Týmto príspevkom sa podarilo zosumarizovať všetky doposiaľ známe a zistené informácie o Tibaiovcovoch, ako aj vytvoriť ucelený rodostrom jednej z vetiev rodu šľachticov z Michaloviec.

²¹ MIŠÍKOVÁ, Alena. Kaštieľ v Michalovciach do roku 1743. In DEMKO, Maroš – MOLNÁR, Martin. *Kaštieľ v Michalovciach*. Michalovce 2017, s. 15.

²² MOLNÁR, Martin. Erb rodu. In SEKELA, Vladimír (zost.). *Rod Sztáray a Michalovce*. Banská Bystrica 2014, s. 135 – 136.

²³ CSERGHEŐ, ref. 3.

Genealógia Tibaiovcov²⁴

Jakub (Jakov) z rodu Kaplon, manželka: Katarína, dcéra Petra, vnučka Sobeslava (1244), deti: A1 – A2.

A1. Jakub, zemplínsky župan, kráľovský pohárnik (1273)

A2. **Andrej z rodu Kaplon**, užský župan (1290), deti: B1 – B3.

B1. Michal, deti: C1.

C1. Pongráč, zakladateľ vetvy Pongráčovcov (*Pongrácz*)

B2. Jakub, jeho vnuk sa stal zakladateľom vetvy Ödönfiovcov (*Eödönffy*) a pravnuka v 15. storočí označuje za zakladateľa vetvy Bánfiovcov (*Bánffy*)

B3. **Vavrinec z Michaloviec a Tibavy** (1328, 1372), zvaný Erdeg (*Eördög*), ktorého syn Ladislav je zakladateľom vetvy Tibaiovcov a Stáraiovcov (*Tibay, Stzáray*), manželka: šľachtická, dcéra magistra Kokoša (1353), deti: C1 – C3.

C1. Mikuláš, deti: D1 – D2.

D1. Ján

D2. Ladislav Erdeg z Vojnatiny (1418)

C2. Juraj (1312), užský župan, manželka: Margaréta Čapiová (*Csapy*), deti: D1 – D4.

D1. Ján z Tibavy (1396), padol v bitke pri Nikopoli

D2. Ladislav, zomrel bez potomkov

D3. Peter, farár

D4. Katarína, manžel: Mikuláš z Čopu

C3. **Ladislav Tibai z Michaloviec, zvaný Erdeg** (*Eördeg*, 1343), manželka: Elena, dcéra Ugunda, deti: D1 – D3.

D1. **Ladislav, literát z Michaloviec** (1373, 1383), deti: E1 – E4.

E1. **Juraj Tibai**, pokračoval ním rod Tibaiovcov (1422, 1449), deti: F1.

F1. **Ambróz** (*Wrdwgh de Thiba*, 1447, 1449), manželka: Agáta Šemšeiová (*Semsey*), deti: G1.

G1. **Ján**, deti: H1 – H3.

H1. Michal (1559), notár Zemplínskej stolice, manželka: Alžbeta Tegzešová (*Tegzes*), deti: I1 – I5.

I1. Krištof Tibai z Michaloviec (1559)

I2. František Tibai z Michaloviec (1559), manželka Katarína Bekéniová (*Bekényi*)

I3. Gašpar Tibai z Michaloviec (1559)

I4. Dionýz Tibai z Michaloviec (1559)

I5. Ján Tibai z Michaloviec (1559), deti: J1 – J2.

J1. Žofia, manžel: Vavrinec Atai

J2. Ladislav Tibai, 1. manželka: Zuzana Ujfalušiová (*Ujfalussy*), 2. manželka: Žofia Pongrácová (*Pongrácz*), deti: K1 – K6.

K1. Veronika, manžel: Ján Bajori

K2. Uršula, manžel: N. Čičer (*Csicser*)

K3. Helena, manžel: Ambróz Čičer (*Csicser*)

K4. Margita, manžel: N. Bot (*Both de Bajna*)

K5. Dorota, manžel: Jakub Fekete

K6. Anna, 1. manžel: Gabriel Dežőfi (*Dessewffy*), 2. manžel: Ján Ilošvai (*Illosvay*), deti: L1.

L1. Klára, manžel: Ladislav Semere (*Szemere*), deti: M1.

M1. Ladislav

H2. **Blažej Tibai z Michaloviec** (1559), manželka: Elena Čičerová (*de Csicer*), deti: I1.

I1. **Ján**, deti: J1.

J1. **Ladislav** († 1637) – posledný mužský potomok rodu Tibaiovcov, manželka: Žofia Pongrácová (*Pongrácz*), deti: K1.

K1. Anna, manžel: Ján Ilošvai (*Illosvay*), deti: L1 – L2.

L1. Klára, manžel: Ladislav Semere (*Szemere*)

M1. Ladislav

L2. Eva, m. Štefan Ujfaluši (*Ujfalussy*)

H3. Lazar, deti: I1 – I2.

I1. Ján

I2. Juraj (1559)

E2. Ján (syn Ladislava, syna Ladislava z Tibavy), deti: F1 – F3.

F1. Benedikt – jedna z vetiev rodu Tibaiovcov (1447), deti: G1.

G1. Martin, deti: H1 – H2.

H1. Benedikt Tibai z Michaloviec (1559)

H2. Ladislav Tibai z Michaloviec (1559)

F2. Andrej

F3. Mikuláš

E3. Štefan (1422, 1449)

E4. Vavrinec

D2. Vavrinec Tibavský (1495), deti: E1.

E1. Mikuláš, deti: F1.

F1. Albert, deti: G1.

G1. Lazar, deti: H1.

H1. Juraj Tibai z Michaloviec (1559)

D3. Ján, deti: E2.

E2. Mikuláš, deti: F1.

F1. Andrej, deti: G3.

G3. Juraj, deti: H1.

H1. František Tibai z Michaloviec (1559)

²⁴ Podľa ŠA PO, SM, č. j. 1534 a NAGY, ref. 1.

MOJE CESTY ZA KREMICKÝMI FREISEISENOVCAMI

Daniel Haas Kianička

Historici sa písaniu histórie venujú z rozličných dôvodov. Nech sú však ich po-
hnutky akékoľvek, v ich motiváciách hrá prvoradú úlohu „záujem“. Daná téma musí
historika niečím upútať, aby sa jej mohol venovať s plným zaujatím a nasadením.

Egon Friedell vo svojich Kultúrnych dejinách novoveku (1927 – 1931) napísal:
„Každé z (historiografických) podaní má svoje špecifické prednosti a slabiny, ale je
jasné, že u každého z nich predstavuje hnací a tvorivý motív určitý záujem... Roz-
hodujúcim, hoci stále sa meniacim meradlom historika je vždy to „zaujímavé“. Toto
hládisko nie je zase natoľko subjektívne, ako sa zdá, pretože sa na ňom – aspoň v tej
istej dobe – zhodujú mnohí...“¹

V závislosti od rôznych okolností sa historik niektorými témami zaoberá iba
krátko a okrajovo, iné ho sprevádzajú po dlhý čas a stanú sa pre neho, takpovediac,
„osudovými“. To preto, že majú moc ovplyvniť ho a dokonca sú schopné zasiahnuť
aj do jeho osobného života. Pre mňa sa takouto stala téma dejín rodu kremnických
Freiseisenovcov.

Začiatok príbehu – tajomný muž

Príbeh, ktorý vám chcem vyrozprávať, sa začal písať pred viac ako desiatimi
rokmi. Začal sa tým, že kolegyne – sprievodkyne z nášho múzea² sa mi raz zdô-
verili s tým, že k nám na Mestský hrad každý rok okolo sviatku Všetkých svätých
a Pamiatky zosnulých prichádza jeden zvláštny, tajomný človek. Vždy v Kostole
sv. Kataríny položí k náhrobnému kameňu Juraja Freiseisena (1603) kyticu, chvíľu
v tichosti porozjímá a zase odíde preč. Naozaj zvláštne. Aby sme záhadu rozriešili,
dohodli sme sa s kolegyňami, že najbližšie, keď príde, oslovia ho.

Ukázalo sa, že ide o Jána Luczyho, kardiochirurga z Košíc, ktorý je, a to je
zvlášť dôležité, potomkom Juraja Freiseisena. Hoci sme to akosi tušili, aj tak nás to
prekvapilo, veď len málokto má rodovú líniu siahajúcu tak hlboko do minulosti. Na
epitaf Juraja Freiseisena sme sa odvtedy začali pozeráť celkom inak. Mŕtvy mramor
ožil... Začal písať príbeh... Keďže pán doktor Luczy, dnes už je to pre mňa Janko či
Jančí a sme dlhoroční priatelia, prezentoval pred nami enormný záujem o získanie
ďalších informácií o jeho predkoch, nadviazali sme spoluprácu. V tom čase som už
takmer desať rokov pôsobil v Kremnici a venoval sa dejinám tohto mesta, preto ma
nová výzva potešila. Začalo sa pátranie.

Ako prvé mi Janko zapožičal všetky písomné materiály viažuce sa k ich rodine,
ktoré mal u seba doma – rôzne výpisky z archívnych materiálov, korešpondenciu,

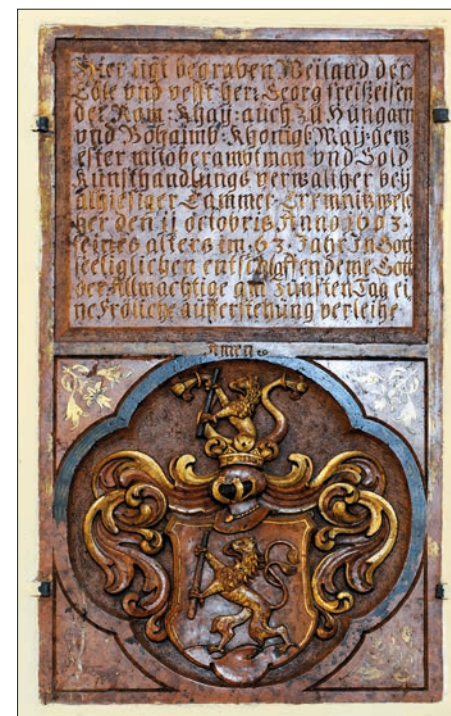
kópie rôznych dokumentov atď. Násled-
ne som nahliadol do základnej odbor-
nej literatúry a preskúmal fond rodiny
Freiseisen nachádzajúci sa v Štátnom
archíve Banská Bystrica – pracovisko
Archív Kremnica, o ktorom som už
dlhšie vedel. Výstupom z tejto fázy
výskumu boli dva články publikova-
né v našom kremnickom historickom
periodiku Kremnický letopis.³ Stručne
som v nich zmapoval dejiny Freisei-
senovcov od 16. do 18. storočia. Ide
o prehľadové texty, ktoré v zásade
podávajú základný obraz o dejinách
rodiny; neskôr sa však ukázalo, že je
v nich niekoľko nepresností. Súviselo
to s tým, že sme v tom čase nemali
k dispozícii niektoré pramene, ktoré
sme objavili až neskôr.

Pátranie pokračuje

Počas ďalšieho pátrania sa mi na
internete podarilo zistiť, že veľký fond
Freiseisenovcov sa nachádza v Ústred-
nom banskom múzeu (Központi Bány-
ászati Múzeum) v Šoprone v Maďarsku.
Dôvodom je skutočnosť, že stará mama Janka Luczyho odovzdala rodinný archív
Freiseisenovcov a aj viacero trojrozmerných predmetov do Národného múzea v Bu-
dapešti, odkiaľ ich neskôr, keďže Freiseisenovci sa predovšetkým angažovali v ba-
níctve, delimitovali do banského múzea v Šoprone.

Rozhodli sme sa preto do Šopronu vycestovať. Členmi výpravy boli Janko, ja
a moja budúca manželka Erika. Do mesta sme dorazili podvečer 19. októbra 2011
a ubytovali sa v hoteli, kde nás privítal „olivrejovaný portier“, čo bol pre nás prí-
jemný starosvetský zážitok. Na druhý deň sme sa vybrali do múzea. Materiály boli
podľa dohody pre nás pripravené a pracovníci múzea nám vo všetkom maximálne
vyšli v ústrety. Mohli sme si písomnosti prezrieť a čo sme uznali za vhodné aj od-
fotografovať na digitálny fotoaparát.

Aspoň na okraj uvediem, že nás pobavil úprimný údiv pracovníkov múzea, že

Epitaf Juraja Freiseisena v Kostole
sv. Kataríny na Mestskom hrade v Kremnici,
1603

¹ FRIEDEL, Egon. *Kulturní dějiny novověku I. Krize evropské duše od černé smrti po první světovou válku*. Praha: Nakladatelství Triton, 2006, s. 18.

² Národná banka Slovenska – Múzeum mincí a medailí Kremnica.

³ KIANIČKA, Daniel. Najstaršie dejiny rodiny Freiseisen z Kremnice (16. a 17. storočie). In *Kremnický letopis*, 2010, roč. 9, č. 1 – 2, s. 4 – 11; KIANIČKA, Daniel. Kremnická rodina Freiseisenovcov v 18. storočí. In *Kremnický letopis*, 2011, roč. 10, č. 1, s. 10 – 14.

dokumenty zo 16. až 19. storočia vieme aj prečítať. Vysvetlil som im, že som sa to naučil počas štúdia archívnicka (vďaka za to pánom profesorom Jozefovi Novákovi, Leonovi Sokolovskému a pánovi docentovi Jurajovi Roháčovi) a že mi pomohla aj prax, ktorú som získal počas návštev kremnického mestského archívu.

Štúdium v múzeu nám trvalo niekoľko hodín a odmenou za jeho dovŕšenie nám bol obed, ktorý sme absolvovali s niekoľkými zamestnancami múzea. Pamätám si, že som vtedy prvýkrát v živote ochutnal jednu z maďarských špecialít – kohútí hrebeň. Návšteva múzea v Šoproni bola pre mňa veľmi užitočná. Nielen že sme počas nej získali množstvo materiálov k dejinám Freiseisenovcov, ale okrem iného som sa aj bližšie zoznámil s historikom Attilom Szémanom, ktorý sa intenzívne zaoberá numizmatikou, teda sme z jedného fachu.

Zhodnocovanie – prvé príspevky

Po výjazde do Šopronu nastal čas začať spracúvať získané bohaté materiály. Keďže ma zaujala predovšetkým postava zakladateľa kremnickej vetvy rodu, teda vyššie spomenutého Juraja (Georga) Freiseisena, venoval som sa najskôr jemu.

Juraj pochádzal z Korutánska. Narodil sa v roku 1540 v Trefflingu a jeho rodičmi boli Peter Freiseisen a Alžbeta, rodená Stolzová. Juraj sa po štúdiách zamestnal pri banskej správe v korutánskom Raurise, pričom dlhý čas tam pracoval ako správca a účtovník Lenntnerovského banského podniku. K zmene v jeho živote došlo v roku 1585, kedy získal lukratívny post správcu erárneho banského podniku *Goldkunst-handlung* v Kremnici. V dôsledku toho sa aj s celou rodinou presťahoval do tohto mesta a založil kremnickú vetvu Freiseisenovcov. Rodina zapustila pevné korene v meste vďaka jeho najstaršiemu synovi z druhého manželstva (s Annou Fleischovou) Krištofovi Kristiánovi I. (1583 – po roku 1647). V roku 2012 sa mi podarilo o Jurajovi, jeho rodine, práci, majetkových pomeroch, pracovnej kariére i osobnom živote napísať štúdiu, ktorá napokon vyšla v časopise Slovenská archivistika.⁴

Rod Freiseisenovcov zohral dôležitú úlohu v živote mesta Kremnice a to predovšetkým v období od konca 16. do konca 18. storočia. O význame rodiny podal svedectvo napríklad Matej Bel vo svojich Historických a zemepisných vedomostiach o novom Uhorsku z roku 1742. V časti venovanej mestu Kremnica sa v paragrafe XVI venoval významným kremnickým rodinám. V odstavci nazvanom *Ktoré dnes prosperujú* napísal: „... V poradí podľa abecedy sú to tieto: Freyseisenovci, Lemoniovci, Maschgovci, Möszovci, Örtlovci, Peevrelliovci, Rosnaueriovci, Rothovci de Rothenfels, Schindlerovci, de Schmideggovci, Schröterovci de Wohlgemuthsheimb a napokon Weisszovci. Všetky sú šľachtické a väčšina z nich aj rodiny radných, čiže tých, ktorí často a opakovane zastávajú verejné úrady.“⁵

⁴ HAAS KIANIČKA, Daniel. Životné osudy Juraja Freiseisena (1540 – 1603), zakladateľa kremnickej vetvy rodu Freiseisenovcov. V banských galotách i hodvábných nohaviciach... In *Slovenská archivistika*, 2012, roč. 47, č. 1, s. 3 – 27.

⁵ BEL, Matthias. *Notitia Hungariae novae historico geographica. Tomus IV.* Vienna: Impensis Paulli Straubii, 1742, s. 205 a 206.

Členovia rodiny Freiseisenovcov zastávali v Kremnici dôležité úradné posty a to predovšetkým v banskej správe a v rámci kremnickej mincovne. Úspešne prenikli aj do mestskej samosprávy. Krištof Kristián I. Freiseisen bol – takisto ako jeho otec Juraj – správcom spomenutého *Goldkunsthandlungu*, rovnako aj jeho syn Krištof Kristián II. (ten určitý čas zastával tiež post správcu banskej spoločnosti Brenner v Banskej Štiavnici). Krištof Kristián III. († 1709) je doložený v Kremnici ako banský majster. Jeho brat Virgil II. Freiseisen zase ako správca spojeného ťažiarstva mesta Kremnice a spoločnosti Roth a Rafflisch. Okrem toho pôsobil v Kremnici aj ako banský sudca. Žigmund II. Freiseisen (1651 – 1720) pracoval v mincovni ako minciarsky skúšač a tavič drahých kovov. Tavičmi boli aj jeho synovia Ján Juraj II. a František Michal († 1690) a vnuk – syn druhého menovaného – Juraj II. Freiseisen (1736 – 1805). Žigmund III. Freiseisen a jeho brat Ignác Bernard († 1776) zastávali hodnosti kráľovských komorských lesníkov. Jozef Ján Nepomuk Freiseisen, vnuk spomenutého Františka Michala, získal v mincovni úrad lučbára drahých kovov. Lučbárom bol aj Krištof Kristián IV. Freiseisen. Ján Juraj I. Freiseisen (1651 – 1716), brat Žigmunda II. Freiseisena, bol pokladníkom kremnickej komory, čo bol vtedy najvyšší úradný post v rámci erárnej banskej správy v Kremnici.⁶

V mestskej samospráve zastávali Freiseisenovci rôzne pozície. Viacerí z nich sa stali aj richtármi: Juraj I. (1595), Krištof Kristián II. (1650 – 1652), Krištof Kristián III. (1669, 1670, 1683, 1688, 1689 a 1691) a Ignác (1772 – 1776).⁷

Téme Freiseisenovcov som sa venoval aj v nasledujúcich rokoch. Medzi rokmi 2013 – 2018 sa mi o dejinách rodiny podarilo publikovať tri štúdie – *Freiseisenovci z Kremnice ako predmet výskumu dejín rodiny* (2013), *Kvalita života v rodine kremnických Freiseisenovcov v 16. a 17. storočí* (2016) a *Juraj Freiseisen ako autorita v spoločenskom prostredí ranonovovekej Kremnice* (2018/2019).⁸

Radost z nových nálezov

Stretávanie sa s dejinami rodu Freiseisenovcov nemalo iba podobu štúdia a publikačnej činnosti. Príbeh sa odvíjal aj inými smermi a priniesol viaceré zaujímavé zážitky. Ich časť sa týkala hmotného kultúrneho dedičstva. Na moje veľké prekvapenie sa na mňa viackrát obrátili kolegovia múzejníci s prosbou o poskytnutie informácií o Freiseisenovcoch, pretože sa im do rúk dostali historické predmety

⁶ HAAS KIANIČKA, Daniel. Freiseisenovci z Kremnice ako banskí a minciarski úradníci. In LACKO, Miroslav (ed.). *Montánna história. Ročenka o dejinách baníctva a hutníctva 4/2011.* Limbach: Slovenská spoločnosť pre sociálne a hospodárske dejiny, 2012, s. 68 – 77.

⁷ MATUNÁK, Michal. *Z dejín slobodného a hlavného banského mesta Kremnice.* Kremnica: Mesto Kremnica, s. 147 a 148.

⁸ HAAS KIANIČKA, Daniel. Freiseisenovci z Kremnice ako predmet výskumu dejín rodiny. In *Kultúrne dejiny*, 2013, roč. 4, č. 1, s. 20 – 34; HAAS KIANIČKA, Daniel. Kvalita života v rodine kremnických Freiseisenovcov v 16. a 17. storočí. In ČIČAJ, Viliam – BADA, Michal (eds.). *Kvalita života v minulosti našich miest.* Bratislava: Igor Ilíť – RádioPrint, 2016, s. 129 – 146; HAAS KIANIČKA, Daniel. Juraj Freiseisen ako autorita v spoločenskom prostredí ranonovovekej Kremnice. In *Autority v mestskom prostredí. Ich minulosť a vývoj.* Zborník z konferencie (v tlači).

Oblátnice Juraja Freiseisena a jeho manželky Anny Neusslovej – rameno s Freiseisenovským erbom, 1570, Múzeum mesta Bratislavy. Fotografia z knihy Karola Strelca Oblátnice (2014)

súvisiace s touto rodinou. Išlo napríklad o oblátnice („kliešte“ na pečenie oblátok) z roku 1570, ktoré sa nachádzajú v zbierkovom fonde Múzea mesta Bratislavy. V súvislosti s nimi ma kontaktoval pán doktor Karol Strelec zo Slovenského národného múzea – Etnografického múzea v Martine. Ukázalo sa, že oblátnice patrili Jurajovi I. Freiseisenovi a jeho manželke Regine Neusslovej. Neuveriteľné! Vznikli ešte v Korutánsku a neskôr si ich Juraj doniesol do Kremnice.⁹ V roku 2015 mi zase pani doktorka Marta Pastieriková zaslala obrázok fajansového taniera zo zbierok SNM – EM v Martine. Ukázalo sa, že patril Jánovi Benediktovi Freiseisenovi. Na tanieri sú iniciály jeho mena a priezviska a datovanie 1732.

To ale stále nebolo všetko. Jedného dňa sa mi ozval Janko Luczy, že našiel na internete štyri maľované obrázky Freiseisenovcov, ktoré sa dražia na jednej aukcii v USA. Reku, či ide o „našich“ Freiseisenovcov? A vskutku, boli to synovia Jána Gotfrieda Freiseisena z Kremnice – Ján Daniel (* 1786), Henrich Leopold (* 1790), Karol Wilhelm (* 1792) a Ján Kristián (* 1795). Janko mal šťastie a štyri empírové podobizne bratov Freiseisenovcov zo zhruba 20. rokov 19. storočia sa mu podarilo na online dražbe kúpiť. Dnes visia u neho doma v obývacej izbe. Super! Nevadí, že ani nevieme, ako sa dostali až do „Ameriky“.

Dalšie pamiatky

Dejiny rodiny Freiseisenovcov sú veľmi dobrou témou, pretože je ich možné pomerne dobre plasticky popísať. Popri cenných písomnostiach (erbové listiny, inventáre pozostalostí, zachovaná „genealógia“ rodiny z 19. stor. atď.) sa totiž k nim viažu aj mnohé trojrozmerné predmety. Okrem spomenutých je to napríklad posmrtná podobizňa Juraja I. Freiseisena! (z roku 1603 v múzeu v Šoprone), obraz Adama Freiseisena z 19. storočia či pečatný prsteň s rodovým erbom (z cca 17. – 18. stor.).

Popri epitafe Juraja I. Freiseisena situovanom v Kostole sv. Kataríny v Kremnici existujú na Slovensku ešte tri ďalšie freiseisenovské mortuáriá – epitaf spomenutého Jána Gotfrieda Freiseisena (1758 – 1824) v evanjelickom kostole v Kremnici a dva náhrobky na cintoríne pri Kozej bráne v Bratislave. K náhrobkom sa takisto viaže zaujímavá „story“.

⁹ STRELEC, Karol. *Oblátnice*. Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2014, s. 76 a 86 – 90.

O ich existencii sme sa dozvedeli zo súpisu Pamiatkového úradu SR publikovaného na internete. Počas jednej z ciest do Bratislavy som zašiel na cintorín a zistil, že sú v pomerne zlom fyzickom stave. U Luczyovcov preto zasadla rodinná rada a rozhodla, že oba náhrobky dajú zreštaurovať. Bolo potrebné vybaviť viacero úradných povolení a zohnať zodpovedného reštaurátora. Všetko sa napokon podarilo a výsledok je veľmi dobrý. Bolo zábavné sledovať zástupcov správy cintorína, akí boli spočiatku z celej veci „vyvalení“. To sa im ešte nestalo, aby niekto z vlastnej iniciatívy zachraňoval historické pamiatky. Pre úplnosť, prvý z náhrobkov patrí Jánovi Freiseisenovi (1833 Wieliczka, dnes v Poľsku – 1904 Bratislava), synovi vyššie uvedeného Karola Wilhelma Freiseisena (1792 – 1846), a jeho synovi rovnakého mena. V druhom hrobe sú pochované tri Karolíny – manželka Karola Wilhelma Freiseisena, manželka Jána Freiseisena a Jánova a Karolínina dcéra rovnakého mena.

História rodiny Freiseisenovcov nie je, prirodzene, zviazaná iba s mestom Kremnica. Rod má korutánsky pôvod a zase naopak viacerí príslušníci rodiny sa z Kremnice odsťahovali preč, predovšetkým kvôli práci (do poľskej Vieličky, do Sedmohradska a inam). To nám umožnilo spoznávať dejiny rodiny aj za hranicami Slovenska.

Na cestách

Už tradične s priateľmi navštevujeme krajiny bývalého Rakúsko-Uhorska (mimočodom, už nám chýba len Bukovina v Rumunsku a Kraňsko v Slovinsku). Dve z ciest, ktoré sme zhodou okolností absolvovali iba vo dvojici s mojou manželkou, sa týkali aj Freiseisenovcov.

Počas okružnej cesty po Sedmohradsku v roku 2011 sme niekoľko dní strávili v známej banskej historickej lokalite Baia Mare (Veľká Baňa, Nagy Bánya). Navštívili sme aj tamojší archív. K Freiseisenovcom sme tam, žiaľ, nič nenašli. Na základe odporúčania sme sa však vybrali na výlet do mestečka Sighetu Marmáției (cez

Náhrobnik Karolíny Freiseisenovej a jej nevesty a vnučky rovnakého mena na cintoríne pri Kozej bráne v Bratislave (stav pred reštaurovaním)

Rauris v Korutnánsku, medzi rokmi 1567 – 1585 tam Juraj Freiseisen pôsobil ako banský hodnostár. Fotografia z roku 2012

krásne hory a po cestných serpentínach, proti ktorým je náš Šturec „nič“. Tam sme navštívili múzeum a zistili, že v tej lokalite vskutku dodnes žijú Freiseisenovci pochádzajúci z Kremnice (na vysvetlenie: ešte v 18. storočí odišiel z Kremnice do Sedmohradska Ján Benedikt Freiseisen).

V roku 2012 sme zase navštívili rakúske oblasti Salzburgu a Korutánska. V Salzburgu sme boli aj v archíve, kde sa však dokumenty k dejinám baníctva v Korutánsku zo 16. storočia nezachovali. Vybrali sme sa teda aspoň na malú expedíciu do Korutánska. Navštívili sme tam mesto Spittal an der Drau (kde sa narodil Peter Freiseisen, najstarší podľa mena známy predok rodiny), Lieseregg, kde Peter Freiseisen žil, Treffling, kde sa narodil jeho syn Juraj I. Freiseisen a napokon aj Rauris, kde Juraj pracoval ako banský hodnostár.

V Raurise je pekné múzeum, niekoľko vskutku starých, hodnotných meštianskych domov a aj viacero rázovitých hostincov. Kúpil som si tam knihu od Fritza Grubera *Das Raurisertal – Gold & Silber Bergbaugeschichte* z roku 2004, ktorú som neskôr využil pri tvorbe štúdie o Jurajovi I. Freiseisenovi.

Šľachtici

Veľký vplyv na život Freiseisenovcov mala skutočnosť, že išlo o šľachtickú rodinu. Do šľachtického stavu bol povýšený už Juraj I. Freiseisen a to cisárom Maximiliánom II. v roku 1569.

Erbová listina Juraja Freiseisena, 1569. Központi Bányászati Múzeum Sopron

Podľa zachovaného armálesu tvoril Freiseisenovský erb štít so znamením, prilba, prikrývadlá, pštrosie perá a klenot. V štíte sa nachádzal na čiernom pozadí doprava kráčajúci lev zlatej farby s dlhou železnou tyčou (*Eisen* = Frei-s-eisen), v päte štítu zelené trojvršie.¹⁰ Stojí za zmienku, že pozitívne šľachtické hodnoty ako česť, vzdelanie a noblesa sú veľmi blízke aj dnešným potomkom Freiseisenovcov. Janko Luczy je toho živým dôkazom.

Čo povedať na záver? Téma dejín rodiny Freiseisenovcov z Kremnice sprevádza môj život už viac ako desať rokov. Za ten čas mi umožnila spoznať množstvo zaujímavých a hodnotných ľudí, uzavrieť nové priateľstvá i precestovať kus sveta. Ak všetko pôjde podľa predpokladov, výsledkom mojich snažení i úsilií so mnou spriaznených duší bude monografia venovaná tomuto pozoruhodnému rodu.

¹⁰ Központi Bányászati Múzeum Sopron, fond Freiseisen-hagyaték, Memorabilia Familiae Freiseisen, Fasc. 1. Nro. 3.

ŠLACHTICKÝ ROD KOZMA ZO SKALICE

Richard Drška

Zvýšený pohyb obyvateľov v Uhorskom kráľovstve ako dôsledok moháčskej katastrofy a postupu Osmanov do centrálnych častí krajiny našiel svoj odraz i v osudoch mesta Skalice. V podstate išlo o presuny jednotlivcov, najmä šľachticov, alebo o presídľovanie celých skupín obyvateľstva, ktoré často cielene organizovali zemeptani. Na Záhorí sa tak napr. v Kopčanoch objavila početná skupina etnických Maďarov, ktorých tu usadili Coborovci,¹ a v blízkosti Skalice zase 78 rodín, ktoré v roku 1569 založili obec Mokrá Háj.² Noví obyvatelia prichádzali aj do Skalice.

Noví Skaličania

V Skalici sa usádzali a kupovali majetky najmä privilegované osoby. Ich prítomnosť v meste však nebola bezproblémová. Značný počet prisťahovalcov viedol ku konfliktom s vedením mesta, pretože sa zdráhali platiť mestu poplatky a dane od majetkov, ktoré získali v chotári, a prirodzene sa snažili preniknúť aj do jej správnych štruktúr alebo ich aspoň ovplyvňovať. Vyhrotenú situáciu v roku 1557 riešila aj kráľovská komisia vymenovaná snemom. Hlavným problémom bolo, že noví šľachtici odmietali platiť kráľovské dane a cirkevný desiatok, znášať mestské bremená a dávky a podriaďovať sa mestskému súdu. Odvolávali sa pritom na exempcie (výnimky) udelené im panovníkom, šľachtické výsady a zákonný článok o utečencoch pred Turkami z roku 1546 – 1547.

Komisia priznala štatút utečencov Mikulášovi Lórantovi (*Lóranth*), Antonovi Pelimu (ktorý medzitým zomrel), Františkovi Törökovi a Štefanovi Šarhárimu (*Sarhányi*). Tí nemuseli od svojich domov a pozemkov odvádzať poplatky a desiatok. Oslobodenie sa však netýkalo majetkov nadobudnutých v budúcnosti. Za tých istých podmienok boli za exemptných uznani Peter Pálfi (*Pálffy*), Anton Nadvát (*Nagyvát*), Ján Bogáty (*Bogáthy*), Ján Fejértoj (*Fejérthoj*), Ján Šafarič (*Saffarith*) a Albert Somodi (*Somody*).

Zvyšní, ktorí nevedeli dokázať svoje šľachtictvo alebo exempcie, boli postavení na roveň ostatných mešťanov. Všetci museli akceptovať podriadenosť mestskému súdu a komisia ich vystrihala pred šírením „Lutherovej herézy“ v meste.³

Samotní Kozmovci sa nespomínajú. To však neznamená, že v Skalici už v tomto období neboli prítomní.

¹ ŠÁTEK, Jozef. Holíčsko-šaštínske panstvo. Rukopis uložený v Štátnom archíve Trnava, pracovisko Archív Skalica (ďalej len *Archív Skalica*), s. 460.

² ŠÁTEK, Jozef – VIESTOVÁ, Zora. *Mokrá Háj (1569 – 1969)*. Skalica: Záhorské múzeum v Skalici pre MNV v Mokrom Háji, 1969, s. 6 – 7.

³ Slovenský národný archív (Bratislava), Zay Ugróc – Bučiansky archív, Kališovské písomnosti, Rázghovské, šk. 297, fasc. 1, pag. 19 – 32.

Kozmovci v Skalici

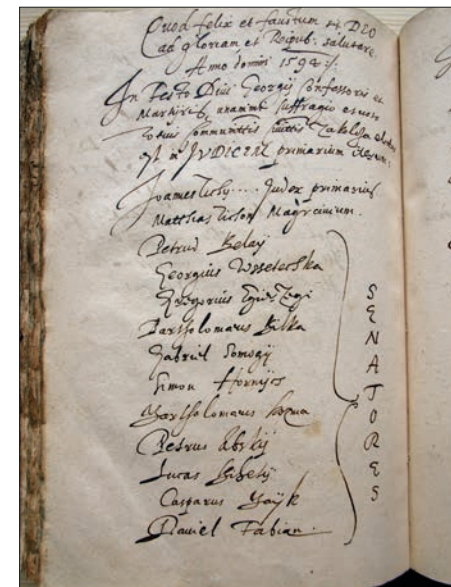
Prvým známym a v meste bezpečne doloženým členom rodu bol Blažej Kozma. Spomína sa v rokoch 1571 a 1575 v súvislosti s neplatením desiatkov.⁴ Bol rektorom skalickej tzv. uhorskej školy, ktorá mohla byť evanjelická. Užíval predikát „de Petko“. S manželkou Alžbetou Hemčovičovou (*Hemchovitth*) mali syna Bartolomeja a dve dcéry – Katarínu a Žofiu (menovite sa spomínajú v roku 1609).⁵

Blažej zomrel niekedy pred 5. decembrom 1595. Syn Bartolomej sa už vtedy aktívne zapájal do aktivít v meste. Vo volebných rokoch 1593/94 a 1594/95 bol senátorom a spolu s mešťanom Gašparom Beckovským (*Beckowsky*) aj špitálskym správcom, v rokoch 1598/99 dokonca mešťanostom.⁶ Zomrel medzi 23. januárom 1599 a 8. augustom 1600, kedy sa vo výkaze zaplatenej stoličnej taxy uvádza už len jeho vdova (uhradila 1 florén),⁷ ktorej meno nateraz nepoznáme. Po opätovnom vydaní za Gašpara Bagika (*Bagyk*) mala ešte tri deti. Z nich sa dospelosti dožil len syn Martin.⁸

Baltazár Kozma

Z Alžbetinho prvého manželstva pochádzal syn Baltazár (Kozma), ktorý v prvej polovici 17. storočia patril k vplyvným osobnostiam Skalice a bol bezpochyby najvýznamnejším členom rodu.

Z genealogických údajov vyplýva, že sa narodil ešte v 16. storočí. Oženil sa

Záznam o voľbách skalického magistrátu z 24. apríla 1594 s menom Bartolomeja Kozmu (piaty zdola)

⁴ Archív Skalica, Pozostalosť Jozefa Šátka, šk. č. 22 (Koz – Krk).

⁵ Archív Skalica, Magistrát mesta Skalica, Diarium sess. magistrat. annorum 1595 – 1610, č. 2 (staré č. 21), fol. 47r; Protocolum empt. et vendit. Domorum 1572 – 1613, č. 188 (staré č. 8), fol. 19r – rok 1577; fol. 314v – 315r.

⁶ DRŠKA, Richard. *Samospráva mesta Skalica v rokoch 1372 – 1711*. Rigorózná práca. Trnava, 2016, Príloha č. 4.

⁷ Archív Skalica, Magistrát mesta Skalica, Protocolum empt. et vendit. Domorum 1572 – 1613, č. 188 (staré č. 8), fol. 207r – rok 1599; *Magyar Nemzeti Levéltár* (Budapešť), Archív Uhorskej komory: Conscriptiones portarum (Sectio „E.158“), Comitatus Nitriensis, Regestrum Taxae Nobilium Unius Curiae et Armalistorum, Item Molitorum Anabaptistarum et Iudeorum, in Comitatu Nitriensi existentiorum Anni domini 1600, pag. 72.

⁸ Archív Skalica, Magistrát mesta Skalica, šk. Acta privatorum C – H, fasc. Litteralia instrumenta familiam Kozma tengentie 1637 – 1646.

Pôvodná budova skalickej radnice zo 16. storočia, zbúraná v roku 1929

s istou Dorotou Lomhardiovou (Lomhardy). Z tohto zväzku poznáme synov Juraja a Tomáša a dcéru Barboru.⁹

Zdá sa, že Baltazár v mladosti nadobudol vyššie, azda aj univerzitné vzdelanie. V rokoch 1621 – 1637 bol totiž mestským notárom, čo vyžadovalo slovom i písmom ovládať latinčinu, slovenčinu, maďarčinu a nemčinu.¹⁰ Súbežne s notárskym úradom plnil v rokoch 1623 – 1624 a 1628 – 1630 aj funkciu kontrolóra mestských účtov. Ako notár sa zúčastňoval všetkých zasadnutí senátu, bol v podstate nevolným členom tohto najdôležitejšieho mestského orgánu. Vo volebnom období 1632/33 pôsobil aj ako desiatnik – vyberač desiatku z pšenice a vína. Spolu s Jurajom Pogránim (Pogran) ho vyberali v Prietržke a Mokrom Háji.

S mestom aj obchodoval. V máji 1632 Skalici predal 13 urien starého vína (za 39 florénov či zlatých) a v októbri 6 meríc jačmeňa (za 2 florény a 70 denárov). Od mesta naopak odkúpil 4000 tehál (z mestskej tehelne). Jeho mesačný plat bol v tomto období 5 florénov a mal aj ďalšie príjmy, zväčša naturálneho charakteru: k Vianociam mu mesto – rovnako ako senátorom – darovalo pol urny vína.¹¹

Ako zástupca Skalice pravidelne podnikal tiež cesty do Nitry, sídla stolice. V roku 1637, kedy sa notárskej funkcie zriekol, 11. augusta odovzdal senátu všetky

⁹ Tamže, Testamentorum, Divisionum, et Transactionum ab anno 1617, usque 1694, č. 183 (st. číslo 16), fol. 163 r – 164 r.

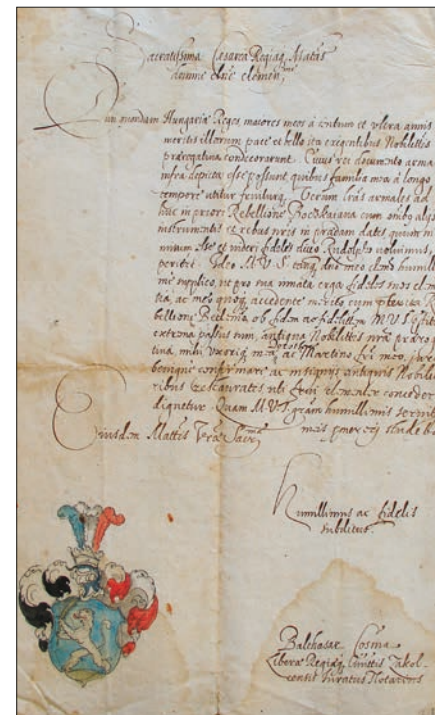
¹⁰ DRŠKA, ref. 6, s. 120.

¹¹ SASINEK, František Vítazoslav. Poczët Obecny miesta Skalicze. In *Slovenský letopis*, 1880, roč. 4, sošit 2, s. 140, 144, 146, 149, 156; sošit 4, s. 323, 328.

Ferdinand III., uhorský kráľ v rokoch 1625 – 1657, ktorého pri návšteve Skalice v roku 1643 vítal richtár Baltazár Kozma

Koncept žiadosti Baltazára Kozmu
o potvrdenie šľachtictva

mestské písomnosti, ktoré viedol.¹² To však neznamenal ukončenie jeho aktívnej činnosti, ba práve naopak. Už v roku 1639 ho zvolili za senátora a v rokoch 1642 – 1645 postupne za mešťanostu, richtára a mestského kapitána. V tejto funkcii – počas veľkej morovej epidémie, ktorá postihla Skalicu medzi augustom a decembrom 1645 – aj zomrel.¹³

Svedok pamätných udalostí

Azda najpamätnejšou udalosťou, ktorej bol za svojho života a pôsobenia vo funkcii richtára svedkom, bola generálna insurekcia uhorských stavov (zvolanie uhorských vojsk) v reakcii na povstanie Juraja I. Rákociho a postup švédskych vojsk na Morave, ktorá sa na prelome augusta a septembra 1643 uskutočnila práve v Skalici a jej chotári.

Skalica a Kozma ako jej richtár vtedy privítali a hostili v meste uhorské politické špičky na čele s palatínom Mikulášom Esterházim a ostrihomským arcibiskupom Jurajom Lipaiom. V dňoch 3. – 15. septembra k nim pribudol aj samotný cisár Fer-

¹² DRŠKA, ref. 6, s. 120; *Archív Skalica*, Magistrát mesta Skalica, Diarium sess. magistrat. annorum 1617 – 1658, č. 4 (staré č. 15), fol. 324 r.

¹³ DRŠKA, ref. 6, s. 120; *Archív Skalica*, Magistrát mesta Skalica, Diarium sess. magistrat. annorum 1617 – 1658, č. 4 (staré č. 15), fol. 540 r.

dinand III., ktorého Kozma so senátormi v Skalici víтали – symbolicky mu odovzdali kľúče od mestských brán – a potom aj vyprevádzali.¹⁴

Baltazár Kozma vždy zachovával vernosť Habsburgovcom. Aspoň tak to sám píše v koncepte listu adresovaného panovníkovi (Ferdinandovi II.), datovanom do 20. rokov 17. storočia. Išlo o prosbu o potvrdenie šľachtictva – jemu, manželke Dorote a jeho nevlastnému bratovi Martinovi Bagikovi – pretože pôvodný armáles sa im počas Bočkaiovho povstania stratil.¹⁵ Panovník žiadosti pravdepodobne aj vyhovel, keďže rod ostal naďalej figurovať medzi stoličnou šľachtou.¹⁶

Potomkovia

Z Baltazárových detí najviac vynikol starší syn Juraj, hoci význam otca už nedosiahol. Oženil sa s Annou Petrášovou (Petrass), ktorá však pravdepodobne krátko po roku 1669, kedy v ťažkej nemoci spísala testament, zomrela. Z manželstva poznáme len dve dcéry – Annu, pokrstenú 22.

júla 1651, ktorá však zomrela ešte pred smrťou matky, a Marianu, pokrstenú 27. augusta 1654. Tá sa 20. februára 1672 vydala za Pavla Pográního (Pograny), príslušníka ďalšieho skalického patricijského rodu.¹⁷

V genealógii Kozmovcov nateraz nejasný zostáva vzťah Juraja a Heleny Farkašovej (Farkas). Nevieime totiž, či sa týkal Baltazárovho syna alebo iného člena rodu. Helena, podľa jej vlastného testamentu z roku 1703, zapísanom v tzv. Kráľovských knihách, bola už vtedy vdovou, znovu vydatou za kráľovského tridsiatnika Ladislava Tajnaia (Tajnai). Z predchádzajúceho manželstva s Jurajom Kozmom mala tri deti: dcéry Zuzanu a Rózu a syna Jána Juraja.¹⁸

Baltazárov syn Juraj bol už od roku 1649 skalickým senátorom. V roku 1655 sa tejto funkcie dobrovoľne zriekol, ne-

bol to však jeho definitívny odchod z mestskej „politiky“. V rokoch 1658 – 1661 zasadal v senáte znova. V roku 1675 žiadal stolicu o odpustenie taxy, pretože v Čáčove mu vyhorel mlyn.¹⁹ Stolica žiadosti vyhovel a daň mu znížila z 1 floréna na 60 denárov.

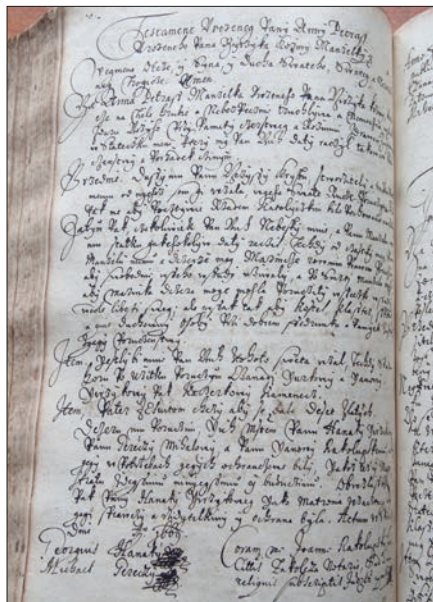
Rodinné majetky

Majetkové pomery a súdne spory dokresľujú obraz postavenia Kozmovcov v skalickej spoločnosti v 17. storočí. Pôvodne vlastnili dom na Veľkom rínku (na dnešnom Námestí slobody) za farským kostolom, ako sa to spomína v roku 1578.²⁰ V susedstve býval Ján Batrna, z druhej strany do roku 1598 Štefan Řemenář (Rziemenarz) z Rábu.²¹

Zdá sa však, že to nebol jediný dom, ktorý Blažej Kozma v Skalici mal. Ďalší vlastnil na ulici Řytopasy (dnes Potočná). V roku 1609 ho dcéra Katarína – aj v mene ostatných členov rodu – predala Eufrozíne Somodiovej (Somody).²²

Ruka v ruke s rastom politického vplyvu v Skalici sa v priebehu prvej polovice 17. storočia rozrastali aj majetky rodu. Ukázalo sa to najmä pri majetkovom pokonaní Baltazárových dedičov 21. novembra 1647, po jeho smrti. Spomína sa tu dom na ulici Řytopasy s pozemkom siahajúcim až do Novej ulice (ide o niektorú z dnešných ulíc: Pivovarskú, Nemocničnú alebo Boorovu), kde stál ďalší dom. Iný dom pripadol po Baltazárovej smrti jeho manželke (vdove) Dorote a synovi Tomášovi.

Baltazár vlastnil aj 8 vinogradov: v Kravej hore (4 grefty),²³ v Malom vysokom poli (2,5 greftu), v Žebrákoch (4 grefty), dva v Hliníkoch (každý o 2,5 greftu), dva vo Vysokom poli (jeden bez udania veľkosti, druhý o 3 greftoch), v Starej hore (4 grefty), tiež podiel na vinohrade v Zlodejovciach (bez udania veľkosti). Vlastnil aj početné role: za Körmendyových záhradou (1 štvrt veľkosti 5 jutár), pri

Testament Anny Petrášovej z roku 1669, manželky Juraja Kozmu

Detail skalického námestia na mape z roku 1776. Kozmovci vlastnili niektorý z domov č. 90 – 93

¹⁴ DRŠKA, Richard. Návšteva Ferdinanda III. v Skalici v roku 1643. In *Záhorie*, 2012, roč. 21, č. 5, s. 4 – 5.

¹⁵ *Archív Skalica*, Magistrát mesta Skalica, šk. Acta privatorum C – H, fasc. Litteralia instrumenta familiam Kozma tengentie 1637 – 1646.

¹⁶ Tamže, šk. Quietantiae 1628 – 1854.

¹⁷ www.familysearch.org (17. 6. 2016).

¹⁸ http://archives.hungaricana.hu/en/libriregii/hu_mnl_ol_a057_26_0285/?query=kozma (17. 6. 2016).

¹⁹ *Archív Skalica*, Magistrát mesta Skalica, šk. Acta privatorum C – H, fasc. Litteralia instrumenta familiam Kozma tengentie 1637 – 1646. Čáčov, dnes súčasť Senice.

²⁰ *Archív Skalica*, Magistrát mesta Skalica, Protocolum empt. et vendit. Domorum 1572 – 1613, č. 188 (staré č. 8), fol. 645v.

²¹ Tamže, fol. 683r; Ráb, dnes Győr v Maďarsku.

²² Tamže, fol. 314 V – 315r.

²³ Graft – riadok.

Pohľad na skalické námestie, koniec 19. storočia. Vpravo za kostolom je zástavba, kde stál kozmovský dom

Dlhých padelkoch (1 štvrť vo veľkosti 4 jutár), inú roľu o 2 jutrách, ďalšiu mal Za šibenicami (2 štvrte o 10 jutrách), role v Dlhých padelkoch (4 jutrá) a U mostku (2 jutrá), akýsi „padelek“ o 4 jutrách, roľu v Jazernom poli (2 jutrá), roľu – pol padelku (2 jutrá), iného pol padelku (1,5 jutra), roľu v Tehelni (0,5 jutra), ďalšiu o 1,5 jutre, ďalšiu v Jazernom poli (1 jutro), inú veľkosti 1,5 jutra, roľu-padelek o 2 jutrách a ešte jednu v rozlohe pol jutra.

Kozmovci vlastnili aj ďalšie pozemky – veľkú a malú štepnicu a lúku v chotári susedných Sudoměříc (dnes v okr. Hodonín v ČR), v Skalici menšiu lúčku, 2 štepničky, lúku pod lesom pri rieke Morava, záhradu pri Božej muke smerom k Tehelni a inú menšiu záhradu. Mali tiež stodolu, resp. majer za Hornou bránou so susedným pozemkom na stavbu ďalšej stodoly. Zo zvierat chovali pár volov a vyše 150 oviec.²⁴

Okrem majetkov v samotnej Skalici Kozmovcom patrili aj podiely v obci Chropov, náležiacie k panstvu Branč. V rokoch 1666 a 1670 im tu podliehali 3 poddaní na polovičných usadlostiach a jeden na celej.²⁵ Jurajovi Kozmovi tu v roku 1675 patrili 3 obývané štvrtinové usadlosti a 4 pusté miesta, z toho jedno pôvodne želiarske.²⁶

²⁴ *Archív Skalica*, Magistrát mesta Skalica, Testamentorum, Divisionum, et Transactionum ab anno 1617, usque 1694, č. 183 (st. číslo 16), fol. 163 r – 164 r.

²⁵ http://archives.hungaricana.hu/en/urbarium/view/hu_mnl_ol_e156_a_fasc002_no015/?document=1&pg=45&bbox=-1009%2C-3437%2C3185%2C277 (24. 6. 2016)
http://archives.hungaricana.hu/en/urbarium/view/hu_mnl_ol_e156_a_fasc040_no028/?document=1&pg=63&bbox=-736%2C-3078%2C2792%2C46 (24. 6. 2016)

²⁶ *Archív Skalica*, Magistrát mesta Skalica, šk. Acta privatorum C – H, fasc. Litteralia instrumenta familiam Kozma tengentie 1637 – 1646.

Baltazárove a Jurajove spory

Súdne spory môžu odhaľovať povahy účastníkov, hoci v záznamoch z písomností Kozmovcov, javia sa v pozitívnom svetle (prirodzene?) práve oni.

V rokoch 1640 – 1641 viedol Baltazár Kozma spor o akýsi dom v Skalici s Annou Kenešeiovou (*Kenieseí*), vdovou po Jánovi Šomodim (*Somodí*) a Petrovi Vajajovi (*Vayai*). Keďže tá sa na pojednávanie nedostavila, súd prehrala. Rozsudok vyniesli 22. januára 1641. V júli sa Anna s Kozmom pokonala a zaviazala, že sporný dom ponechá v jeho užívaní.²⁷

V roku 1643, tesne pred smrťou, Baltazár vzniesol nárok na dedičstvo po nebohej matke, po ovdovení vydatej za Gašpara Bagika. V svedectve, ktoré predložil skalickému senátu, Kozma spomína jej ťažký osud. Píše, že po Bočkajovom povstaní a smrti manžela, kedy zostala sama s malým synom (Martinom), „*magicz dum spaleny, role y wynohrady puste, peniez, obyly, any dobytku zadneho, przed rukamy nemagicz, pany matka ma utekla se k panu ottczj swemu*.“²⁸ Ako senát v tejto veci napokon rozhodol, nevedno.

Viaceré súdne spory, najmä majetkové, viedol i Baltazárov syn Juraj. Veľmi dlho sa napr. sporil o dedičstvo (bagikovský dom) po Baltazárovej matke (jeho starej matke), resp. po jeho nevlastnom bratovi. Podľa nedatovaného konceptu otázok pre svedkov mu švager Andrej Rybenský hrozil, že pokiaľ bude chodiť do bagikovského domu, zabije ho. Konflikt vyvrcholil v obecnej stodole. Obaja muži sa pobili, škaredo si nadávali, Kozmu potom viacerí zvalili na zem, bili ho pášťami, ťahali za vlasy a keby Rybenského nezadržali, prebodol by ho palošom.²⁹

V roku 1662 sa Juraj Kozma začal súdiť s Gašparom Marsinaiom (*Marsinay*) a jeho manželkou Katarínou Oroštóniovou (*Oroštónyi*) o majetok po Žofii Ledenickej (*Ledeniczky*), manželke nebohého Martina Bagika, nevlastného brata Jurajovho otca. Žofia totiž Jurajovi odkázala isté majetky, čo však Gašpar veľmi nerešpektoval a z majera alebohej odcudzil laná, slamu a pšenicu.³⁰ Ešte i v roku 1676 Kozma protestoval proti odcudzovaniu čohokoľvek z tohto majetku jeho držiteľmi, teda Katarínou Oroštóniovou a jej novým manželom, pretože po smrti Gašpara sa opäť vydala.³¹

Spory s Letovancovcami

Suverénne najviac problémov mali Kozmovci s Pavlom Letovancom a jeho synom Michalom. V Skalici išlo o známu buričskú rodinu. Obaja mali dosť prudké povahy. Pôvodne patrili k chorvátskym utečencom, ktorí založili Mokry Háj, postupne sa však stali skalickými mešťanmi a nadobudli aj zemiansky titul. Michal Letovanec bol v roku 1663 vodcom opozície voči magistrátu, čo vyústilo až do voľby dvoch

²⁷ Tamže.

²⁸ Tamže.

²⁹ Tamže. Bližšie k Rybenským/Ribenským pozri FEDERMAYER, Frederik. Kráľovskí kuriálni notári zo Záhoria. In *Záhorie*, 2011, roč. 20, č. 3, s. 2 – 5.

³⁰ Tamže.

³¹ Tamže.

Miniatúra erbu Kozmovcov
vyhotovená Baltazárom Kozmom

senátov a richtárov, takže celú záležitosť musela napokon urovnávať až kráľovská komisia.³²

Juraj Kozma, jeho matka Dorota a sestra Barbora najprv (v roku 1661) žalovali Michala Letovanca, že Kozmu pri Dolnej bráne verejne označil za nemanželského syna neviestky a jeho matku za ľahkú ženu, čím poškodil dobrú povesť tejto rodiny.³³ Súčasne však išlo aj o akúsi rolu v Širokom poli, ktorú vlastnili Kozmovci a chceli ju aj Letovancovci, pričom Kozmovci, zdá sa, ju nenadobudli celkom čestným spôsobom.

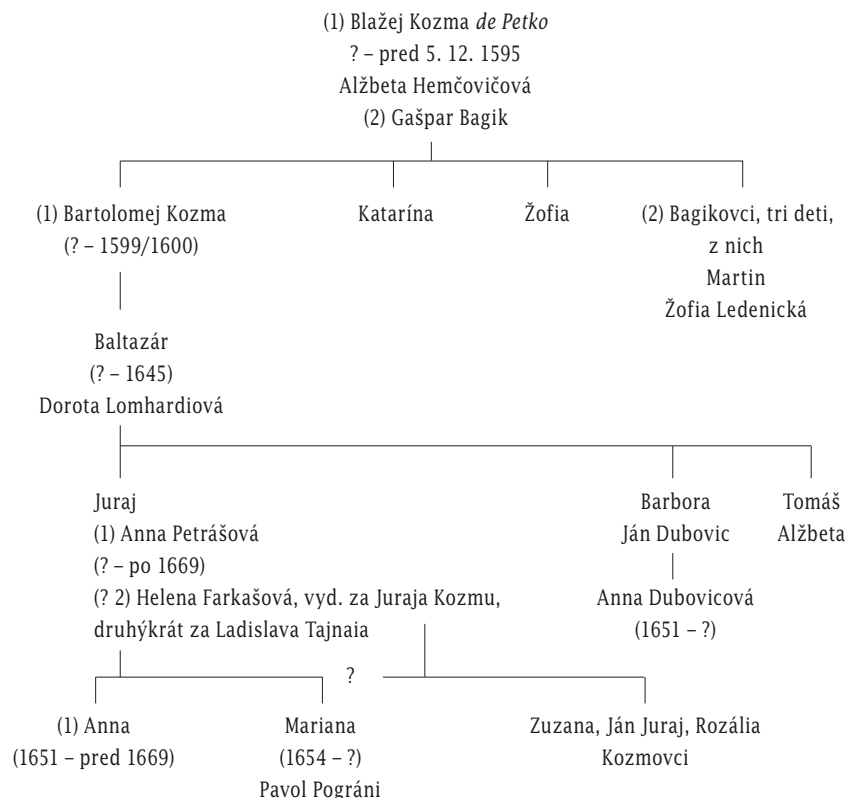
Spor sa ťahal takmer tri roky. Senát zrejme už v roku 1661 rozhodol v prospech Kozmu, keďže kráľovský personál Juraj Oroš (*Oros*) v septembri urgoval mesto, aby vykonalo rozsudok. Letovancovci mali zaplatiť Kozmovi vyše 300 florénov a rovnakú čiastku aj senátu.

Vo februári 1662 senát vypočul viacero svedkov (jeden z nich uviedol, že Kozma užíval onú roľu len v poslednom čase). V marci 1662 bol dohodnutý zmier. Pavol so synom Michalom mali dať senátu i Kozmovi po jednom sude vína, jeho matku a sestru odprosiť za urážky alebo zaplatiť pokutu 200 dukátov.

Michal Letovanec, ktorého otec medzitým zomrel, sa však s dodržaním podmienok nijako neponáhľal: V decembri 1664 si preto Kozma vymohol kráľovský mandát, aby mesto Letovanca donútilo vydať víno alebo zaplatiť pokutu. V júli 1665 Leopold I. nariadil senátu celý prípad znovu otvoriť. Letovanec bol zrejme opäť odsúdený, lebo v roku 1669 si vymohol u panovníka milosť nového súdu, pretože vraj má dokumenty, na základe ktorých by mohol dosiahnuť lepší rozsudok.³⁴

Ako vidno, Kozmovci v 17. storočí patrili k majetkovo i spoločensky vplyvným patricijským rodom Skalice. Najúspešnejším z nich bol Baltazár, začas richtár, ktorému však podmienky na presadenie sa v mestských štruktúrach pripravil ešte jeho otec. O postavení a vplyve Kozmovcov v Skalici svedčia aj ich príbuzenské vzťahy s ďalšími významnými rodinami tohto mesta – Pográniovcami, Bergerovcami/Per-

gerovcami či Rybenskovcami. Erb rodu – podľa nákresu Baltazára Kozmu asi z 20. rokov 17. storočia – tvoril v modrom poli štítu na zelenej pažiti doprava kráčajúci strieborný lev v zbroji so zelenou ratoľstou v predných labách.³⁵

Zdroje vyobrazení:
Štátny archív v Trnave, pracovisko Archív Skalica (1, 2, 4, 5, 8),
Magyar Nemzeti Levéltár, Budapešť (6)
a súkromný archív A. Nečasa (7)

³² DRŠKA, ref. 6, s. 37.

³³ *Archív Skalica*, Magistrát mesta Skalica, šk. Acta privatorum C – H, fasc. Litteralia instrumenta familiam Kozma tengentie 1637 – 1646.

³⁴ Tamže.

³⁵ Iný erb podľa odtlačkov pečatí pre Kozmovcov uvádza KERESTEŠ, Peter. *Lexikón erbov šľachty na Slovensku IV. Nitrianska stolica*. Bratislava: Hajko & Hajková, 2010, s. 138 – 139. V hesle je však viacero nepresností.

TAJOMNÝ H. S. IDENTIFIKOVANÝ (Trochu netradičná pocta môjmu učiteľovi heraldiky)

Frederik Federmayer

Jeden úplne náhodný sfragistický nález z minuloročného jesenného archívneho výskumu mi stále nedal pokoj, až ma dotlačil k napísaniu tohto textu. Článok zámerne píšem aj ako osobné vyznanie, nielen ako vedeckú štúdiu.¹ Spomenutý nález ma totiž priviedol k tomu, aby som si opäť zalistoval v knihe môjho učiteľa heraldiky, pána profesora Jozefa Nováka, *Rodové erby na Slovensku I*.² Je možné, že spomenutú knihu, ktorá vyšla ešte v dobách minulého režimu, najmladšia generácia slovenských historikov už ani nepozná. Pre moju generáciu a určite pre mňa osobne však išlo o veľmi podstatné dielo. Táto práca vlastne otvorila slovenský výskum v oblasti rodovej heraldiky, sfragistiky a genealógie.

Kniha, ktorá ukázala smer budúceho výskumu

V čom bola uvedená publikácia pozoruhodná? Je všeobecne známe, že za minulého režimu naši historici o šľachte veľa nepísali a ak áno, tak zväčša len kriticky s odkazom na jej „veľmi negatívnu“ úlohu v našich dejinách. Publikácia profesora Nováka bola iná. Predstavovala šľachtické erby bez ideologického nánosu, ako významný historický prameň. Prinášala úplne nové podnety ako tieto erby, ale aj šľachtu ako takú, v budúcnosti skúmať. Ku knihe som sa dostal vlastne ešte ako škôla, takže som ich samozrejme pochopil až podstatne neskôr. Hneď ma však zaujalo, že podoba mnohých šľachtických erbov je neznáma a že je teda stále čo objavovať. Pečate v tomto výskume mali a majú potenciál skutočne dôležitých prameňov.

Spomínaná publikácia spracovala veľmi atraktívnu tému. Zamerala sa na erbové pečate z korešpondencie palatína Juraja Thurzu a jeho najbližšej rodiny, teda z najvýznamnejšieho šľachtického dvora na našom území v období renesancie. Ak by však jej spracovanie ostalo len v rovine do seba zahľadeného, výsostne odborného sfragisticko-heraldického výskumu, nikdy by sa nestala tak čitateľsky populárna. Jej autor však predstavil úplne nový pohľad, ktorý túto problematiku posunul do interdisciplinárnej roviny. Kniha sa tak stala dôležitou aj pre genealógov, historikov raného novoveku, historikov umenia či pre pamiatkový výskum.

Keďže každá skúmaná pečať mala svojho konkrétného majiteľa, mohlo sa ich spracovanie orientovať aj na genealogicko-prosopografickú analýzu dvorského a spoločenského prostredia rodiny Thurzovcov na prelome 16. a 17. storočia. Ukázalo sa, že rodina palatína nebola v písomnom kontakte len so svojimi služobníkmi a príbuznými, uhorskými magnátmi, najvýznamnejšími krajinskými hodnosťarmi

a prelátmi, ale aj s mnohými cudzincami, humanistickými vzdelancami a kráľovskými úradníkmi.

Práve prostredníctvom týchto erbových pečatí sa zrazu objavili v našej histórii doposiaľ úplne neznáme osobnosti. Kniha tak istým spôsobom poukázala aj na význam biografického výskumu kariér – dnes známy pod názvom archontológia. Azda v tomto ma publikácia ovplyvnila najvýraznejšie. Dokonca mnohým tam spomínaným majiteľom pečatí, napr. Žigmundovi Attensheimerovi, Vavrincovi Ferencfimu (*Ferenczffy*), Jánovi Vrútockému (*Ruttkay*), Gašparovi Partingerovi či Leopoldovi Peckovi, som sa neskôr sám výskumne venoval a spracoval o nich podrobné životopisné alebo genealogické štúdie.

Neidentifikované pečate

V neposlednom rade ma ako mladého čitateľa na spomínanej knihe zaujalo, že nešlo o uzatvorený a definitívny vedecký text. Spracovaná problematika výskumu pečatí nechala otvorené viaceré otázky. Systematický heraldický, sfragistický a genealogický výskum v slovenskej historiografii ešte len začínal a publikácia tak podnecovala k ďalšiemu bádaniu. Určite sa tento zámer podaril. Moju pozornosť vtedy osobitne zaujali neidentifikované pečate, ktorých majiteľov sme poznali len podľa iniciál v pečatnom poli – ako boli *S. D.* (pečať z roku 1626), *H. S.* (1602), *T. T.* (1606), *A. V.* (1606), či *P. V. P.* (1619) – teda vlastne nepoznali.³ V mojom vtedajšom zápale, nadšení mladého začínajúceho bádateľa, som sa ich rozhodol postupne odhaliť. Veď za nimi sa mohli skrývať významné osoby, ktoré mali kontakt na osobu a dvor palatína. Čoskoro sa však ukázalo, že to nebude až také jednoduché.

Až po dlhých rokoch sa podaril prvý nález. V súvislosti s mojím genealogickým, ale aj sfragistickým výskumom „prešporských“ rodov sa mi podarilo identifikovať jednu z vyššie spomínaných pečatí. Osobou skrývajúcou sa za iniciálami *P. V. P.* bol nakoniec významný ríšsky šľachtic Pompeius von Paar. Tento popredný kráľovský úradník pôsobiaci v uhorskej metropole, zastávajúci na vrchole svojej kariéry post hlavného poštmajstra, mal tak doložený kontakt s Thurzovcami.⁴ Ukázalo sa, že určiť tieto neidentifikované pečate má nepochybne zmysel.

Arthakerovci

Z ostatných neidentifikovaných pečatí ma zaujala najmä tá, ktorá patrila osobe, skrývajúcej sa za iniciálami *H. S.* Zobrazovala totiž pomerne komplikovaný a na uhorské pomery obsahovo netradičný erb so štvrtým štítom (obr. 1). Pôvodný majiteľ a zostavovateľ zbierky pečatí Mikuláš Kubínyi pečať priradil istému Siebovi. Meno sa vtedy nedalo stotožniť so žiadnou osobou, ktorá mala kontakty

¹ Výskum k štúdii bol podporený grantom VEGA: *Vývoj uhorskej rodovej heraldiky v období raného novoveku* (1/0364/18; V – 18 – 032 – 00).

² NOVÁK Jozef. *Rodové erby na Slovensku I. Kubínyiho zbierka pečatí*. Martin: Osveta, 1980.

³ NOVÁK, ref. 2, s. 77, 219, 239, 263.

⁴ FEDERMAYER, Frederik. *Rody starého Prešporka*. Bratislava: Monada, 2003, s. 285; FEDERMAYER, Frederik. Identifikácia a rozvádzanie skratiek v kruhopisoch a nápisoch pečatí fyzických osôb (uhorský novovek 1526 – 1848, 1. časť). In *Slovenská archivistika*, 2006, roč. 41, č. 1, s. 79 – 80.

Pečať s iniciálami H. S. z roku 1602 z Kubíniho zbierky pečatí uložená v Štátnom archíve v Bytči. Reprodukcia k knihy J. Nováka *Rodové erby na Slovensku I* z roku 1980

Pečať s iniciálami J. S. z roku 1615 zo Štátneho archívu v Banskej Bystrici

na Thurzovcov.⁵ Navyše rod s týmto menom a erbom staršia genealogická literatúra vôbec nepoznala.⁶ Z toho pramenili oprávnené pochybnosti, či pečať skutočne patrila niekomu s menom Sieb, alebo išlo len o Kubíniho omyl. Rozriešiť to by bolo pomerne zaujímavým heraldicko-genealogickým problémom, čo ma vtedy oslovilo.

Ako už v úvode naznačujem, pečať sa mi nakoniec podarilo identifikovať až pomerne nedávno, práve cez nález inej erbovej pečate. Prekvapivo, ale opäť ma k tomu priviedol môj dlhodobý genealogický výskum „prešporských“ rodov. Jedným z tých, ktoré patrili k elitám vtedajšieho uhorského hlavného mesta v 16. a 17. storočí boli aj Arthakerovci. Nemali uhorský pôvod, preto ich staršie uhorské genealogické lexikóny nespracovali a ani neevidovali. Genealogicky ich bolo potrebné rekonštruovať úplne od základov.

Základné informácie o rode aj s tabuľkou som publikoval v roku 2003, ale na jeho výskume pracujem dodnes.⁷ Preto ma potešilo, keď som v spisoch mestského archívu Banskej Bystrice objavil niekoľko dokumentov, v ktorých sa Arthakerovci spomínali. Išlo o písomnosti z roku 1615 riešiace pozostalostné záležitosti po nebohom Albrechtovi von Purckhofen (Burghofen, Punckenhofen).⁸ Tento ríšsky šľachtic pôsobil dlhé roky v Banskej Bystrici ako úradník miestnej kráľovskej banskej komory, naposledy na poste poklad-

níka.⁹ Medzi jeho dedičov patrila vdova Barbora Eislerová a príslušníci spríbuznených rodov Kraus, Sick, Pfinzinger a Arthaker, pôsobiaci prevažne vo vtedajšej uhorskej metropole.

K dokumentom boli pritlačené erbové pečate viacerých svedkov. Erb na jednej z nich ma ihneď zaujal, bol totiž veľmi podobný tomu, ktorý som si tak dobre pamätal z publikácie pána profesora Nováka.

Kto bol teda tajomný H. S.?

Spomínanú pečať z dokumentu z roku 1615 som odfotil (obr. 2) a zaradil do svojej zbierky. Jej porovnanie s pečaťou z roku 1602 z Thurzovskej korešpondencie zaradenej do Kubíniho zbierky prinieslo zaujímavý výsledok. Pečate síce neboli identické, boli dokonca určite odtlačené inými typármi, avšak erby boli prakticky zhodné. Nápis v záhlavnej časti pečatného poľa (*GEORG SICKH*), podpis a jeho funkcia (*S. C. R. M. Hungarischer Translator bey der Kriegskanzlei*) pečať z roku 1615 jednoznačne identifikovali. Jej majiteľom bol Juraj Sick, uhorský prekladateľ v Dvorskej vojenskej kancelárii. Išlo teda o ríšskeho úradníka s veľmi zaujímavým a netradičným povolaním.

Dlhoročný a fakticky zamrznutý vojenský konflikt v Uhorsku s Osmanskou ríšou viedol na cisárskom dvore k nutnosti zamestnať platených prekladateľov (*Dolmetscher, Translator*), ktorí pre potreby dvorských úradov prekladali dokumenty z Uhorska písané v tamojších národných jazykoch, predovšetkým z maďarčiny a samozrejme aj z turečtiny.¹⁰ Aj pri Dvorskej vojenskej kancelárii (*Hofkriegskanzlei*) zamestnávali takéhoto prekladateľa. V rokoch 1602 – 1608 funkciu zastával Štefan Orosi (*Oroszy*), ingrosista kancelárie.¹¹ Išlo o príslušníka uhorského šľachtického rodu, ktorý neskôr pôsobil v uhorskom hlavnom meste a v roku 1655 bol povýšený do barónskeho stavu. Počas pôsobenia vo Viedni získal za verné služby v roku 1608 armáles na polepšený erb a postúpil na pozíciu registrátora vojenskej kancelárie (doložený 1612).¹² Post tlmočníka po ňom prebral Juraj Sick.

Pečať Juraja Sicka z roku 1615 mi následne pomohla identifikovať pečať z roku 1602, patriacu neznámej osobe (s iniciálami H. S). Keďže erb bol na oboch pečatiach totožný, bolo zrejme, že litera S. skracovala priezvisko a mohli sme ho rozviesť na Sick. Pretože rod pôsobil predovšetkým v nemeckom prostredí, za literou H. sa

⁵ NOVÁK, ref. 2, s. 219.

⁶ Eviduje len zmienku o otáznom identifikovaní pečate k menu Sieb. KEMPELEN, Béla. *Magyar nemes családok*, 9. Budapest: K. Grill, 1915, s. 339.

⁷ Najvýznamnejším bratislavským členom rodu bol Wolfgang Arthaker († 1640), majiteľ domov na Vydrici a Ventúrskej ulici, hospodársky úradník Pálfiocov, ktorý neskôr pracoval v kráľovských službách ako vedúci tridsiatkovej stanice v Kittsee v Mošonskej stolici. FALLENBÜCHL, Zoltán. *Állami (királyi és császári) tisztségviselők a 17. századi Magyarországon*. Budapest: Osiris, 2002, s. 40; FEDERMAYER, ref. 4, s. 172 – 173.

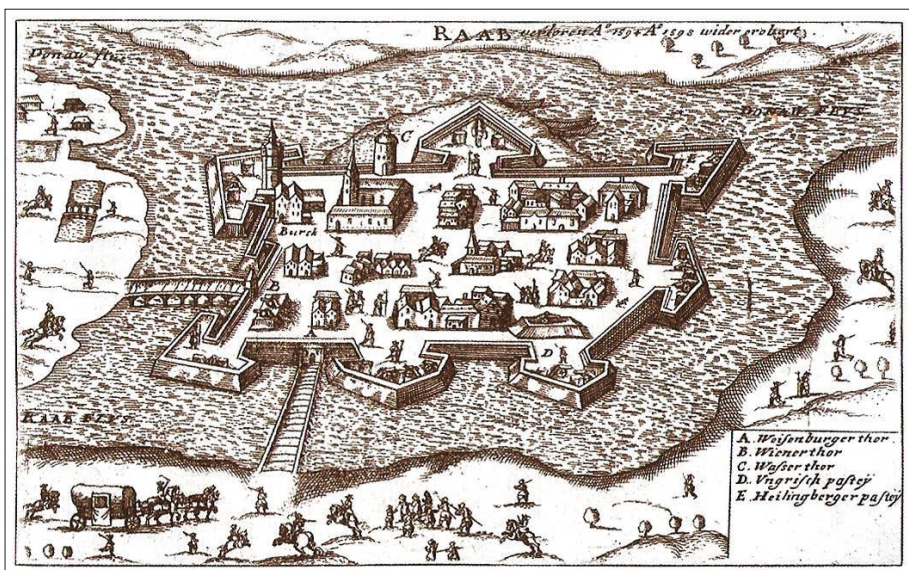
⁸ *Štátny archív v Banskej Bystrici*, Magistrát mesta Banská Bystrica, Spisy, šk. 71, inv. č. 273.

⁹ PÉCH, Antal. *Alsó Magyarországon bányamivelésének története, I.* Budapest: MTA, 1884, s. 346, 364; BALÁŽOVÁ, Barbara. *Medzi Prahou a Norimbergom, Viedňou a Banskou Štiavnicou. Ulrich Reutter a jeho svet okolo 1600*. Bratislava: Societas historiae artium, 2013, s. 98, 121.

¹⁰ Mená viacerých osôb, ktoré zastávali posty prekladateľov pri cisárskom dvore v rokoch 1576 – 1612, sú uvedené v publikácii HAUSENBLASOVÁ, Jaroslava. *Der Hof Kaiser Rudolfs II.* Prag: Artefactum, 2002, s. 321 – 322.

¹¹ Ref. 10, s. 311 – 312.

¹² FEDERMAYER, Frederik. Lippayovci zo Zomboru. Genealogický pohľad na vznik novej prohabsburskej aristokracie. In FEDERMAYER, Frederik et al. *Magnátske rody v našich dejinách*. Bratislava: Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť, 2012, s. 59.

Pevnosť v Győri

mohlo skrývať krstné meno Hans, teda Ján. A skutočne, na prelome 16. a 17. storočia v Uhorsku pôsobil jeden ríšsky šľachtic s menom Ján Sick (*Johann Sieck, Sikh*). Vedeli sme o ňom, že aj on – podobne ako vyššie spomínaný Juraj Sick – pôsobil v službách cisárskeho vojska a dvorských vojenských úradov.

Ján Sick

Ján Sick prišiel do Uhorska niekedy po roku 1585 a začal slúžiť v správe cisárskych vojenských skladov – arzenálov.¹³ Zastával post pisára pri vojenskom sklade v pevnosti Győr (doložený je tam v roku 1589), potom bol proviantmajstrom v Tate (1590), pisárom cisárskeho proviantmajstra pri vojsku v poli (1596 – 1598) a zároveň správcom-proviantmajstrom (1596 – 1604) vojenského skladu v Győri (obr. 3). Vrchol kariéry dosiahol v roku 1604 vo funkcii zástupcu hlavného cisárskeho proviantmajstra v Uhorsku Helmharta Jörgera.¹⁴

Pečať z roku 1602 v korešpondencii Juraja Thurzu naznačuje, že ho Ján Sick listom kontaktoval pravdepodobne z pevnosti Győr, najskôr v nejakej vojenskej záleži-

¹³ Sklady vznikali predovšetkým od druhej polovice 16. storočia pri dôležitých pevnostiach a mestách (napr. Bratislava, Győr, Komárno, Tata, Körmend a ďalšie) a mali zabezpečovať zásobovanie početných cisárskych posádok v protitureckých pevnostiach. Sklad v Győri patril k najvýznamnejším. KENYERES, István. A végvára és a mező hadak élelmezési szervezete a XVI. században. In *Fons*, 2002, roč. 9, č. 1 – 3, s. 186 – 187.

¹⁴ Názov jeho funkcie v roku 1604 v latinčine znel „viceprefectus supremi officii annonarii“. KENYERES, István. A Magyarországi végvára és a mező hadak élelmezési szervezeteinek archontológiája a XVI. században. In *Fons*, 2004, roč. 11, č. 2, s. 342, 349, 356, 387.

tosti. Zo životopisu palatína Thurzu totiž vieme, že sa aktívne zúčastnil vojny s Osmanmi a zastával aj vysokú pozíciu veliteľa Nových Zámkov a preddunajského kapitána (doložený je v nej práve v rokoch 1602 – 1604).¹⁵

Ján Sick získal za verné služby od cisára Rudolfa II. dve erbové privilegia vydané vo vtedajšej panovníckej rezidencii v Prahe. Najprv spolu s bratom Jakubom Sickom získal dedičný erb (25. novembra 1589) a neskôr už len sám ríšsku nobilitu a polepšený šľachtický erb (27. januára 1598).¹⁶ Je veľmi pravdepodobné, že zložitý štvrtý erb zobrazený na pečatiach z rokov 1602 a 1615 bol totožný práve s erbom udeleným v roku 1598. Originály erbových listín sme zatiaľ nenašli. Erb však vieme presne popísať z iného prameňa.

Keďže Sickovci sa v 17. storočí zaradili medzi ríšsku šľachtu, ich erb evidujú najstaršie ríšske „wappenbuchy“. Našli sme ho napríklad vo vydaní R. H. Helmersa z roku 1705 (obr. 4).¹⁷ Podľa tohto prameňa a vyššie spomínaných pečatí ho môžeme popísať nasledovne: Tvorí ho štvrtý štít. V prvom a štvrtom čiernom poli na striebornom skalisku stojí doprava obrátený zlatý korunovaný grif. V predných pazúroch drží zlatú čašu, z ktorej nalieva tekutinu do zlatej misky. V druhom a treťom striebornom (bielom) poli sú dve päťkrát lomené červené brvná. Nad štítom je turajská mriežková prilba s korunkou. Klenot tvorí grif zo štítu, od pása vyrastajúci medzi dvoma farebne delenými sloními chobotmi. Pravý je strieborno-červeno, ľavý zase zlato-čierno delený. Prikrývadlá sú červeno-strieborné a čierno-zlaté.

Čo vieme o Sickovcoch

Sickovci (*Sieck, Sikh*) patrili k zaujímavej skupine ríšskych rodov, ktoré pôsobili u nás v službách cisárskych dvorských úradov a dynastie Habsburgovcov v období raného novoveku. Ich príslušníci v Uhorsku zastávali dôležité funkcie, žili tu niekedy aj po niekoľko generácií, no nikdy sa s uhorskou šľachtou plne neintegrovali. Istotne však stoja za našu pozornosť, osobitne v modernom archontologickom výskume.

Erb Sickovcov, 1705

¹⁵ NOVÁK, ref. 2, s. 261; PÁLFFY, Géza. Die Türkenabwehr in Ungarn im 16. und 17. Jahrhundert – ein Forschungsdesiderat. In *Anzeiger der philosophisch-historischen Klasse*, 2002, 1. Halbband, 137, s. 120.

¹⁶ Österreichisches Staatsarchiv, Viedeň, Allgemeines Verwaltungsarchiv, Adelsarchiv, RAA 393.54, 393. 55.

¹⁷ HELMERS, Rudolf Johann. *Erneuert- und Vermehrtes Wappen-Buch*, 4. Nürnberg 1705, Tafel (Gedelte 173).

Škoda, že o Sickovcoch máme len málo genealogických informácií. Nedokážeme zatiaľ zostaviť ich genealogickú tabuľku. Z dokumentu z roku 1615 vieme, že dvorský vojenský prekladateľ Juraj Sick zastupoval svojich príbuzných Štefana a Annu Sickovcov ako dedičov po kráľovskom banskom úradníkovi Albrechtovi von Purckhofen. Je zrejmé, že príbuzenské vzťahy mali aj s Arthakerovcami. Albrechtova vdova Barbora Eislerová bola príbuzná (asi sestra) Kataríny Eislerovej, vydatej Pfinzigerovej, starej matky Wolfganga Arthakera z Bratislavy.¹⁸ Arthaker bol v roku 1615 označený tiež za Purckenhofenovho dediča.

V tejto súvislosti je zaujímavé, že Wolfgangov otčim Gregor Sindenigg († 1608) bol okolo roku 1600 cisársko-kráľovským proviantmajstrom a správcom arzenálu v Bratislave.¹⁹ Bolo to v rovnakom období, v akom Ján Sick zastával podobnú funkciu v Győri, a to určite nebola náhoda. Dokladá to, ako sa rodiny kráľovských úradníkov ríšskeho pôvodu v Uhorsku aj príbuzensky spájali.

Predpokladáme, že dvorský prekladateľ Juraj Sick mohol byť synom Jána Sicka. Po maďarsky sa mohol naučiť v detstve, v čase, kedy jeho otec pôsobil v pevnostiach Tata a Győr. Prepojenie Purckenhofenových uhorských dedičov dokladáme v pripojenej genealogickej tabuľke.

Záverom sa ešte chcem vrátiť k publikácii pána profesora J. Nováka z roku 1980. Rozhodnutie spracovať zbierku pečatí vychádzajúcu z rodinnej korešpondencie jedného z najvýznamnejších uhorských palatínov bolo vzhľadom na dobu jej vzniku prekvapivo progresívne. Práca tak totiž poukázala na možnosť spracúvať heraldické a genealogické témy po uzatvorených, historicky prirodzene vytvorených menších celkoch. To bol rozdiel oproti staršej odbornej literatúre, ktorá bola výrazne lexikálne a celouhorsky orientovaná. Dnes sa tento smer ukazuje ako veľmi vhodný pre modernú heraldiku, genealógiu, prosopografiu či archontológiu. Osobne sa nazdávam, že ani korešpondencia Thurzovcov ešte nevydala historikom všetky svoje tajomstvá.

Genealogické prepojenie uhorských dedičov Albrechta von Purckhofen (1615)

¹⁸ Archív mesta Bratislavy, Mesto Bratislava, Protokol testamentov, 4n. 5, s. 103, 150.

¹⁹ Gregor Sindenigg zároveň zastával v hlavnom meste aj dôležitý post cisársko-kráľovského mostmajstra a loďmajstra. FEDERMAYER, Frederik. Heraldické znamenia obyvateľov Zuckermantla. In WOCH, 2016 – 2017, roč. 4 – 5, s. 136; FALLENBÜCHL, ref. 7, s. 290, 301; Archív mesta Bratislavy, Mesto Bratislava, Protokol testamentov, 4n. 7, s. 18, 30.

O TVORBE ŠTÁTNEHO ZNAKU SLOVENSKEJ REPUBLIKY V ROKOCH 1989 – 1990

Ladislav Vrtel

Cieľom nášho príspevku je priblíženie niektorých podstatných skutočností, súvisiacich s tvorbou štátneho znaku z pohľadu autora heraldického návrhu prijatého štátneho znaku. O procese tvorby štátneho znaku Slovenskej republiky v rokoch 1989 – 1993 totiž existuje niekoľko odborných i popularizačných textov od slovenských a v nadväznosti na nich i českých autorov,¹ ktorí v nich prezentujú nie celkom pravdivý obraz o tvorbe našej štátnej symboliky v spomenutom období.² Tak sa šíri a fixuje do určitej miery skreslený obraz o rôznych stránkach tvorby štátneho znaku, jeho inšpiračného zdroja či dokonca o jeho autorstve.³ Uvedená situácia je spôsobená zrejme absenciou kritickej práce, ktorá by sa opierala najmä o relevantné písomné a iné záznamy a nielen o subjektívne spomienky alebo informácie „z počutia“. Aj tie sú isto dôležité, no iba ako doplnkový, nie hlavný zdroj informácií.⁴

Možno preto uvítať, že redakcia časopisu Genealogicko-heraldický hlas poskytla priestor aj autorovi uzákoneného heraldického riešenia štátneho znaku Slovenskej republiky, ktorý – pripustíme to – je azda kompetentný pripomenúť skutočný proces tvorby a uzákonenia štátneho znaku Slovenskej republiky, ako aj inšpiračný zdroj použitý ako východisko pre prijatú podobu štátneho znaku,⁵ graficky realizovanú výtvarným spoluautorom štátneho znaku.⁶

¹ NOVÁK, Jozef. *Štátne znaky na Slovensku a v Čechách dnes aj v minulosti*. Bratislava: Práca, 1990 (práca bez poznámkového aparátu s viacerými subjektívnymi tvrdeniami bez reálneho základu); HLINOMAZ, Milan. *Vývoj československé štátní symboliky v letech 1918 – 1990*. In Sborník archivních prací, Praha 1992, roč. 42, č. 1, s. 81 – 184 (dosiaľ jediná kritická práca o vývoji štátnej symboliky, informácie o slovenskom znaku však čerpá v prevažnej miere nie z prameňov, ale len zo spomenutej práce Jozefa Nováka). Najnovšie tiež SOKOLOVSKÝ, Leon. *Mat' štát znamená mat' aj symboly*. In Slovensko. Časopis pre Slovensko a slovenský svet. Zima 2018, s. 18 – 21.

² Ide napríklad o konštatovanie že dnešný štátny znak Slovenskej republiky je údajne kompromisom medzi pôvodne navrhovaným znakom blízkym fašizoidnému znaku slovenského štátu a panovníckym znakom z roku 1342 a pod. NOVÁK, ref. 1, s. 120. Jeho názor nekriticky prevzal napríklad aj HLINOMAZ, ref. 1, s. 133.

³ Pozri napr. HLINOMAZ, ref. 1, s. 134.

⁴ V našej práci sa opierame najmä o písomnú a obrazovú dokumentáciu k tvorbe štátnych symbolov Slovenskej republiky sústredenú autorom príspevku prevažne v rokoch 1989 – 1993. Dokumentácia v rozsahu ôsmich archívnych škatúl tvorí súčasť budúceho osobného fondu a označujeme ju v poznámkach skratkou LV. Jednotlivé dokumenty majú svoje inventárne čísla, na ktoré v práci odkazujeme. Uznesenia, deklarácie, vyhlásenia, stanoviská, listy, kresby či návrhy zákonov a pod. teda necitujeme podľa ich prípadného uloženia v spravidla ešte nespracovanom fonde pôvodcu v štátnom či inom archíve, ale citujeme exemplár, uložený v spomenutej dokumentácii LV.

⁵ VRTEL, Ladislav. *Komentár k podobe navrhovaného štátneho znaku Slovenskej republiky. Dodatok k dôvodovej správe k zákonu*. 14. 02. 1990. LV No 116.

⁶ Ladislav Čisárik, výtvarný spoluautor realizovaného návrhu Ladislava Vrtela bol zároveň aj výtvarným spoluautorom neúspešného protinávhrhu Jozefa Nováka. NOVÁK, ref. 1, s. 120.

Autor heraldického riešenia môže priblížiť aj proces prijímania štátneho znaku, keďže ním navrhnutú a Ladislavom Čisárikom nakreslenú podobu štátneho znaku osobne zdôvodňoval pri prerokúvaní ústavného zákona vo výboroch Slovenskej národnej rady vo februári 1990, v lete 1992 návrh toho istého znaku spolu s návrhom štátnej vlajky Slovenskej republiky zdôvodňoval aj pri prerokúvaní návrhu Ústavy Slovenskej republiky a napokon aj formuloval znenie článkov 8 a 9 do návrhu Ústavy Slovenskej republiky, ktorými boli 1. septembra 1992 kodifikované štátne symboly Slovenskej republiky.

Pripomenieme, že autormi štátneho znaku sú heraldik Ladislav Vrtel a grafik Ladislav Čisárik, ktorí v Slovenskej národnej rade 1. marca 1990 svoje autorstvo písomne potvrdili a to spolu so spoločným slobodným vyhlásením, že sa, ako autori zriekajú honoráru za jeho vytvorenie.⁷ Svedectvo bolo publikované v tlači 2. marca 1990,⁸ následne potvrdené ministerstvom vnútra.⁹ Ladislav Vrtel a Ladislav Čisárik tiež spoločne svojimi podpismi autorizovali jedinú originálnu kresbu predlohy štátneho znaku Slovenskej republiky.¹⁰ O autorstve štátneho znaku Slovenskej republiky teda niet pochyb.

*Oboma autormi Ladislavom Vrtelom
a Ladislavom Čisárikom podpísaný originál
štátneho znaku Slovenskej republiky
z 1. marca 1990*

⁷ Autorstvo štátneho znaku Slovenskej republiky bolo potvrdené 1. 3. 1990 v SNR. LV No 117. VRTEL, Ladislav – ČISÁRIK, Ladislav. *Výtvarné stvárnenie návrhu štátneho znaku Slovenskej republiky*. 1. 3. 1990. LV No 118.

⁸ Tlačové oddelenie SNR publikovalo informáciu o autorstve aj v tlači, napr. *Znak a pečať*. Práca. 3. 3. 1990. LV No 33. *Nový štátny znak*. Smena. 7. 3. 1990. LV No 36.

⁹ Potvrdenie o autorstve štátneho znaku pre Ladislava Vrtela a Ladislava Čisárika: MV SR OA/HK-09.02/90 z 30. 8. 1990. LV No 112.

¹⁰ Autorizovaný originál kresby štátneho znaku z roku 1990 je uložený v dokumentácii LV No 111. Autori v roku 1992 spoločne podpísali aj päť exemplárov farebnej tlače štátneho znaku, pripravených pre poslancov Slovenskej národnej rady pri prerokúvaní článkov ústavy o symboloch štátu. Autorizovaný originál, adjustovaný Ivanom Galambošom, umeleckým reštaurátorom Slovenského národného archívu, bol vystavený na Bratislavskom hrade v novembri 2012 – januári 2013 v rámci výstavy Klenoty slovenských archívov a publikovaný v publikácii PAVLÍKOVÁ, Lenka – VRTEL, Ladislav. *Klenoty Slovenských archívov. Jewels of Slovak Archives*. Bratislava: Veda, Ministerstvo vnútra SR, 2013, s. 208 – 209.

Autorstvo tu nepripomíname zo samolúbosti, ale v presvedčení, že autorom vo všeobecnosti patrí nielen „sláva“, ale aj právo a povinnosť obhajovať výsledok svojej práce. Vychádzame tiež z predpokladu, že autori štátnych symbolov vedeli, čo robia a prečo to robia, a teda že nie je správne vkladať do ich tvorby motiváciu, ktorá v nej nebola v žiadnom prípade prítomná.¹¹

V príspevku sa budeme venovať výlučne tvorbe štátneho znaku Slovenskej republiky, z priestorových dôvodov sa problematiky tvorby znaku federácie dotkneme len okrajovo, keďže sa jej budeme venovať v inom príspevku.

Otvorenie celonárodnej diskusie v roku 1989

Skôr ako sa sústreďíme na samotnú tvorbu štátneho znaku, spomenieme v krátkosti niekoľko dôležitých problémov, ktorých vyriešenie bolo rozhodujúce pre konštituovanie štátneho znaku Slovenskej republiky. Prvá téma sa týka zbavenia slovenského znaku biľagu ľudáckeho symbolu, spojeného s totalitnou Slovenskou republikou z rokov 1939 – 1945. Očistenie slovenského národného symbolu v očiach demokraticky zmýšľajúcej verejnosti bolo prvoradým predpokladom jeho návratu do štátnej symboliky. Pokiaľ ide o postoj staršej generácie k slovenskému znaku, ten bol totiž determinovaný postojom každého jednotlivca k rokom 1939 – 1945 a mladší ľudia, najmä pokiaľ nezažili rok 1968, často slovenský znak vôbec nepoznali.

Založenie časopisu Literárny týždenník v roku 1988, ktorý sa celkom vymykal z rámca dobových časopisov v totalitnom Československu, vytvorilo podmienky na otvorenie celonárodnej diskusie o štátnej symbolike. Celkom prirodzene sa očakávalo, že tému otvorí Jozef Novák, heraldik, o ktorom bolo známe, že sa k téme vyjadroval už v roku 1968, a bolo známe i to, že mal na túto tému napísaný rozsiahly rukopis, ktorý mal pôvodne vyjsť ešte v roku 1969, a teda napísanie článku mohlo byť pre neho záležitosťou niekoľkých hodín. Jozef Novák sa však rozhodol nepublikovať ako prvý svoj článok na túto „politicky problematickú“ tému, ale navrhol Ladislavovi Vrtelovi, vtedy tajomníkovi Heraldickej komisie, aby vlastný príspevok o slovenskom znaku publikoval ako prvý on.¹²

Článok *Korene národného symbolu*¹³ stál jednoznačne na začiatku celonárodnej diskusie o tejto téme.¹⁴ I keď sa na akademickej pôde o štátnom znaku často dis-

kutovalo, ba na Slovensku a na Morave vznikli už aj odborné texty na túto tému,¹⁵ tým, že ostali nepublikované či dokonca utajené, nemohli ani vyvolať celonárodný diskurz, ani ho nijako ovplyvniť. Relativizovať či ignorovať význam spomenutého článku by teda nebolo správne.¹⁶

Nech si však o jeho význame myslíme čokoľvek, podstatný je už pohľad samotnej redakcie vtedajšieho, v pravom slova zmysle mienkotvorného Literárneho týždenníka, ktorá článok vyhlásila za jeden z najvplyvnejších na vtedajšiu slovenskú prednovembrovú spoločnosť a to aj z tridsaťročnej retrospektívy.¹⁷

Vďaka celonárodnej verejnej diskusii, ktorá na stránkach Literárneho týždenníka od jari 1989 prebiehala, vďaka tomu že sa v početných článkoch zdôrazňovala stredoveká historicita a jeho spätosť s národným obrozením v roku 1848, znak prestal evokovať výlučne znak Slovenského štátu, ktorý sa vnímal už len ako jedna epizóda v dlhom vývoji národného a štátneho znaku. Vďaka tejto diskusii sa postoj slovenskej verejnosti k slovenskému znaku vyčistil už pred novembrom 1989 a otázka, akým znakom má byť Slovensko zastúpené v znaku federácie, už neskôr v roku 1990 ani nezaznela.

Prenesenie témy do Českej republiky

Bolo jasné, že len samotné prednovembrové slovenské volanie po návrate historického znaku bez pridania sa českého hlasu o nápravu historického českého znaku¹⁸ nebude úspešné. V spolupráci s Karlom Müllerom sa podarilo tému nápravy štátnej symboliky prezentovať na celoštátnom stretnutí genealógov a heraldikov v Ostrave 14. a 15. októbra 1989. Po vystúpení Ladislava Vrtela plénum už v prvý

¹¹ Autori štátneho znaku napríklad nikdy nevyhlásili, že by sa inšpirovali znakom slovenského štátu z rokov 1939 – 1945, ako uvádza Jozef Novák: NOVÁK, ref. 1, s. 120, alebo že by vychádzali z pečate Ľudovíta Veľkého z roku 1342, ako uvádza Leon Sokolovský: SOKOLOVSKÝ, ref. 1, s. 20.

¹² Jozef Novák sa obával tému otvoriť, no osobne sa angažoval, aby článok Ladislava Vrtela vyšiel ako prvý. Prostredníctvom Daniely Dvořákovéj, vtedy ešte svojej študentky, ho doručil do redakcie Literárneho týždenníka s prísľubom, že ak tento prvý článok vyjde, zapojí sa do diskusie aj on.

¹³ VRTEL, Ladislav. *Korene národného symbolu*. Literárny týždenník, 21. 4. 1989. Text, opatrený vedeckým poznámkovým aparátom bol následne publikovaný v časopise Slovenská archivistika. VRTEL, Ladislav. *O slovenskom národnom symbole*. Slovenská archivistika 2/1989.

¹⁴ *Bibliografia článkov o štátnom znaku v slovenskej tlači do 17. novembra 1989*. LV No 160.

¹⁵ Jozef Novák píše, že pre ústavodarnú komisiu pripravil 4. 12. 1988 expertízu, po prečítaní ktorej Viliam Plevza údajne začal presadzovať návrat historických symbolov. NOVÁK, ref. 1, s. 108. V skutočnosti sa však tieto údajné aktivity Viliama Plevzu navonok nijako neprejavili. Azda o ich osude niečo zistí neskorší archívny výskum. Informáciu doslovne preberá HLINOMAZ, ref. 1, s. 126 – 127. Jozef Novák píše, že text expertízy je obsahovo zhodný s jeho článkom, publikovaným v Literárnom týždenníku. NOVÁK, Jozef. *Aký bude štátny znak?* Literárny týždenník, 09. 06. 1989. NOVÁK, ref. 1, s. 108. BÍLÝ, Jiří. *Státní symboly ČSSR, ČSR a SSR – návrh politickoprávních zásad ústavní úpravy*. Kresby J. Hanáček. 17. 2. 1989. LV No 25. S obsahom textu sa odborná verejnosť oboznámila 14. 10. 1989 na celoštátnom stretnutí heraldikov a genealógov v Ostrave a v upravenej verzii (a s upravenými ilustráciami) bol publikovaný po novembri 1989.

¹⁶ Rôzne publikované formulácie však naznačujú, akoby „vlak už bol rozbehnutý“ a článok *Korene národného symbolu* bol už len jedným z mnohých vyjadrení na túto tému. NOVÁK, ref. 1, s. 108, NOVÁK, ref. 15.

¹⁷ Spolok slovenských spisovateľov a redakcia Literárneho týždenníka udelili 7. decembra 2018 v Budmericiach „*memoriadnu cenu pri príležitosti 30. výročia vzniku Literárneho týždenníka – časopisu Spolku slovenských spisovateľov, Ladislavovi Vrtelovi, slovenskému heraldikovi, za jedinečný prispievateľský vklad do Literárneho týždenníka v čase zápasov o suverenizáciu a demokratizáciu slovenskej spoločnosti na ceste k samostatnej Slovenskej republike s prihladením na nezameniteľný heraldický príspevok za návrat slovenského znaku do štátnej symboliky*“. LV No 18/1. Pozri tiež *Slávnostné podujatia v Budmericiach*. Literárny týždenník. 43 – 44/2018. 12. 12. 2018. LV No 18/2.

¹⁸ Išlo najmä o návrat koruny, symbolu štátnej suverenity na hlavu leva, ktorá bola v roku 1960 odstránená a nahradená hviezdou nad hlavou leva.

deň rozhodlo vytvoriť osobitnú návrhovú komisiu, ktorá by do druhého dňa rokovania pripravila návrh stanoviska či verejného prehlásenia „celoštátnej heraldickej obce“ k riešeniu štátnych znakov Slovenska, Čiech a Československa.

Komisia sa utvorila v paritnom česko-slovenskom zložení. Za českú stranu v nej boli Jiří Bílý z Univerzity Jana Evangelistu Purkyně, Libor Jan, vtedy redaktor novín Lidová demokracie,¹⁹ a Karel Müller,²⁰ vtedy ešte archivár zo Státního archivu v Opave. Za slovenskú stranu to boli Jozef Novák, Ladislav Vrtel a Roman Zelenay.²¹ Keď však Jozef Novák zistil, že skupina má v úmysle navrhnúť účastníkom konferencie prijať vyhlásenie, požadujúce nielen návrat historickej symboliky Čiech a Slovenska, ale požadujúce aj federatívne riešenie štátneho znaku a vylúčenie červenej hviezdy zo štítu, zasadnutie opustil a ďalej sa na jej práci nezúčastňoval.

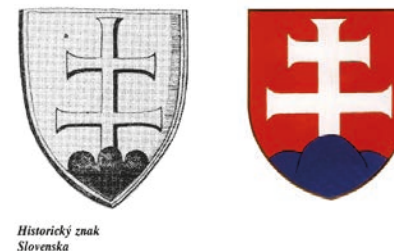
Na druhý deň rokovania plénum prijalo stanovisko, žiadajúce obnovu historickej českej a historickej slovenskej symboliky a vytvorenie symetrického znaku federácie. Hviezda sa mala umiestniť mimo štít.²² Stanovisko bolo zaslané Ústrednému výboru Komunistickej strany Československa, Komisii Ústredného výboru Komunistickej strany Československa a Ústrednému výboru Národného frontu ČSSR na prípravu ústavy, Ústrednému výboru národného frontu ČSSR, Českej národnej rade a Slovenskej národnej rade.²³ Sformulovanie a verejné vyhlásenie najreprezentatívnejšieho kolektívneho hlasu českej a slovenskej heraldickej obce, žiadajúce návrat historickej symboliky do štátnej symboliky, sme všetci považovali za najväčší prednovembrový heraldický úspech, za výraz určitej odvahy či profesionálnej a občianskej statočnosti.²⁴

Ústavnoprávny aspekt konštituovania štátneho znaku Slovenskej republiky

Národný znak sa stáva štátnym znakom jeho uzákonením ústavou. Preto je dôležité zmieniť sa aj o ústavnoprávnom rámci, v ktorom sa tvoril štátny znak Slovenskej republiky v roku 1990. Na jeho začiatku stojí legislatívna iniciatíva

prezidenta Václava Havla, ktorý už niekoľko dní po svojom zvolení inicioval u heraldického výtvarníka Jiřího Loudu vytvorenie štátnych znakov Čiech, Slovenska a Československa a 23. januára 1990 prezentoval vo federálnom zhromaždení návrh dvoch ústavných zákonov, jedného o zmene názvu republiky a druhého o štátnych symboloch.²⁵

Necháme teraz bokom skutočnosť, že návrh federálneho znaku bol absurdný, odmietli ho všetky relevantné heraldické a spoločenské inštitúcie,²⁶ neskôr sa od neho dištancoval aj sám autor.²⁷ Budeme sa však venovať len Havlovmu návrhu štátneho znaku Slovenskej republiky.

Erb podľa pečate Otta Bavorského (1305 – 1307) v kresbe G. Praya z roku 1805. Jozef Novák kresbu upravil tak, že vyplnil špičku štítu a následne ho publikoval ako „historický znak Slovenska“ v Literárnom týždenníku 9. 6. 1989. Ilustrácia ovplyvnila Jiřího Loudu, ktorý ju považoval za skutočnú historickú predlohu slovenského znaku a v upravenej podobe erb graficky spracoval pre prezidenta Václava Havla, ktorý ju zasadil do svojho návrhu ústavného zákona, prezentovaného 23. 1. 1990. Kríž je však hmotnejší a štít je rozšírený, aby bol v súlade s tvarom štítu navrhovaného štátneho znaku Českej republiky a znakom federácie

Význam Havlovho vystúpenia je dosiaľ v širšom kontexte nedocenený. V skutočnosti práve on vo svojom vystúpení inicioval či pomenoval niekoľko mimoriadne dôležitých procesov. Spoločnosť ich však nedokázala zvládnuť a viedli tak v konečnom dôsledku k zániku federácie a utvoreniu dvoch samostatných republík.²⁸ Najdôležitejšie je, že prezidentov návrh ústavného zákona o štátnych symboloch, ktorý riešil aj podobu štátneho znaku Slovenskej republiky, vyvolal vo vláde aj

¹⁹ Dnes univerzitný profesor, medievista. O ostravskej konferencii informoval v článku JAN, Libor. *Minulost živá i dnes*. Lidová demokracie, 17. 10. 1989. LV No 13.

²⁰ Dnes riaditeľ Zemského archivu slezského v Opave.

²¹ Neskôr prvý predseda Slovenskej genealogicko-heraldickej spoločnosti.

²² *Stanovisko účastníkov 4. celoštátneho stretnutia genealógov a heraldikov, Ostrava 14. – 15. 10. 1989*. LV No 3. Niektorí účastníci odporúčali hviezdu zo znaku celkom odstrániť, no väčšina bola toho názoru, že ak by sa historická symbolika do republikových znakov i do štátneho znaku skutočne vrátila, tento ústupok by stál za to. Pozri k tomu HLINOMAZ, ref. 1, s. 128.

²³ *List Karlovi Müllerovi zo 16. 10. 1989*. LV No 57, *List Ladislavovi Čisárikovi z 05. 11. 1989*. LV No 59, *List Vojtechovi Čelkovi 23. 10. 1989*. LV No 30, *List Júlii Plattyhovej Hautovej z 18. 10. 1989*. LV No 30.

²⁴ Jozef Novák prehlásenie celoštátneho stretnutia ignoroval a vo svojej knihe (NOVÁK, ref. 1) ho ani slovom nespomína. Milan Hlinomaz nesprávne uvádza, že oficiálne prehlásenie bolo koncipované Karlom Müllerom, Jozefom Novákom a Ladislavom Vrtelom. HLINOMAZ, ref. 1, s. 128. V skutočnosti ho koncipovali J. Bílý, L. Jan, K. Müller, L. Vrtel a R. Zelenay už bez J. Nováka, ktorý komisiu opustil. LV No 3.

²⁵ *Návrh prezidenta Československé socialistické republiky. Ústavní zákon o státních znacích České republiky, Slovenské republiky a Československé republiky*. Tlač Federálneho zhromaždenia ČSSR, V. volebné obdobie, tlač č. 24/1990. LV No 156. O prezidentovej iniciatíve informovali všetky médiá. ČSTK. *Návrhy na státní znaky*. Lud. 26. 1. 1990. LV No 8. Večerník. 24. 1. 1990. LV No T 6/1990. ČTK. *Konto na proměnu státního znaku*. Rudé právo. 30. 1. 1990. LV No 9.

²⁶ *Stanovisko predsedníctva Slovenskej akadémie vied a Ústavu historických vied SAV k návrhu prezidenta...* 14. 2. 1990. LV No 157.

²⁷ Vystúpenie Jiřího Loudu na porade expertov. *Zasedání expertů k posouzení otáček spojených s tvorbou státního znaku ČSFR ve federálním shromáždění dne 5. 2. 1990*. Stenografický záznam publikoval tiež HLINOMAZ, ref. 1, s. 141 – 172. Loudovo vyjadrenie je na s. 143. Naproti tomu ho ako „heraldicky správny“ vyzdvihol Jozef Novák. „*Návrhy* (predložené prezidentom) sú heraldicky správne, umelecky nesporne veľmi efektne“. NOVÁK, ref. 1 s. 112.

²⁸ V prezidentovom vystúpení má svoj počiatok nielen spor o štátny znak federácie, ale aj spor o druhý identifikačný symbol štátu – jeho názov. Spor o spojovník v názve štátu dostal posmešné pomenovanie „pomlčková vojna“.

v parlamente Slovenskej republiky znepokojenie nad takýmto spôsobom prijímania zákonov federálnym zhromaždením.

Slovenské orgány zastávali názor, že prijatie ústavného zákona o štátnom znaku Slovenskej republiky nepatrí do kompetencie federálneho zhromaždenia, ale do kompetencie Slovenskej národnej rady.²⁹ Nešlo o obsah slovenského znaku. S tým, aj v podobe Loudovej kresby, slovenská vláda súhlasila(!).³⁰ Išlo však o obhajobu kompetencií orgánov Slovenskej republiky, o snahu pretvoriť centralizovanú pseudofederáciu na demokratickú federáciu. Prijatie národných symbolov malo byť symbolom tejto snahy.

Slovenská národná rada preto iniciovala 8. februára 1990 tvorbu vlastného ústavného zákona o názve Slovenskej republiky a vlastného ústavného zákona o štátnych symboloch Slovenskej republiky.³¹ Nastala tak kuriózna situácia, keď súčasne prebiehali dva samostatné legislatívne procesy, jeden z Prahy, druhý z Bratislavy, ktoré mali rovnaký zámer – uzákoniť štátny znak Slovenskej republiky.

Podľa vtedajšej platnej legislatívy však národné republiky neboli kompetentné prijať žiadne ústavné zákony a teda ani ústavné zákony o vlastných symboloch. Napriek tomu sa však legislatívne práce začali s tým, že do ich ukončenia sa ústavnoprávna otázka alebo vyrieši, alebo sa prijatie zákona odloží až do jej vyriešenia. V žiadnom prípade nechcela slovenská vláda podniknúť žiadne jednostranné kroky, ktoré by boli v rozpore s platnou legislatívou.³²

Situácia sa vyriešila „v hodine dvanástej“, pretože 28. februára 1990 prijalo federálne zhromaždenie v Prahe ústavný zákon, podľa ktorého: „Česká národná rada a Slovenská národná rada upravia ústavnými zákonmi národných rád názov, štátny znak, štátnu vlajku, štátnu pečať a štátnu hymnu Českej socialistickej republiky a Slovenskej socialistickej republiky“.³³ Na druhý deň, 1. marca 1990, Slovenská národná rada prijala pripravený ústavný zákon o názve, štátnom znaku, štátnej vlajke, štátnej pečati a o štátnej hymne Slovenskej republiky.³⁴

²⁹ Zápisnica z 54. schôdze Predsedníctva SNR z 8. 2. 1990 a z 55. schôdze SNR z 9. 2. 1990. LV No 150.

³⁰ Vláda svojím uznesením č. 75/1990 zo 14. 2. 1990 vyjadrila súhlas s Havlovou/Loudovou podobou navrhovaného štátneho znaku Slovenskej republiky, nesúhlasila však s podobou federálneho znaku (odporúčala štiepený znak) a nesúhlasila ani s navrhovaným názvom republiky (odporúčala použiť v ňom slovo „federatívna“ alebo písať „Česko-Slovensko“ so spojovníkom). Program zasadnutia vlády SSR č. 1024/1990. Uznesenie vlády SSR č. 75/1990. LV No 151.

³¹ V legislatívnom procese legislatívna rada vlády dňa 13. 2. 1990 tieto dva návrhy zákonov zlúčila do jedného.

³² Stanovisko Sekretariátu Legislatívnej rady vlády SSR k a) návrhu ústavného zákona o štátnom znaku, o štátnej vlajke, o štátnej pečati a o štátnej hymne Slovenskej republiky; b) zákona SNR o používaní štátneho znaku, štátnej vlajky a štátnej pečate Slovenskej republiky z 13. 2. 1990, s. 3. LV No 70.

³³ Ústavný zákon č. 46/1990 Zb. z 27. 2. 1990, ktorým sa mení a dopĺňa ústavný zákon č. 100/1960 Zb. Ústava Československej socialistickej republiky a ústavný zákon č. 143/1968 Zb. o československej federácii. Čl. III. LV No 152.

³⁴ Uznesenie Slovenskej národnej rady číslo 170 z 1. marca 1990 (341/1990) k vládnemu

Legislatívny proces prípravy slovenského zákona o štátnych symboloch

Spomenutý legislatívny proces prípravy vlastného slovenského ústavného zákona prebehol veľmi rýchlo, za tri týždne, medzi 6. a 28. februárom roku 1990. Zákon sa pripravoval na legislatívno-právnom odbore, civilnosprávnom úseku ministerstva vnútra a životného prostredia. To dostalo k dispozícii všetky iniciatívne podkladové materiály, či už boli občanmi zaslané slovenskej vláde alebo parlamentu, medzi nimi aj amatérske paragrafové znenie zákona o štátnych symboloch, ktoré pripravil Zdenko Alexy,³⁵ či texty Jozefa Nováka o štátnom znaku.³⁶

S použitím týchto a ďalších materiálov vznikol návrh ústavného zákona o štátnom znaku, štátnej vlajke, štátnej pečati a štátnej hymne, ktorý ministerstvo vnútra dňa 9. februára 1990 postúpilo na rokovanie Legislatívnej rady vlády.³⁷ Chýbali však obrazové prílohy.

Na požiadanie ministerstva a podľa inštrukcií Ladislava Vrtela pripravil Ladislav Čisárik kresbu, ktorá rešpektovala charakteristiky najstaršieho štátneho znaku s dvojitém krížom na trojvrší, predlohy z roku 1302, teda (ranogotický štít, zahĺbenie ramien, oblé vrchy) a zároveň proporcie (vyšších) vrchov podľa slovenského znaku z roku 1848. Ministerstvo ich začlenilo do návrhu predkladaného zákona. Na zasadnutí legislatívnej rady vlády dňa 13. februára 1990 bol návrh kladne posúdený a na druhý deň 14. februára 1990 ho mala prerokovať vláda.

Legislatívna rada však vyhovelá žiadosti Jozefa Nováka, ktorý bol ako jeden z expertov na rokovanie legislatívnej rady tiež prizvaný,³⁸ a umožnila mu do druhého dňa na rokovanie vlády predložiť protinávrh grafického riešenia (prílohy k zákonu), ktorý rovnako nakreslil Ladislav Čisárik.³⁹ Vláda však v protinávru nespoznala slovenský znak a odmietla ho.⁴⁰ Následne schválila návrh ústavného zákona o štátnych symboloch a poverila ministra vnútra a životného prostredia

návrhu ústavného zákona SNR o názve, štátnom znaku, štátnej vlajke, štátnej pečati a štátnej hymne Slovenskej republiky, ktorým Slovenská národná rada návrh zákona schvaľuje. LV No 161.

³⁵ ALEXY, Zdenko. *Návrh zákona SNR o štátnom erbe a o štátnej vlajke SSR*. LV No 67.

³⁶ NOVÁK, Jozef. *Historický erb Slovenska. Výtvarná stránka slovenského národného symbolu*. Spolu s textom *Proti novotvaru štátneho znaku ČSSR* rozmmnožené aj pre Legislatívnu radu vlády 13. 2. 1990. LV No 71.

³⁷ *List ministra vnútra a životného prostredia SSR Vladimíra Mečiara predsedovi vlády č. VS-8-9/VI-90 z 9. 2. 1990*. LV No 159.

³⁸ Na rokovanie legislatívnej rady vlády boli ako heraldickí experti prizvaní Zdenko Alexy, Jozef Novák a Ladislav Vrtel.

³⁹ Išlo o kresbu štátneho znaku podľa pečate Ľudovíta Veľkého (1342 – 1382) s tým, že pôvodne zelené miniatúrne trojvršie (v originálnej pečati preložené ľaliou) bolo prefarbené na modré.

⁴⁰ Na rokovaní vlády sa proti protinávru Jozefa Nováka a Ladislava Čisárika postavil aj Richard Marsina, podpredseda Heraldickej komisie, prizvaný ako zástupca Slovenskej akadémie vied. Pozri k tomu VRTEL, Ladislav. *Podoba štítu, kríža a trojvršia v návrhu zákona o štátnom znaku*. Podklad pre Richarda Marsinu na zasadnutie vlády SR. LV No 20.

upraviť ho v zmysle diskusie a záverov rokovania vlády⁴¹ a odôvodniť ho v orgánoch Slovenskej národnej rady.⁴²

Zákon bol prijatý Slovenskou národnou radou dňa 1. marca 1990⁴³ na turbulentnom zasadnutí, poznačenom odstupovaním/odvolávaním predsedu parlamentu Rudolfa Schustera. Napriek tomu bol však prijatý jednomysleňne! Po tridsiatich rokoch vylúčenia z československej štátnej symboliky sa tak slovenský znak vrátil do slovenskej štátnej symboliky (zatiaľ ešte nie do federálnej). Štátnym znakom samostatnej Slovenskej republiky sa stal 1. januára 1993 po tom, ako bol 1. septembra 1992 kodifikovaný Ústavou Slovenskej republiky. Následne bol prijatý aj zákon 63/1993 Z. z. o štátnych symboloch Slovenskej republiky a ich používaní, ktorý tiež platí podnes.

Heraldický aspekt tvorby štátneho znaku

Hoci verejná diskusia o štátnych symboloch prebiehala na Slovensku od apríla 1989, sústreďovala sa predovšetkým na kompozíciu federálneho znaku, štylizácii slovenského znaku v ňom sa venovala minimálna pozornosť a samostatný grafický návrh slovenského znaku dlho neexistoval.⁴⁴ Vlastne prvý všeobecne známy grafický návrh štátneho znaku Slovenskej republiky, vytvorený Jiřím Loudom, prezentoval až Václav Havel 23. januára 1990 v spomenutom návrhu ústavného zákona o štátnych symboloch.⁴⁵ Ostatné návrhy, pokiaľ vôbec existovali, neboli publikované a teda ani neboli verejnosti známe.⁴⁶

⁴¹ Pripomienky, ktoré odznali ku kresbe, nám tlmočil Vladimír Hutta. Týkali sa sklonu úbočí vrchov. Využili sme možnosť korekcie nielen textu, ale aj prílohy, a to najmä kríža, ešte vernejšie podľa predlohy z roku 1302. Kresbu sme doplnili sprievodným vysvetľujúcim textom. VRTEL, ref. 5. LV No 116.

⁴² *Uznesenie Vlády SSR zo 14. 2. 1990 číslo 67. Návrh ústavného zákona SNR o názve, štátnom znaku, štátnej vlajke, štátnej pečati a štátnej hymne Slovenskej republiky. č. 1106/1990. LV No 155.* Zákon vo výboroch parlamentu odôvodňoval námestník ministra pre civilnosprávny úsek Peter Berčík, riaditeľ legislatívno-právneho odboru civilnosprávneho úseku Vladimír Hutta a po odbornej stránke ho odôvodňoval Ladislav Vrtel, odborný referent ministerstva vnútra a tajomník Heraldickej komisie.

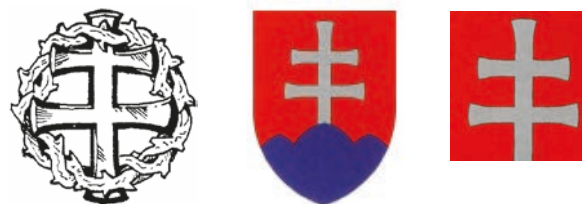
⁴³ Ústavný zákon bol dňa 01. 03. 1990 nielen jednomysleňne(!) prijatý, ale na želanie poslancov aj v ten istý večer vyhlásený Predsedníctvom Slovenskej národnej rady a teda aj účinný. Priebeh schôdze SNR. LV No 161.

⁴⁴ Niektorí heraldici, ale i bežní občania azda očakávali obnovenie štátneho znaku z roku 1939, čo však bolo z heraldických i z politických dôvodov celkom nemysliteľné.

⁴⁵ Podľa ústnej informácie Jiřího Louda tento pri kresbe slovenského znaku k Havlovmu návrhu zákona údajne vychádzal z ilustrácie pri článku Jozefa Nováka v Literárnom týždenníku (NOVÁK, ref. 15), kde Jozef Novák vedľa seba publikoval „*historický znak Čiech*“ a „*historický znak Slovenska*“ – kresbu erbu z pečate Otta Bavorského z rokov 1305 – 1307 podľa diela PRAY, Georgius. *Syntagma historicum de sigillis regum et reginarum Hungariae pluribusque aliis*, Budae 1805, avšak so začiatkom päťdesiatimi (!). Louda rešpektoval charakteristiky Prayovej, od originálu veľmi sa líšiacej ilustrácie (nízke spodné ramená, na konci tlapovito ukončené), avšak kríž podstatne zhmotnil. Následne sa Loudovou kresbou inšpiroval aj Zdenko Alexy vo svojom iniciatívnom návrhu zákona o štátnom erbe Slovenskej republiky. Ref. 35, LV No 67.

Pri stvárnení akéhokoľvek erbu, tobôž štátneho znaku, sa však nemožno uspokojiť len s fantáziou a zručnosťou umelca, výtvarného autora štátneho znaku. Štylizácia každého štátneho znaku musí mať svoje heraldické, politické, národné či kultúrno-historické odôvodnenie, pretože nielen samotné znamenie, ale aj jeho štylizácia, opierajúca sa o konkrétny historický prameň, má svoju významnú výpovednú hodnotu.⁴⁷ Výber historickej predlohy, jej zdôvodnenie a oficiálna interpretácia štátneho znaku by mala patriť jednoznačne do kompetencie heraldického autora štátneho znaku.

Pri výbere predlohy bolo podstatné najmä politické a heraldické odmietnutie štylizácie štátneho znaku z roku 1939, čo bolo v súlade s oficiálnym názorom politickej reprezentácie Slovenskej republiky, ktorá sa od začiatku principiálne dištancovala od akéhokoľvek dedičstva po vojnovú Slovenskú republiku, vrátane jej štátneho znaku. Pre štátny znak z roku 1939 bolo typické najmä vydaté ukončenie kríža, inšpirované znakom Rodobrany, fašizoidnej polovojenskej organizácie Hlinkovej slovenskej ľudovej strany.⁴⁸ Toto riešenie bolo nielen politicky neprijateľné, no aj ukončenie kríža a ukončenie vrchov bolo celkom nehistorické a teda heraldicky veľmi problematické.⁴⁹

Štylizácia kríža v embléme Rodobrany sa v roku 1939 stala inšpiráciou pre stvárnienie kríža v štátnom znaku Slovenského štátu

Prevládal názor, že pri tvorbe štátneho znaku Slovenskej republiky je potrebné rešpektovať najstaršiu heraldickú pamiatku zo 14. storočia, v ktorej dvojité kríž

⁴⁶ Napr. SOKOLOVSKÝ, Leon. *Stručný náčrt na historicko-heraldické riešenie česko-slovenskej federatívnej a národnej (republikovej) symboliky*. LV No 7.

⁴⁷ Prikladom môže byť rôzne stvárnienie orla v jednotlivých štádiách vývoja nemeckého štátneho znaku (panovníckeho znaku, ríšskeho znaku). Grafická štylizácia nemeckého orla sa od 12. do 21. storočia menila. Napríklad jeho štylizácia v štátnom znaku nacistického Nemecka (1933 – 1945) mala svoje politické dôvody a svoje politické dôvody mala aj štylizácia štátneho znaku Spolkovej republiky Nemecko po roku 1949, ktorá odmietla nadviazať na predchádzajúcu štylizáciu a inšpirovala sa stredovekom. Pritom išlo vždy len o rôznu štylizáciu toho istého znamenia – orla (v českej heraldickej terminológii „orlice“).

⁴⁸ VRTEL, Ladislav. *Osem storočí slovenskej heraldiky*. 3. vydanie. Martin 2017. s. 230 – 231, ŠKVARNÁ, Dušan. *Začiatky moderných slovenských symbolov. K vytváraniu národnej identity od konca 18. do polovice 19. storočia*. Banská Bystrica, 2004, s. 94 – 95.

⁴⁹ Jozef Novák prekvapujúco konštatuje, že „*Ukončenie brvíen (znaku slovenského štátu) sa správne blíži k heraldicky najčistejším prameňom (14. stor.)...*“ (NOVÁK, Jozef. *Výtvarná stránka slovenského národného symbolu*, LV No 72), hoci prameňmi nie je možné takéto ukončenie ramien v 14. storočí ani v jedinom prípade doložiť.

Erb z pečate Ladislava V. (1301 – 1305), najstarší erb s trojvrším pod dvojitým krížom. Štylizácia kríža sa stala predlohou štátneho znaku z 1. 3. 1990

Predloha štátneho znaku z roku 1302 so zvýšeným trojvrším

Štátny znak Slovenskej republiky v sebe spája štylizáciu štítu a kríža z roku 1302 so zvýšeným „slovenským“ trojvrším podľa najstaršieho slovenského národného znaku z roku 1848

Erb uhorského kráľa Otta Bavorského (1305 – 1307). Neskoršie Prayove, či Tagáňiho kresby z 19. storočia sa od originálu veľmi odlišujú

Prayova kresba erbu uhorského kráľa Otta Bavorského (1305 – 1307), podľa J. Nováka s korunou pod krížom

Erb Otta Bavorského (1305 – 1307), v heraldickej šrafúre vyjadrujúcej farby – zvislá červenú, šikmá zelenú. Kresba podľa Tagáňiho

Trojvršie (podľa Jozefa Nováka koruna) pod dvojitým krížom v znaku Uhorska podľa Richentalovej kostnickej kroniky z 15. storočia

Erb uhorského kráľa Ľudovíta Veľkého (1342 – 1382). V poradí tretia panovnícka pečať s vrchmi pod dvojitým krížom. Predloha protinávruhu Jozefa Nováka

Neprijatý protinávruh Jozefa Nováka a Ladislava Čisárika, prezentovaný na zasadnutí vlády 14. 2. 1990

stoi už na trojvrší a znamenie je teda úplné.⁵⁰ Napokon práve trojvršie významne prispelo k tomu, že Slováci si hlboko osvojili symbol dvojitého kríža na vrchoch, vidiac v nich slovenské vrchy a tatranský kríž.⁵¹ Želanie vychádzať z najstaršej heraldickej pamiatky bolo v súlade s koncepciou slovenskej erbovej tvorby, ktorá sa vykryštalizovala na pôde Heraldickej komisie.⁵²

Spor o vrchy

Problém však nastal pri identifikovaní najstaršej pamiatky. Kým Ladislav Vrťel od začiatku zastával názor, že najstaršou pamiatkou je pečať Ladislava V. (1301 – 1305) z roku 1302,⁵³ a nikdy o tom nepochyboval napríklad ani Leon Sokolovský⁵⁴ či ďalší heraldici, Jozef Novák prekvapujúco zaujal stanovisko, že trojvršie pod dvojitým krížom, ktoré nevyplňa päť štítu, treba v každom prípade považovať za kráľovskú korunu – hoci aj zelenú.⁵⁵ Jeho názor je nielen v slovenskej, ale aj vo svetovej heraldike celkom ojedinelý.⁵⁶

Z uvedeného dôvodu potom Jozef Novák presadzoval ako predlohu štátneho znaku Slovenskej republiky až o štyridsať rokov mladšiu predlohu a to pečať Ľudovíta Veľkého z roku 1342 s nízkym trojvrším prefarbeným na modro.⁵⁷

Možno konštatovať, že – pokiaľ ide o štylizáciu kríža(!) – medzi erbami Ladislava V. (1301 – 1305), Otta Bavorského (1305 – 1307) ani Ľudovíta Veľkého (1342 – 1382) niet takmer žiadneho rozdielu. I tak je však potrebné zdôrazniť, že štátny znak Slovenskej republiky korení v najstaršom(!) z nich a je teda v súlade s koncepciou Heraldickej komisie, vyžadujúcej pri tvorbe erbu vychádzať z najstaršej historickej

⁵⁰ Ďalším východiskom mohla byť napríklad štylizácia slovenského znaku z pečate Slovenskej národnej rady z roku 1848 alebo štylizácia slovenského znaku zo štítu na ramene leva v malom štátnom znaku z roku 1920. Zavážila tu však vo vtedajšej slovenskej historiografii dominantná koncepcia slovenského „spoluvlastníctva“ uhorských dejín, vrátane stredovekého heraldického dedičstva.

⁵¹ Podľa tradičnej, od 16. storočia doloženej interpretácie vrchov ide o horstvá Tatra, Matra a Fatra, pričom podľa heraldickej (ale aj hierarchickej, protokolárnej, ikonografickej...) konvencie sú zoradené tak, že v strede je najvyššia Tatra, heraldicky vpravo od nej Matra a celkom vľavo Fatra. VRTEL, Ladislav. *Štátne symboly Slovenskej republiky*. Bratislava: Veda, MV SR 2010, s. 16 – 17.

⁵² VRTEL, Ladislav. *Problémy súčasnej mestskej heraldickej tvorby*. Slovenská archivistika 1/1984. s. 63. KARTOUS, Peter – NOVÁK, Jozef – VRTEL, Ladislav. *Erby a vlajky miest v Slovenskej republike*. Bratislava: Obzor, MV SR 1991, s. 25.

⁵³ VRTEL, ref. 13. Pečať publikoval napr. SEDLÁK, Vincent. *Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae*. Bratislava 1980, Appendix sigillorum photographica. Tab 2a.

⁵⁴ Napr. SOKOLOVSKÝ, Leon. *Naše národné a štátne znaky*. Mladé rozlety, 16. 1. 1990, s. 12 – 13, LV No T 90/4, SOKOLOVSKÝ, Leon. *V zrkadle národných dejín. Znak Slovenska a Slovákov*. Pravda, 20. 2. 1990, LV No T 90/28.

⁵⁵ NOVÁK, ref. 1, s. 23.

⁵⁶ OSWALD, Gert. *Lexikon der Heraldik*. Leipzig 1984, s. 60, DE BOOS, Emmanuel. *Dictionnaire du blason*. Paris: Le Leopard d'Or, 2001, s. 241, No. 407. Osobitne sa vrchom ako heraldickej figúre venujeme v stati *Vznášajúce sa vrchy* v knihe VRTEL, Ladislav. *Heraldická terminológia*. Martin: SGHS 2009, s. 222 – 229. Tam ďalšia literatúra.

⁵⁷ NOVÁK, ref. 36.

predlohy. Toto konštatujeme ako oficiálnu interpretáciu pôvodu štátneho znaku Slovenskej republiky.

Ďalší spor nastal o výšku trojvršia. Jozef Novák totiž trval na miniatúrnom trojvrší, kým tradičná predstava o slovenskom národnom znaku v sebe obsahovala vyššie trojvršie. Napokon, ako už bolo povedané, vrchy v erbe mali významný podiel na zakorenení tohto znaku v povedomí národa a aj najstarší slovenský národný znak, za ktorý považujeme erb z pečate Slovenskej národnej rady z roku 1848, zobrazoval vysoké vrchy.

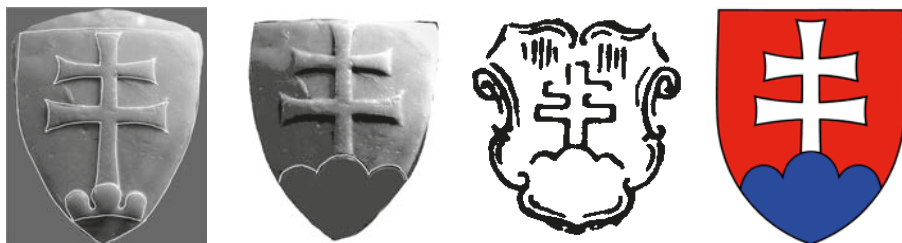
Pramene štátneho symbolu

Záver sme nadpísali parafrázou názvu spomenutého článku Korene národného symbolu, publikovaného v Literárnom týždenníku z jari 1989.⁵⁸ Sformulujeme ho v niekoľkých vetách.

Štátny znak Slovenskej republiky vychádza z dvoch prameňov.

Prvým je stredoveká heraldika. Pri voľbe stredovekého prameňa určite zavážila aj vo vtedajšej slovenskej historiografii postupne čoraz zreteľnejšie akcentovaná koncepcia „slovenského spoluvlastníctva uhorských dejín“, vrátane stredovekého heraldického dedičstva. V súlade s koncepciou heraldickej komisie sme za východisko zvolili najstarší prameň, erb v kráľovskej pečati Ladislava V. z roku 1302, v ktorom stojí dvojitý kríž už na trojvrší a znamenie je teda kompletne.⁵⁹

Druhým prameňom je národná symbolika, o ktorej môžeme hovoriť od roku 1848.⁶⁰ Od tohto roku boli vrchy v slovenskom znaku vždy vysoké, napokon stredný, najvyšší vrch predstavoval v zmysle heraldickej konvencie iný symbol Slovenska a Slovákov – Tatru. Táto národná symbolika sa v roku 1990 zhmotnila najmä vo farebnosti znaku a vo výške trojvršia štátneho znaku Slovenskej republiky.

To, čo platí o štátnom znaku, to platí aj o ostatných súčiastiach komplexu štátnej symboliky Slovenskej republiky. V niektorom zo štátnych symbolov sa viac prejavuje jeden, v iných zas druhý prameň. O stredovekú heraldickú tradíciu sa opiera

⁵⁸ VRTEL, ref. 13.

⁵⁹ Rozhodovanie o ešte staršom predobrazu dvojitého kríža by nás viedlo do nikdy nekončiacich diskusií bez vyhliadky na akýkoľvek konsenzus.

⁶⁰ ŠKVARNA, ref. 48.

tvár štátneho erbu, štylizácia dvojitého kríža, kompozícia štátnej pečate či štandarda prezidenta republiky.⁶¹ O národnú tradíciu koreníaciu v meruóšmych rokoch sa zasa opiera slovenská trojfarba znaku, výška trojvršia, koncepcia štátnej vlajky, štátna hymna alebo len štandardy prezidenta republiky.

Štátna symbolika Slovenskej republiky je teda konzistentná, historicky a heraldicky odôvodnená a, ako ukázala dvadsaťpäťročná prax samostatnej slovenskej štátnosti, je absolútne spôsobilá dôstojne reprezentovať Slovenskú republiku.⁶²

Návrh štátnej vlajky Slovenskej republiky z roku 1991, kodifikovanej Ústavou Slovenskej republiky 1. septembra 1992, ktorá sa od 1. januára 1993 stala štátnou vlajkou samostatnej Slovenskej republiky. Autori Ladislav Vrtel a Ladislav Čisárik

⁶¹ Koncepcia štandardy má tiež svoj predobraz v 14. storočí (pozri *Viedenská obrázková kronika*).

⁶² Opakované verejné kritizovanie štátnej symboliky Slovenskej republiky, podľa ktorého je štátny znak ovplyvnený znakom ľudáckeho totalitného slovenského štátu, štátna vlajka posúva Slovenskú republiku na Balkán a štandarda prezidenta je údajne príliš „komunisticky“ červená, na kvalite štátnej symboliky Slovenskej republiky nemôže nič ubrať. NOVÁK, ref. 1, s. 120. Z vystúpenia Jozefa Nováka na konferencii Slovenskej genealogicko-heraldickej spoločnosti Symboly a rodiny v čase, 17. – 18. október 2018, zvukový záznam z konferencie, LV No 162.

NA CESTĚ K SYMBOLŮM SAMOSTATNÉ ČESKÉ REPUBLIKY

Karel Müller

Vznik nové státní symboliky československé federace v roce 1990, stejně jako v téže době provedená kodifikace symbolů obou jejích republik, byl již popsán v celé řadě publikací, studií, novinových článků i vzpomínkových příspěvků.¹ Naopak následnému ustavení symbolů samostatné České republiky v souvislosti s rozpadem společného státu již byla věnována mnohem menší pozornost, pomineme-li bezprostřední reakce v médiích. Lze to pochopit s ohledem na skutečnost, že v případě státního znaku došlo jen k převzetí již ustáleného symbolu národní republiky a k jeho aplikaci na státní pečeti i prezidentské vlajce.

Zásadní problém však představovala státní vlajka, jejíž podoba měla být podle představ tehdejší politické garnitury odlišná od vlajky zanikající federace. Příroze- ně si tedy kodifikace symbolů samostatné České republiky všímali především vexilologové a z pera dvou známých představitelů tohoto oboru, Aleše Brožka a Zbyška Svobody, vyšel také v roce 1994 jediný podrobnější článek k tomuto tématu.²

V našem příspěvku se pokusíme shrnout v chronologickém sledu proces vedoucí k vydání zákona o státních symbolech České republiky, přičemž využíváme nejen výše uvedeného pojednání, ale také dokumentů uložených v parlamentním archivu a v neposlední řadě vlastních vzpomínek jakožto přímého účastníka tehdejšího dění.³

Přípravy na dělení federace

V rámci přípravy na dělení federace byl na jednání vlády ČR 19. srpna 1992 předložen jako podklad pro přípravu české ústavy rozklad o státní symbolice a možnostech její úpravy. Jako zpracovatelé jsou v něm uvedeni ministr kultury Jindřich Kabát a ministr školství Petr Piřha. Materiál připouštěl změnu státního znaku, například přeložením českého lva štítkem s polcenou moravskou a slezskou orlicí, a u státní vlajky navrhoval buď dosavadní českou vlajku, bílo-červenou bikolóru, doplnit českým lvem, čímž by se vlajka odlišila především od státní vlajky Polska, nebo stávající československou vlajku, avšak s proměnou barvy klínu v blankytné modrý a jeho zkrácením na 1/3 délky listu.

¹ Za všechny jmenujme alespoň dvě samostatné publikace – NOVÁK, Jozef. *Štátné znaky v Čechách a na Slovensku dnes aj v minulosti*, Bratislava 1990; SVOBODA, Zbyšek. *Československá státní a vojenská symbolika*, Praha 1991.

² BROŽEK, Aleš – SVOBODA, Zbyšek. Státní symboly České republiky. In *Vexilologie* 91, červen 1994, s. 1766 – 1775. Pozoruhodnou připomínku vypjaté atmosféry 2. poloviny roku 1992 představuje soukromý tisk TIGRID, Pavel. *Ve věci státních symbolů*, vydaný spolu s ilustracemi Vladimíra Jiráka v roce 1998 k životnímu jubileu bývalé poslankyně a významné aktérky v kodifikaci symbolů samostatné České republiky Dr. Jiřiny Pavlíkové.

³ V poznámkách odkazujeme jen na texty vydané tiskem, nikoliv na archiv Poslanecké sněmovny či osobní dokumentaci autora.

Elaborát se záhy dostal do rukou Dr. Jiřiny Pavlíkové, místopředsdkyně výboru pro vědu, vzdělání, kulturu, mládež a tělovýchovu ČNR a předsdkyně heraldické komise ČNR, ustavené již v dubnu 1991. Po konzultaci s některými členy komise, která již na svém zasedání 30. dubna 1992 diskutovala problematiku nutné úpravy státní symboliky,⁴ zaslala poslankyně Pavlíková 26. srpna 1992 dopis premiérovi Klausovi, v němž odmítla zmiňovaný Kabátův a Piřhův materiál⁵ a nabídla české vládě pomoc heraldické komise.

Zvažované změny státního znaku
(Lidové noviny, 22. 8. 1992, s. 8)

Návrhy občanů a heraldiků

Podrobně o problematice přípravy české státní symboliky jednala heraldická komise ČNR 11. září 1992 a současně začaly do sněmovny přicházet spontánní návrhy občanů, snažící se řešit především státní vlajku. Například Roman Klimeš pro ni připravil hned několik variant vlajky, kterou řešil jednak vložením státního znaku, jednak modrým žerďovým pruhem, v němž tři bílé hvězdy vyjadřovaly tři historické země republiky. Výtvarník Lubomír Vlk zase pod vlivem názorů především mladších lidí, kteří údajně stávající československou vlajku považují jen za „atribut pozdně totalitní země se vším marasmem a tragickou směšností“, prezentoval v tisku návrh s bílým listem, v němž je mezi červenými vodorovnými pruhy umístěna červená koruna.⁶

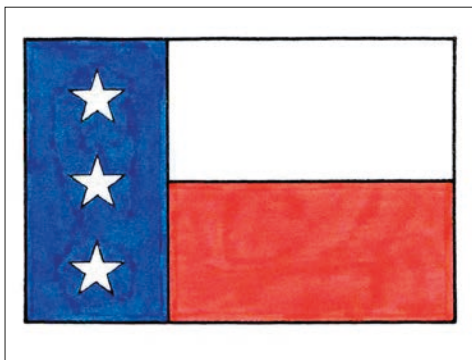
Na zasedání heraldické komise 23. října 1992 předložil autor tohoto příspěvku návrh textu ústavního zákona o státních symbolech samostatné České republiky, který v případě státní vlajky počítal s převzetím dosavadní vlajky federální. Na tom se shodli de facto všichni členové komise a dále se již s alternativními variantami v komisi nepracovalo, přestože na jednání přizvaný ministr školství Petr Piřha stále obhajoval návrh s klínem v blankytné modři a změnu podoby vlajky podporoval až do definitivního rozhodnutí ČNR také předseda české vlády Václav Klaus.

Po diskusi došlo ale k několika úpravám znění návrhu zákona, z nichž nejzásadnější se týkaly prezidentské vlajky, resp. na ní umístěného hesla. To bylo při

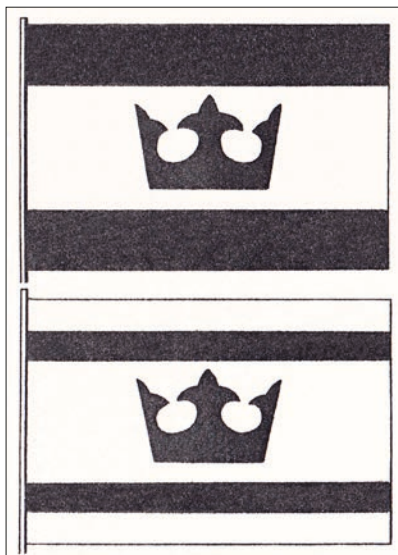
⁴ BROŽEK – SVOBODA toto jednání nezmiňují a chybně uvádějí, že heraldická komise ČNR vznikla už v roce 1990. Viz MÜLLER, Karel. Současná komunální heraldická tvorba v České republice. In *Heraldika na Slovensku*. Martin 1997, s. 228 – 229.

⁵ V interním shrnutí připomínek k elaborátu je expresivně konstatováno, že „materiál, který byl předmětem jednání vlády by raději neměl vůbec proniknout na veřejnost, aby se nestal hmatatelným dokladem naivity, diletantismu, neznalosti...“.

⁶ KOMÁREK, Martin. Pruhy s modrým klínem – jediná možná česká vlajka? In *MF Dnes*, 2. 12. 1992, s. 7.

Jeden z návrhů nové státní vlajky
Romana Klimeše
(Archiv Poslanecké sněmovny ČR)

Návrhy nové státní vlajky Lubomíra Vlka
(MF Dnes, 2. 12. 1992, s. 7)

přípravě federální symboliky v roce 1990 upraveno s ohledem na slovenskou stranu do latinského znění *VERITAS VINCIT* a nyní se mělo vrátit zpět do češtiny, tedy *PRAVDA VÍTĚZÍ*.⁷ Následující schůze heraldické komise 6. listopadu 1992 se věnovala především redakci důvodových zpráv k zákonu, do něhož byl ještě na návrh Zbyška Svobody včleněn odstavec o státních barvách.

Po předchozích zkušenostech bylo dále rozhodnuto o vyhlášení soutěže na grafickou přílohu zákona, a to formou oslovení několika výtvarníků. Konkrétně šlo o velký a malý státní znak, státní vlajku a prezidentskou vlajku, poněvadž výtvarná podoba státní pečeti byla na programu již předchozího zasedání komise, kdy byl vybrán návrh Zdeňka Přikryla a jeho grafická podoba se pak stala přílohou zákona. Předsedkyní komise byli vyzváni výtvarníci Zdeněk Přikryl a Josef Herčík a heraldici Jiří Louda a Zdirad Čech, aby do měsíce zpracovali své návrhy.

Diskuse o hymně

Není bez zajímavosti, že vedle podoby vlajky, která vzbuzovala největší emoce, byla na jednáních i v kuloárech diskutována rovněž státní hymna, která se řadě zúčastněných jevila po odstranění druhé, slovenské sloky příliš krátká. Nad tím se zamýšlel už původní elaborát ministrů Kabáta a Piňhy, jenž navrhoval setrvat pro budoucnost jen u první sloky písně „Kde domov můj“, přičemž se obával tlaku na úpravu ze strany moravisticky orientovaných poslanců. A skutečně někteří z nich

⁷ Náš původní návrh textu rovněž definoval počet listů (dva) na lipových ratolestích provázejících státní znak. Od toho bylo upuštěno a ve výsledné Loudově stylizaci má každá ratolest listy tři.

vystoupili s požadavkem, aby slovenská sloka byla nahrazena první slokou písně „Moravo, Moravo“, vnímanou jako moravská hymna. Tento přístup by ovšem nespravedlivě zamlčel existenci třetí historické země, Slezska, což vyvolalo negativní reakci poslanců z tohoto regionu, kteří pak logicky požadovali připojení sloky třetí s písní „Slezská země, půdo svatá“. Tyto nápady naštěstí nedostaly veřejnou publicitu a nakonec zůstalo jen u první sloky původní státní hymny, byť právě kvůli její malé délce bylo také navrhováno převzetí i druhé sloky Tylova textu.⁸

Reakce na výsledky práce heraldické komise

Na zveřejnění výsledků práce heraldické komise na přípravě zákona o státní symbolice České republiky reagovalo množství, často velmi emocionálně laděných politických vystoupení a novinových článků. V českých zemích se setrvání u původní státní vlajky dostávalo většinou podpory, na Slovensku naopak zásadního odmítání. Zde byl postup české strany vnímán jako porušení politických dohod a snaha České republiky budovat si své image v zahraničí v návaznosti na úspěchy federace a na úkor Slovenské republiky.

Někteří slovenští politici (např. Milan Sečánsky) nebo heraldici (např. Peter Kartous) dokonce navrhovali, aby Slovensko přijalo původní federální vlajku jako svou vlajku obchodní.⁹ Z iniciativy místopředsedy Národní rady SR Jozefa Prokeše byl ve snaze zabránit přístupu české politické reprezentace k navrhovanému řešení problému se státní vlajkou doplněn do zákona o zániku federace, schváleného Federálním shromážděním 25. listopadu 1992, dodatek, zamezující oběma nástupnickým státům používat státní symboly zanikající ČSFR.

Přijetí symbolů samostatné České republiky

Poslanci České národní rady se však ve své většině necítili být vázáni limitujícím usnesením Federálního shromáždění. Trefně to dokládají dva publikované výroky poslankyně Jiřiny Pavlíkové: „*Tady jsme však na půdě českého sněmu a je naším výsadním právem, jak se rozhodneme*“, „(máme) zcela logické a přirozené právo ponechat si své tradiční symboly, které i většina občanů spontánně přijímá a které odrážejí kontinuitu české státnosti“.¹⁰

Ve vypjaté atmosféře se sešla 11. prosince 1992 opět heraldická komise a z dodaných výtvarných návrhů vybrala výtvarnou stylizaci Jiřího Loudy, který však předložil pouze kresby velkého a malého státního znaku, takže musel ještě narychlo

⁸ Ostatně v příloze č. 6 ústavního zákona č. 3/1993 Sb. je otištěn jak Tylův rukopisný text, tak text tištěný s notovým zápisem Skroupovy melodie s oběma slokami.

⁹ Viz např. Začne spor o zástavu Československa? Slovenští politici nesouhlasí s českou vlajkou. In *MF Dnes*, 18. 12. 1992, s. 2; Hádání o federální vlajku. Budou symboly ČSFR používat obě republiky? In *MF Dnes*, 20. 11. 1992, s. 1. Na Slovensku k těm, kteří právo České republiky ponechat si původní symboly včetně vlajky nezpochybnili, náležel prof. Jozef Novák, který si za to vysloužil řadu negativních reakcí.

¹⁰ Symboly schváleny. In *Lidové noviny*, 18. 12. 1992, s. 1; TIGRID, Pavel. Vlajka, handl a paní Pavlíková. In *Ve věci státních symbolů*, Ostrava 1998, soukromý nestr. tisk.

Malý státní znak v kresbě Jiřího Loudy z počátku prosince 1992
(Archiv Poslanecké sněmovny ČR)

Velký státní znak v kresbě Jiřího Loudy z počátku prosince 1992
(Archiv Poslanecké sněmovny ČR)

Vlajka prezidenta republiky v kresbě Jiřího Loudy z počátku prosince 1992
(Archiv Poslanecké sněmovny ČR)

Státní vlajka v kresbě Zdirada Čecha z počátku prosince 1992
(Archiv Poslanecké sněmovny ČR)

domalovat prezidentskou vlajku. Jiří Louda není ale autorem kresby státní vlajky v příloze zákona, neboť pro tu posloužila kresba Zdirada Čecha, jenž pro výběr komise nakreslil kompletní soubor státních symbolů.¹¹

Pro klíčové zasedání České národní rady, k němuž došlo 17. prosince 1992, tak měla heraldická komise připraven ústavní zákon o státních symbolech České republiky včetně příloh a její předsedkyně zajistila také projednání v dotčených parlamentních výborech. Česká sněmovna zákon schválila v prvním čtení a jednomyslně a následně došlo k jeho publikaci pod č. 3 v částce 2 Sbírký zákonů České republiky 1993, rozesílané již 29. prosince 1992.

Po rozpadu federace

Ještě drahnou dobu po rozpadu společného státu rezonovaly symboly České republiky, resp. fakt převzetí vlajky zaniklé federace jedním z nástupnických států, v politických vystoupeních především slovenských představitelů. Např. Vladimír Mečiar vyčíslil újmu způsobenou tímto aktem Českou republikou Slovensku na částku 50 miliard korun.¹² Je nepochybné, že názory na výslednou podobu českých státních symbolů se mohou různit a také proměňovat, stejně jako se tomu děje i v případě názorů na vlastní rozpad federace.

Vtip Vladimíra Jiráňka (P. Tigrid: Ve věci státních symbolů, Ostrava 1998)

Dejme tedy na závěr prostor dvěma výroky, publikovaným krátce po přijetí zákona o státních symbolech ČR, které názorně ilustrují možné náhledy na tuto otázku. Čtenářka Naďa Halamíčková: „Slovenská republika již v září při schvalování

¹¹ Tento fakt nebyl nikde publikován, vyplývá ale jednoznačně ze srovnání podkladů a tištěné verze zákona a také z korespondence vedené Zdiradem Čechem s Jiřinou Pavlíkovou na jaře 1993.

¹² TIGRID, Pavel. *Ve věci státních symbolů*. Ostrava 1998, soukromý nestr. tisk.

Žertovný návrh státního znaku
Edmunda Oriána
(*Telegraf*, 17. 7. 1992, s. 12)

ústavy vykreslila podobu své nové vlajky. Bohužel, nebo bohudík, s dosavadní federální vlajkou nemá slovenská nic společného. Po desítky roků známá kombinace červenobílomodré tak zůstala z právního hlediska volná. Když k ní Češi cítí vztah, proč by ji nemohli dál používat? Všichni také víme, že se tak nerozhodli kvůli nějakým pomyslným obchodním výhodám, jak zaznělo vyčítavě z Bratislavy. Poněchat vlajku prvního česko-slovenského státu propadlišti dějin by byla škoda.¹³ Předseda Národní rady SR Ivan Gašparovič: „Tato vlajka měla zůstat jako relikvie v dějinách a možná že v budoucnosti jsme ji opět mohli vytáhnout a mít na společném stožáru. Takto to zřejmě bude už těžší.“¹⁴

SPOLOČNOSTI

SLOVENSKÁ VEXILOLOGICKÁ SPOLOČNOSŤ

Slovenskí vexilológovia donedávna nemali vlastnú národnú organizáciu, ktorá by zastrešovala osoby zaoberajúce sa históriou, podobou, používaním i tvorbou vlajok, zástav a ďalších vexíl. Tento stav niektorí kompenzovali členstvom v Českej vexilologickej spoločnosti (ČVS), ktorá im svojimi bohatými kontaktmi okrem iného umožňovala prístup k aktuálnym vexilologickým informáciám.

Prípravy na založenie slovenskej vexilologickej organizácie začali z iniciatívy Tomáša Balháreka začiatkom roka 2018 a zavŕšili sa 19. októbra 2018, kedy na Ministerstve vnútra Slovenskej republiky (SR) zaregistrovali občianske združenie *Slovenská vexilologická spoločnosť* (SVS). Spoločnosť si stanovila za cieľ rozvíjať a popularizovať vexilológiu, prehlbovať a rozširovať znalosti o vlajkách, zástavách a iných vexilách, dokumentovať ich historický vývoj, aktuálne trendy v ich tvorbe a používaní, ako aj poskytovať praktické informácie ohľadom vlajkovej výzdoby, etikety či protokolu.

Dňa 30. októbra 2018 sa v Martine konala ustanovujúca členská schôdza SVS, ktorej účastníci zvolili orgány spoločnosti na nasledujúce 3-ročné funkčné obdobie a schválili jej symboly a plán činnosti. Za prvého predsedu SVS bol zvolený T. Balhárek, ktorý je aj autorom symbolov spoločnosti.

Základným symbolom SVS je *vlajka* v tvare obdĺžnika s pomerom strán 2 : 3. Jej základná farba je v žrdovej a strednej tretine červená a vo vejúcej tretine modrá. Na tomto pozadí je položený jeden vodorovný a dva zvislé biele pruhy, ktorých šírka sa rovná 1/5 výšky listu vlajky, pričom zvislé pruhy sú umiestnené symetricky tak, aby s vodorovným pruhom vytvárali položený súmerný dvojkríž dosahujúci k okrajom listu vlajky. Polia vzniknuté v mieste kríženia ramien dvojkríža sú modré, čo vytvára jedinečný identifikačný prvok tejto vlajky. Použitie modrej farby na vejúcom konci vlajky bolo inšpirované vlajkou od M. R. Štefánika, ktorá bola používaná ako vojnová vlajka, resp. zástava (prápor) československých legionárov na Sibíri v rokoch 1918 – 1920 a bola aj vlajkou Československej národnej rady.

SVS používa tiež *emblém*, v ktorom, inšpirujúc sa historickou (uhorskou) heraldickou tradíciou, nahé modré rameno drží modrú žrd' so zástavou vo farbách vyššie opísanej vlajky, ktorá je na vejúcom konci opatrená zástrihom v tvare lastovičieho chvosta. Okolo týchto figúr sú ovinuté dve modré linky, symbolizujúce laná, hore opatrené „tkáčskym“ uzlom, súčasným medzinárodným symbolom vexilológie, pričom linky ohraničujú kruhový nápis SLOVENSKÁ VEXILOLOGICKÁ SPOLOČNOSŤ.

Za účelom zviditeľnenia spoločnosti a jej činnosti bolo na ustanovujúcej členskej schôdzi prijaté rozhodnutie zorganizovať v roku 2019 vexilologický kongres, prvý svojho druhu na Slovensku, čo sa nakoniec aj podarilo. Dňa 30. augusta 2019

¹³ Právo na vlajku. In *Právo*, 19. 12. 1992, s. 1.

¹⁴ Rozpad nebyl nalinkován. In *Lidové noviny*, 28. 12. 1992, s. 8.

Vlajka a emblém Slovenskej vexilologickej spoločnosti, založenej v októbri 2018

usporiadala SVS v spolupráci so Slovenskou národnou knižnicou (SNK) a Heraldickou kanceláriou Turčianska trojruža (HKTT) v Martine 1. slovenský vexilologický kongres (1. SVK) s medzinárodnou účasťou, nad ktorým prevzali záštitu generálna riaditeľka Slovenskej národnej knižnice Katarína Krištofová a primátor mesta Martin Ján Danko.

Po slávnostnom vlajkovom ceremoniáli pred budovou SNK, kedy boli na stožiároch vztýčené vlajky SR, ČR, EÚ, SVS a 1. SVK, kongres pokračoval v konferenčnej sále knižnice. Svojimi príhovormi ho otvorili a účastníkov privítali T. Balhárek za SVS a HKTT a doc. Augustín Maťovčík za SNK. Odborný program kongresu tvorilo 15 prednášok rozdelených do 4 blokov, pričom okrem prednášajúcich zo SR sa na jeho naplnení významnou mierou podieľali členovia ČVS, čo vysvetľuje, prečo bola v rámci slávnostného ceremoniálu vztýčená aj vlajka Českej republiky.

Prvý blok, venovaný štátnej vexilológii, otvoril svojou prednáškou Ladislav Vrtel, ktorý v nej zaspomínal na tvorbu vlajky SR a štandardy prezidenta SR v rokoch 1990 – 1993. Chronologicky predstavil nielen administratívny i legislatívny proces tvorby a prijímania vlajky, ale aj ďalšie návrhy štátnej vlajky, ktoré sa v tejto dobe objavili. Druhou prednáškou pokračoval Petr Exner, ktorý priblížil okolnosti vzniku, dobové návrhy a proces prijímania vlajky Československej republiky v rokoch 1918 – 1920. Pripomenul úlohu heraldika J. Kursu, námorného dôstojníka A. Valšíka aj výtvarníka F. Kyselu. V tretej prednáške Aleš Brožek priblížil vexilografické aktivity M. R. Štefánika. Na základe rozboru archívnych dokumentov upozornil nielen na jeho úlohu pri tvorbe známej vlajky používanej československými legionármi a Československou národnou radou, ale aj na jeho údajnú spoluprácu s V. Preissigom pri tvorbe návrhu československej vlajky s pruhmi a štyrmi hviezdami.

Druhý blok bol venovaný štátnej a územnosprávnej vexilológii. Roman Klimeš sa v rámci svojej prezentácie na tému symbolov Slovenskej republiky v rokoch 1939 – 1945 venoval nielen vlajke štátu a štandarde prezidenta, ale aj štátnej pečati a vý-

sostným znakom slovenských lietadiel. L. Vrtel vo svojej druhej prednáške predstavil neznáme a doteraz nepublikované návrhy vlajky Slovenského štátu a štandardy prezidenta z roku 1939. Zdeněk Koudelka z pohľadu právnika predstavil historický vývoj vlajky Moravy s jeho dôsledkami vedúcimi k nejednotnosti a sporom moravských patriotov ohľadom podoby tejto vlajky používanej v súčasnosti. S príspevkom venujúcim sa vlajkám indických pútnych miest, ktoré videli slovenskí i českí návštevníci v údolí rieky Alakhnandy v roku 2017, vystúpil Milan Šišmiš.

Tretí blok bol venovaný komunálnej vexilológii. Marcel Bodnár na príklade mestských častí Košíc priblížil spôsob tvorby, konkrétne podoby a používanie vlajok, resp. zástav jednotlivých mestských častí väčších slovenských miest. Porovnaniu českej a slovenskej komunálnej vexilológie sa venoval Kryštof Huk. V oboch štátoch sa postupne nezávisle vyprofilovali jedinečné spôsoby tvorby obecných symbolov a od nich odvodených komunálnych vexíl, vytváraných podľa odlišných vexilografických pravidiel. Na jeho prednášku nadviazal P. Exner, ktorý priblížil administratívny proces udeľovania obecných symbolov v ČR.

Posledný blok, venovaný vexilológii rôznych organizácií, otvoril Alfred Znamierowski informáciou o založení *Európskej federácie heraldikov a vexilológov* (EU-ROHERVEX). Zdôraznil možnosť individuálneho členstva v nej a potrebu nižších nákladov na organizovanie a účasť na vexilologických kongresoch pri porovnaní s kongresmi organizovanými Medzinárodnou federáciou vexilologických organizácií (FIAV), ktorá údajne neprihliada na potreby členov zo Strednej a Východnej Európy. A. Znamierowski svojou účasťou preukázal veľkú chuť SVS a jej kongresu. O to viac nás zarmútila správa o jeho nedávnom úmrtí dňa 23. októbra 2019 v Prahe (viac o ňom v Kronike tohto čísla GHH).

T. Balhárek vo svojej prvej prednáške priblížil pramene, inšpiračné zdroje a proces, akým bola navrhnutá vyššie opísaná vlajka SVS. V druhej prednáške sa venoval vexilám inštitúcií Rímskokatolíckej cirkvi v SR, ktoré v rámci zvyšujúceho sa záujmu o vlastné symboly začínajú používať aj vexilá, medzi ktorými sa okrem tradičných procesiových zástav (koruhiev) objavujú aj vlajky a klasické zástavy. Tie sú však často konštruované s využitím rôznych princípov (najčastejšie ide o rozprestretie prvkov zo štítu na list vexila či o kombináciu pruhov a na nich umiestneného štítu s erbom inštitúcie), kde sa zjavne prejavuje absencia jednotných vexilografických pravidiel pre tvorbu cirkevných vexíl u nás i vo svete.

Vladimír Liščák predstavil unikátny vexilologický a heraldický prameň zo 14. storočia, kastílsku Knihu znalostí o všetkých kráľovstvách, písanú formou anonymného imaginárneho autobiografického cestopisu. Odborný program kongresu uzatvoril svojou prezentáciou Jaroslav Balhárek, ktorý načrtnul vývoj ľadového hokeja v Martine a symboly martinského hokejového klubu počas jeho existencie od roku 1932.

Kongresu sa zúčastnilo celkovo 31 odborníkov a záujemcov zo 4 európskych krajín. Najviac (17) ich bolo zo Slovenska, 9 z Česka, 4 z Poľska a 1 z Nemecka. Ve-

Na prvom slovenskom vexilologickom kongrese 30. augusta 2019 v Martine sa zišli popredné osobnosti vexilologického sveta. Ôsmy zľava iniciátor vzniku a predseda Slovenskej vexilologickej spoločnosti Tomáš Balhárek

ríme, že 1. slovenský vexilologický kongres bol pre účastníkov prínosný a vyslal pozitívnu správu o inštitucionalizovaní vexilológie na Slovensku. Najbližším odborným vexilologickým podujatím v stredoeurópskom regióne bude 7. český národný vexilologický kongres v dňoch 4. – 6. septembra 2020 vo Frýdku-Místku, ktorého časť sa bude konať v spolupráci s poľskými kolegami v poľskom Cieszyne, kde bude paralelne prebiehať 5. konferencia poľského Heraldicko-vexilologického inštitútu. Už teraz sa tešíme na stretnutie.

Tomáš Balhárek

ANOTÁCIE – GLOSÝ

PÁLFFY, Géza. **Die Krönungsfahnen in der Esterházy Schatzkammer auf Burg Forchtenstein.** In *Mitteilungen aus der Sammlung Privatstiftung Esterházy, Band 10, Jahrgang 2018, Eisenstadt, 226 s.*

Súkromná zbierka rodu Esterházy uložená na hrade Forchtenstein v rakúskom Burgenlande patrí nepochybne k najvýznamnejším súborom múzejných predmetov uhorskej proveniencie a pramenným celkom k výskumu uhorských dejín. Bohatosť a rôznorodosť zbierky, ktorá je odrazom osobitého významu tohto aristokratického rodu v novovekých dejinách Uhorska, ju priam predurčuje k interdisciplinárnemu výskumnému využitiu. To platí aj pre bádateľov z oblasti pomocných vied historických.

Esterházyovci patrili od 17. storočia k elite uhorskej nobility. Keďže zastávali najvyššie posty medzi krajinskými hodnosťami, aktívne sa zúčastňovali aj korunovácií uhorských panovníkov. V zbierke tak nachádzame aj autentické predmety pochádzajúce priamo z korunovačných slávností. Azda jedny z najcennejších sú tri korunovačné zástavy z rokov 1618 (Uhorsko), 1647 (Chorvátsko) a 1655 (Srbsko), ktoré jednotliví príslušníci rodu mali česť niesť počas korunovácií a ich potomkovia následne uchovali v rodovej zbierke.

Predmetné zástavy boli pre verejnosť vystavené naposledy ešte v roku 1896. Historik Géza Pálffy, člen Maďarskej akadémie vied a vedúci projektu *Svätá koruna*, tieto unikátne muzeálne predmety po vyše jednom storočí podrobil modernému výskumu a zdokumentovaniu. Jeho publikácia prináša podrobný pohľad na historický

vývoj užívania a symbolickej úlohy krajinských zástav v Uhorskom kráľovstve. Predstavuje postupné vytváranie a upevňovanie vo svätoštefanskej štátotvornej tradícii vo vedomí politickej elity kráľovstva aj formou používania heraldických vexíl počas korunovačných slávností. Predstavené zástavy zo 17. storočia ďalej porovnáva s neskoršími písomnými prameňmi a múzejnými predmetmi zachovanými z 18. a 19. storočia až po poslednú korunováciu v roku 1916, ku ktorej boli heraldické korunovačné zástavy vyhotovené naposledy.

Publikácia môže zaujať okrem vexilológov a múzejníkov aj historikov, osobitne bádateľov skúmajúcich uhorské dejiny raného novoveku, spoločenské elity, ako aj dejiny Bratislavy ako hlavného a korunovačného mesta. Predstavené a dobre fotograficky zdokumentované korunovačné vexilá sú však aj vynikajúci a originálni heraldický prameň. Dokladajú autentickú podobu uhorského znaku, ako aj ostatných krajín svätoštefanskej koruny (Dalmácie, Chorvátska, Slavónska, Bosny, Srbska, Haľiče, Vladimírska, Kumánska a Bulharska), v ich vývoji počas celého obdobia novoveku. Práca k tomuto prináša množstvo nového materiálu tak muzeálneho, ako aj archívneho pôvodu.

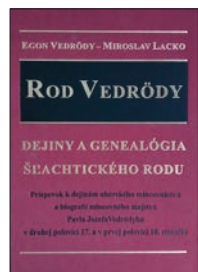
Bádateľov zaujímajúcich sa o uhorskú aristokraciu, prosopografický a genealogický výskum upozorňujeme na zaujímavú prílohu. Autor G. Pálffy uverejnil v 18 tabuľkách kompletný menný zoznam nositeľov korunovačných zástav počas korunovácií od roku 1490 až do roku 1916, ktorý zostavil na základe archívnych výskumov. Práve tieto osvetlili a zároveň

otvorili mnohé otázky, týkajúce sa osudov spomínaných zástav. Napríklad v roku 1618, počas prešporskej korunovácie Ferdinanda II., niesol katolík Mikuláš Esterházi zástavu Uhorská, kým jeho protestantský politický konkurent Imrich Thurzo zase zástavu Bosny. Po korunováci si ich magnáti odniesli domov, do svojich rezidencií. Tak sa uhorská zástava ocitla na Forchtensteine. Kde však ostala Thurzova bosnianska zástava, pôvodne odnesená nepochybne do Bytče?

Z tabuliek je zrejmé, že príslušníci viacerých magnátskych rodov práve z územia dnešného Slovenska – napríklad Pálfiovci, Forgáčovci či Balašovci – patrili k pomerne častým čestným nosičom korunovačných zástav. Objavia sa podobné zástavy aj u nás?

Frederik Federmayer

VEDRŮDY, Egon – LACKO, Miroslav.
Rod Vedrůdy. Dejiny a genealógia šľachtického rodu. Príspevok k dejinám uhorského mincovníctva a biografii mincovného majstra Pavla Jozefa Vedrůdyho v druhej polovici 17. a prvej polovici 18. storočia. Bratislava: Slovenská spoločnosť pre sociálne a hospodárske dejiny, 2018, 206 s.

Výskum spoločenských elít našej minulosti je stále aktuálny. V minulosti bol totiž často zanedbávaný a zámerne podceňovaný, takže až generácia súčasných bádateľov má možnosť venovať sa mu systematickejšie. A je len prínosom, že tak robia nielen historici, ale aj genea-

ológovia, dokonca takí, ktorí skúmajú vlastných predkov. Predstavená práca je toho aktuálnym pozitívnym príkladom.

Publikácia o rode Vedrůdy je produktom na naše pomery netradičnej, avšak v tomto prípade úspešnej spolupráce genealóga a historika. Prvý z dvojice autorov, Egon Vedrůdy, je genealóg skúmajúci dejiny vlastného rodu. Druhý, historik Miroslav Lacko, sa dlhodobo zaoberá hospodárskymi dejinami a archontologickým výskumom spoločenských elít, predovšetkým banských a spišských miest v období raného novoveku. Ich spoločná práca predstavuje čitateľom dejiny doposiaľ málo známeho a historicky preskúmaného šľachtického rodu.

Rod pochádzal z obce Voderady (maď. Vedrőd) v Bratislavskej stolici, jeho príslušníci však pôsobili od konca 16. storočia postupne v Trnave, Bratislave, na Žitnom ostrove a ďalších obciach tejto stolice, predovšetkým ako mešťania, arcibiskupskí predialisti, remeselníci, zlatníci či mlynári.

Vynikla najmä vetva, ktorú založil zlatnícky majster a kráľovský úradník Pavol Vedrůdy starší († 1735), stojaci na čele kráľovskej mincovne v hlavnom meste Uhorska (Bratislave). Za jeho pôsobenia (1708 – 1722) mincovňa produkovala hodnotné razby – od dukátov, toliarov až po trojgrajciare opatrené na reverze značkou s jeho iniciálami P. W. Publikácia prináša ich kvalitné fotografické vyobrazenia.

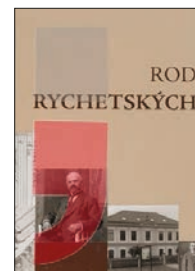
Pavlovi potomkovia neskôr, počas 18. storočia, pôsobili ako úradníci v Uhorskej komore, ako aj v banských komorách v Banskej Štiavnici a Nagy Bányi (Baia Mare) v Sedmohradsku. Autori predstavujú ich osudy nielen z pohľadu genealógie.

Všimajú si aj ich každodenný život a kariéry banských úradníkov. Osobitne cenné sú nové informácie o činnosti prešporskej mincovne a okolnostiach jej zániku.

Keďže po Vedrůdyovcoch sa nezachoval žiaden rodový archív, zostavovanie ich genealógie a biografii bolo značne náročné. Vyžadovalo si dlhoročné úsilie, archívny výskum aj mimo územia Slovenska a spoluprácu s ďalšími odborníkmi, historikmi a genealógmi. Konečným výsledkom tohto výskumu je pozoruhodná, graficky dobre spracovaná genealogická a historická publikácia. Nazdávame sa, že významne posúva naše poznanie komunity kráľovských úradníkov a mestských elít v uhorskej metropole v období raného novoveku. Prínos práce je však širší. Nepochybne ju budú môcť využiť aj múzejníci, numizmatici, heraldici, archontológovia či historici umenia.

Frederik Federmayer

Stretnutie je začiatok, súdržnosť je pokrok a spolupráca je úspech.
Rod Rychetských, Praha 2018

Boli to dobré časy, ktoré mi na životnej ceste nadelili priateľov-bibliografov z českých i slovenských knižníc, ktorí milovali regionálnu bibliografiu a bibliografiu. Bolo nám dane – sú to už desaťročia, takmer päťdesiat rokov – stretávať sa navzájom na Morave, v Sliezsku i na Slovensku a rozsvietiť iskru mnohých podnetov, ktoré na rozdiel od hlavných či centrálnych miest poskytujú pánom Bohom „zabudnuté“ či politikmi

„prehliadané“ regióny, kde „nič nie je“, ale i životopisy neznámych či stratených existencií.

Nedávno sa mi ozvala vážená pani Jiřina Kádnerová, dlhoročná bibliografka, ktorá pôsobila v Kladne, kde v rokoch 1990 – 2012 viedla ako riaditeľka tamojšiu Štátnu, neskôr Stredočeskú vedeckú knižnicu. V korešpondencii sa zmienila aj o stretnutiach Rychetských, ktoré sa pravidelne konajú za hojnej účasti príslušníkov rodu a to aj zo Slovenska. Popritom predstavila genealogickú knihu *Rod Rychetských* (2018), ktorú pripravila na vydanie ako editorka. Na jej tvorbe sa významne podieľala aj ako autorka spolu s Janou Huškovou, rod. Rychetskou, Dagmar Valenovou, rod. Rychetskou a Dobromilom Rychetským. Knihu vydal Dr. Josef Ženka st. v Prahe v roku 2018. Vyšlo 300 výtlačkov. Kniha má 256 strán. Mohlo by sa o nej povedať, že ju daroval „rod sobě“.

O knihe, ktorú mi na základe korešpondenčnej diskusie poslala, píšem rád. A to nielen z ohľadu na známeho člena rodu Pavla Rychetského, predsedu českého ústavného súdu, ktorého Slovensko spoznalo z jeho televíznych vystúpení v roku 1989 a nasledujúcich, ale aj s ohľadom na silný životný a mravný príbeh Dr. Milady Horákovéj, rodenej Královej, brutálne popravennej českej političky, horlivej vyznávačky československej demokracie, nevesty rodu Rychetských, ktorú mnohí Slováci majú vo veľkej úcte. Jej manžel Bohuslav Horák, poľnohospodársky inžinier, bol vnukom jej menovkyne Milady Horákovéj, rodenej Rychetskej, z Černilova.

Osud Milady Horákovéj, rodenej Královej, som i ja osobne sledoval s najväčším záujmom. Pozývala ma o nej napísaná lite-

ratúra, dokumenty spojené s jej väznením v období nacizmu a komunizmu, ale i jej neochvejná kresťanská viera.

Dcérou toho istého rodu je i bibliografka Jiřina Kádnerová, vnučka významného českého pedagóga, učiteľa Karlovej univerzity, autora známeho dvojzväzkového diela *Dějiny pedagogiky*, ktoré mám už desaťročia vo vlastnej osobnej knižnici. A je to i pravnučka Jana Rychetského, rodáka z Opatova pri Pelhřimove, váženého učiteľa evanjelickej školy v Černilove, spolu s bratmi zakladateľa „černilovskej vetvy“ rodu Rychetských.

Práve túto vetvu rodu Rychetských genealogicky výnimočným spôsobom spracovala Jiřina Kádnerová. Sústredeným bádáním objavila celý rad dokumentov personálnych i regionálnych, písomných i obrazových, ktoré jej umožnili vytvoriť nielen významnú genealogickú kapitolu o synoch a dcérach svojej rodiny a svojho rodu, ale prispieť aj k rekonštrukcii kresťanských osudov svojich evanjelických predkov, učiteľov a farárov. Napísala tak s určitosťou jednu z najkrajších kapitol svojho celoživotného diela.

Genealogickú kapitolu inšpiroval silný ľudský príbeh: strata milovaného zamestnania sesternice Jany Huškovej z Černilova, ktorej Jiřina Kádnerová pomohla nájsť nový zmysel života. Ponúkla jej na vyplnenie času starý obrovský kufor po rodičoch, v ktorom sa nachádzali staré rukopisy i fotografie, denníky i úmrtné oznámenia, vysvedčenia a medaily, etc. Veľmi pomohli strojopisné *Rodinné spomienky na rod i rodinu* v rozsahu päťdesiatich strán, ktoré napísala Milada Horáková, rodená Rychetská. Vďaka týmto spomienkam sa napokon zrodil nielen rodostrom Rychetských,

ale podarilo sa objaviť i hrob významnej pražskej osobnosti, evanjelického farára Benjamína Košuta na cintoríne v Prahe-Strašniciach. Bol to strýc prababičky Jiřiny Kádnerovej, Amálie Pavlíny Rychetskej.

Sesternice hľadali ďalej s cieľom poznať rod Rychetských v širších – nielen černilovských súvislostiach. Našli ďalších príbuzných, ktorí ich priviedli na opatovskú stopu rodu. Objavili Opatov (v okrese Jihlava), odkiaľ všetci pochádzajú. Obec, v ktorej žilo desať generácií Rychetských, navštívili spoločne, v silnom daždi stáli na tamojšom evanjelickom cintoríne, na prechádzke v obci počúvali opatovskú učiteľku Jaroslavu Paulusovú, ktorá „rozprávala a rozprávala“, navštívili opatovský dom siedmich bratov a jednej sestry, prastarých otcov a prastarej matky, navštívili i neďaleké Zbylidy, kde tiež žili opatovskí Rychetskí, medzi nimi i jeden zo znalcov rodu, bez ktorého by sa tento genealogický príbeh sotva uskutočnil – Metoděj Haša.

O rok na to navštívili Černilov a v ňom evanjelickú školu a evanjelický cintorín. Z toho všetkého sa zrodila kniha, v ktorej listujem, kochám sa a želám každému rodu radostný čas – kairos, ktorý kohokoľvek privedie, tak ako rod dnešných Rychetských, na návštevu predkov a tí nás s najväčšou radosťou pozdravia nielen na fotografiách a v písomnostiach, ale aj dôkladne identifikovaní na genealogických tabuľkách.

A moje excerptá? V genealogickej knihe, o ktorej píšem, sú i slovaciká. Nielen falošné – Benjamín Košut nepochádza z turčianskeho rodu Košútovcov, ako som predpokladal – ale i pravé, napríklad fotografia Jana Rychetského, ktorý ako vodič priviezol do Turčianskeho Svätého Mar-

tina popredného českého politika Karla Kramáňa. A tiež formuláre, ktoré dejiny Slovákov nectia: rozprávajú o tom, ako bol tvrdo limitovaný vecný majetok Čechov Rychetských, ktorí museli po vzniku Slovenského štátu opustiť milované Slovensko a so sebou si mohli zobrať iba „pár drobností“.

Príbeh mal šťastný koniec: Jan Rychetský sa po vojne vrátil na Slovensko a žil v Banskej Bystrici. Viacerí Rychetskí, ktorí žijú aj dnes na Slovensku, navštevujú stretnutia rodu, ktoré sa nateraz pravidelne s veľkým nadšením už takmer desať rokov uskutočňujú na rozličných miestach.

Miloš Kovačka

Doc. Dr. Miloš Kovačka, CSc. (1940 – 2019) bol dlhoročným riaditeľom Národného bibliografického ústavu Slovenskej národnej knižnice v Martine. Publikoval diela z dejín knižnej kultúry a cirkevných. Neskôr prednášal aj na univerzitách. Prispel k zorganizovaniu konferencií Zemianstvo na Slovensku v novoveku a Révaiovci v slovenských dejinách (zborníky z nich vyšli v rokoch 2009 a 2010). Podporil aj vznik a rozvoj Slovenskej genealogicko-heraldickej spoločnosti. Zomrel 6. augusta 2019 v Martine. S vďakou na neho spomíname.

GENI.SK Občianske združenie a Ako si zostaviť rodokmeň

Na začiatku bol blog Mareka Tettingera *rodokmen.ine.sk*, na ktorom uverejňoval svoje individuálne postrehy o začatí pátrania po svojich predkoch. Neskôr, začiatkom roka 2010, sa pripojil Juraj Snoppek, ktorý mu občas poradil, čo vylepšiť v jednotlivých príspevkoch. Na týchto základoch vznikol web, ktorý sa snažil záujemcom o pátranie po svojich predkoch poradiť, ako na to, kde a čo hľadať, aké sú podmienky.

Redakčný systém blogu umožňoval vkladať komentáre k jednotlivým článkom a bolo vidieť, že čitateľov daná problematika zaujíma a komunikácia s nimi by mohla byť oveľa širšia. Tak vzniklo najskôr jednoduché fórum a keď bola zaregistrovaná doména *geni.sk*, na ktorú sa premiestnili všetky články, vytvorili sme zvlášť fórum k tejto stránke. To bolo v roku 2012. Dnes je na tomto fóre takmer 22 500 príspevkov vo viac ako 4 tisícach tém s viac ako 1700 registrovanými užívateľmi. Objektívne však treba povedať, že aktívnymi užívateľmi fóra sú zhruba dve stovky ľudí. K našim pôvodným článkom, ktoré tvoria kostru seriálov „Ako zostaviť rodokmeň“ a „Urbáre, súpisy, sčítania“, začali pribúdať články ďalších autorov, ktorí sa podelili o svoje skúsenosti s bádáním v jednotlivých archívoch, či vytvorili seriály o tereziánskom urbári, alebo o vojenských dejinách Slovenska v súvislosti s genealogickým bádáním. Ďalšími podnetmi na vytvorenie článkov sú najfrekvencovanejšie otázky na našom fóre. Články, ktoré prinášame, majú nevelký rozsah, no snažia sa čo najvernejšie podať realie ktorémukoľvek amatérskemu bádateľovi.

Tak ako bola koncepcia fóra postavená na podobe českého fóra *genealogie.taby.cz*, tak podľa vzoru českých kolegov vznikol nápad občas sa stretnúť a vymeniť si skúsenosti. Najskôr to bola úzka komunita bratislavských užívateľov fóra, no neskôr sme začali usporadúvať dvakrát do roka celoslovenské stretnutia amatérskych genealógov, ktoré sa konajú buď v Bratislave, alebo uprostred Slovenska (Žilina, Zvolen), aby sme uľahčili prístup aj vzdialenejším kolegom. Na každé takéto stretnutie pozývame aspoň jedného odborníka na históriu alebo pomocné vedy historické, ktorý nám odprednáša vopred dohodnutú tému a následne sa rozprúdi diskusia k tejto téme a vymieňajú sa skúsenosti, postrehy, riešia sa praktické otázky jednotlivcov. Doteraz sa uskutočnilo 9 takýchto vcelku úspešných a podnetných stretnutí.

Aby sme mohli lepšie zabezpečiť organizačné, technické a administratívne

záležitosti súvisiace s našimi aktivitami, vzniklo občianske združenie *GENI.SK*, čo je jednak názov našej webovej domény a zároveň skratka oficiálneho názvu *Genealogický inštitút Slovenska*. Do vzniku združenia boli všetky aktivity financované prevažne Marekom Tettingerom. No po jeho vzniku sme na základe príspevkov členov a 2% z dane mohli začať financovať všetky naše domény a webhosting, zakupovať literatúru, ktorú si môžu naši kolegovia požičať, prípadne financovať ďalšie aktivity spojené s badaním po predkoch.

Ako prebiehala komunikácia s užívateľmi či už starého alebo súčasného fóra, všimli sme si jednu zásadnú vec. Prevažná väčšina začínajúcich bádateľov má takmer identické otázky alebo robia tie isté začiatocnícke chyby, ktoré urobila väčšina z nás. Najlepšie je učiť sa na chybách druhých a tak sme začali uvažovať o zhrnutí našich niekoľkoročných poznatkov do

ucelenej podoby – do knižného vydania. Všetko však bolo iba v rovine teoretizovania, nápadov, no realizácia sa vždy odsúvala do úzadia s pracovným vyťažením či rodinnými záväzkami. Až prišla ponuka z vydavateľstva IKAR, aby sme napísali knihu pre amatérskych bádateľov. Knihu, ktorá by v populárno-náučnom štýle priblížila akémukoľvek záujemcovi o poznanie svojich predkov „ako na to“ a – ako sa dnes vraví – „step by step“. Okamihom podpisu zmluvy s vydavateľstvom musela ísť bokom akákoľvek prokrastinácia. Termíny boli neúprosne, takže sme boli viac-menej nútení pracovať s vysokým nasadením, aby sme ich dodržali. Na jeseň roka 2017 tak uzrela svetlo sveta kniha *Ako si zostaviť rodokmeň* s podtitulom *Spoznajte históriu svojho rodu*. Jej cieľovou skupinou nebola odborná, ale – ako som spomenul – laická verejnosť. Navyše už dlhší čas na slovenskom trhu v porovnaní s českým prostredím takýto titul chýbal. O to viac, že odborná publikácia M. Šišmiša a kol. *Príručka ku genealogickému výskumu na Slovensku a v slovakickom zahraničí* je už dlhší čas vypredaná. Našu knihu uviedla do života vynikajúca slovenská herečka Božidara Turzonovová. Pôvodný náklad sa rozpredal takmer v priebehu troch mesiacov a začiatkom roka 2018 bola uskutocnená dotlač, čo svedčí o pomerne širokom záujme verejnosti o poznanie svojich predkov.

V súvislosti s vydaním knihy sme sa potom objavili častejšie vo všetkých typoch médií, kde sme sa tiež snažili poslucháčom, divákovi či čitateľovi priblížiť spôsob hľadania svojich predkov. Vydanie knihy znamenalo rozšírenie záujmu o poznanie svojich predkov, čo neodvodzuje-

me od počtu predaných kníh, ale podľa zvýšenej registrácie užívateľov na našom fóre po vydaní knihy.

Spopularizovať genealógiu ako takú medzi širokými masami by mohlo aj spracovanie a odvysielanie seriálu podobného, ako prebehol v Čechách na základe licencie TV stanice BBC s názvom *Tajemství rodu*. Bohužiaľ, tento projekt sa nepodarilo doteraz v slovenskej verejnoprávnej televízii presadiť. V Čechách po jeho odvysielaní tiež neskutočne narástol záujem o genealógiu. Veríme, že niekedy sa tak stane aj na Slovensku.

Juraj Snopek

Čo nového v DNA genealógii

KEILHOLZ, Martina. *Einführung in die DNA-Genalogie. Historie, Grundlagen und Anwendung*. In *Computer Genealogie. Magazin für Familienforschung*, 2018, roč. 33, č. 4, s. 6 – 11

V jednom z posledných čísiel nemeckého štvrťročníka *Computer Genealogie*, oficiálneho periodika Spolku pre počítačovú genealógiu, ktorý vychádza už 33 rokov, nás zaujal príspevok, ktorý zrozumiteľným jazykom oboznamuje čitateľov s vývojom genetického výskumu a aktuálnymi možnosťami využitia DNA testov genealógmi v Nemecku a anglicky hovoriacich krajinách.

Boom v DNA genealógii odštartoval v roku 2015 antropologický projekt USA, ktorý zhromaždil vzorky DNA od viac ako 300 000 ľudí zo všetkých kontinentov na zmapovanie migračných trás ľudstva. V Nemecku má DNA genealógia stúpajúcu tendenciu. Na rozdiel od USA, kde túto možnosť prijali s nadšením, je tu však prijímaná s istou opatrnosťou.

Na jeseň roku 2017 bola v Bratislave slávnostne uvedená kniha *Ako si zostaviť rodokmeň*. Záujem predčil očakávania a dielo v roku 2018 vyšlo opäť.

Testovanie DNA je prístupné verejnosti, cenovo dostupné a zrozumiteľne interpretované. Na trhu je niekoľko spoločností, ktoré ho ponúkajú cez sociálne siete: *23andMe*, *MyHeritage*, *Family Tree DNA*, *FamilySearch*, *Geni*, *Ancestry*... Dodávatelia poskytujú manuál i súpravu na odber vzorky (zvyčajne líce tampóny). Aj mimoeurópske spoločnosti v členských štátoch EÚ podliehajú tunajším prísnyim pravidlám ochrany údajov. Ak si preto testovanie objednáte mimo EÚ, je to na vaše vlastné riziko. Problémom pre mnohých môže byť, že väčšina ponúk, praktické rady a manuály – od mimoeurópskych firiem – sú k dispozícii len v anglickom jazyku. Užitočné informácie v nemeckom prostredí možno získať na zozname *CompGen DNA*, v skupine *DNA Genealogy auf Deutsch* na facebooku, z webových stránok alebo blogov skúsených odborníkov.

Genealógom sú k dispozícii zvyčajne tri typy testov DNA, jednotlivito alebo v kombinácii: 1. *atDNA test* – analýza autozomálnej (nepohlavnej) DNA, ktorá sa dedí od oboch rodičov, 2. *yDNA test* – analýza DNA Y chromozómu, ktorá sa dedí len od otca a len na syna, 3. *mtDNA test*: analýza mitochondriálnej DNA, ktorá sa dedí po matke na dcéru aj syna. Základnou otázkou je, čo chcete konkrétne vedieť. Od odpovede závisí, aký druh testu treba zvoliť.

Autorka opisuje aj spôsoby a výsledky analýz. *Párovanie* je najdôležitejšie; porovnávajú sa úseky atDNA rôznych osôb. Testujú sa len variantné miesta nazývané SNP (*single nucleotide polymorphism*). Výsledky sú udané v centimorganoch. Čím je číslo vyššie, tým je príbuzenský vzťah bližší. *Fázovanie* umožňuje rozlišovanie DNA zdedenej po otcovi a po matke

a *triangulácia* nájdenie stretov za posledných 300 až 400 rokov. Párovaním a trianguláciou možno určiť MRCA (*most recent common ancestor*), t.j. najmladšieho spoločného predka v rámci príslušnej haploskupiny (skupiny, do ktorej jednotlivec patrí a ktorej členovia sú všetci potomkami jednej osoby).

Ďalším zaujímavým výsledkom je analýza pôvodu, ktorá porovnáva SNP v atDNA testovanej osoby s veľkým počtom ďalších vzoriek DNA z hľadiska charakteristík typických pre ľudí v konkrétnej oblasti alebo populácii. Na administráciu a vizualizáciu výsledkov autorka odporúča nástroj *DNA Painter*. Niektoré špeciálne funkcie sú spoplatnené, základné však poskytujú neuveriteľne veľa informácií. Údaje o DNA mimo databáz je možné v súčasnosti spravovať len pomocou genealogického programu *TNG*.

Výsledky testov sú dostupné online; typ a rozsah údajov sa môžu líšiť v závislosti od poskytovateľa. Záujemca zvyčajne získa podrobnú dokumentáciu svojej haploskupiny. Spoločnosti poskytujú aj mapy konkrétnych haploskupín, pôsobivé vizualizácie migrácií predkov a pod.

Získané prvotné dáta možno porovnávať priamo v databázach poskytovateľov (s údajmi iných používateľov) alebo na medzinárodných analytických platformách, napr. *GEDmatch*/*GEDmatch Genesis*, a využiť tam ponúkané množstvá užitočných analytických nástrojov. Základné funkcie sú bezplatné.

Pomocou genealogického testu DNA je možné „zaplátať medzery“ v rodokmeni, potvrdiť správnosť a obohatiť výsledky „papierového“ výskumu dejín tej-ktorej rodiny.

Miriám Trnovská

Genografické a genealogické DNA testy na Slovensku

Aj na Slovensku si možno objednať genealogický či genografický DNA test u niektorej z medzinárodných spoločností (*MyHeritage*, *23andMe*, *Family Tree DNA* a i.), no s výnimkou *MyHeritage* žiadna z nich neposkytuje výstupy v slovenskom jazyku a ani *MyHeritage* nemá k dispozícii porovnávaciu databázu výsledkov zo slovenskej populácie.

Takouto databázou disponuje jediná slovenská DNA firma, vykonávajúca genealogické a genografické DNA testy vo svojom vlastnom laboratóriu, *GHC GENETICS SK*, pôsobiaca (pôvodne ako *DNAtest, s.r.o.*) už vyše 15 rokov. Ponúka testy *PATERNALINEA* (analýza Y-DNA, 23 markerov), *MATERNALINEA* (analýza mtDNA, stanovenie sekvencie tzv. hypervariabilnej oblasti 1), *DUOLINEA* (kombinácia obidvoch vyššie uvedených) a taktiež všetky tri tieto testy vo verzii *PLUS*, pri ktorej sú navyše vyšetrené dodatočné markery. Test typu atDNA (tzv. autozomálne DNA markery) zatiaľ nemá v ponuke.

DNA sa extrahuje z buniek ústnej sliznice, získaných výterom ústnej dutiny na

odberovú tyčinku, ktorú firma zašle obdávateľovi testu aj s podrobným návodom na vykonanie odberu.

Výstupom testu je ozdobný certifikát o zaradení do príslušnej Y-DNA, resp. mtDNA haploskupiny (prípadne aj do podskupiny), mapka rozšírenia tejto haploskupiny (resp. aj podskupiny) v Európe a v okolí, určenie tzv. haplotypu (to je konkrétny nález u vyšetreného jedinca), vyhľadanie jedincov s rovnakým haplotypom v slovenskej databáze a v svetových databázach (ak to zásady GDPR umožňujú), ako aj podrobná informácia o danej haploskupine: jej vek, geografická oblasť vzniku, súčasné rozšírenie, výskyt u známych historických či súčasných osobností a pod. Pri vyšetrení dvoch či viacerých osôb, o ktorých je dôvod domnievať sa, že sú genealogicky spriaznené (napríklad preto, lebo majú rovnaké priezvisko), sa určí aj počet generácií od MRCA, teda od ich najbližšieho spoločného predka.

Bližšie info: www.dnatest.sk/testy/, resp. www.facebook.com/dnatest.sk/.

Vladimír Ferák

Z ponuky *GHC GENETICS SK*

Počet testov otcovstva	Počet vyšetrených nestandardných vzoriek	Počet genografických testov	Počet vytipovaných kľúčov
4980	1270	1160	21510
Určenie otcovstva a inej príbuznosti	Genografické DNA testy pôvodu	Medicínske genetické testy - samoplacni	Medicínske genetické testy - poistenci

AKO VZNIKALA VLASTIVEDNÁ MONOGRAFIA OBCE KOKAVA NAD RIMAVICOU

Leon Sokolovský

Historici a genealógovia neraz čerpajú z regionálnych monografií a nezriedka sú i prizývaní k ich tvorbe. Ako rodák z Kokavy nad Rimavicou mal som možnosť zúčastniť sa na príprave vlastivednej monografie o tejto obci ako hlavný zostavovateľ. Dielo vyšlo v roku 2018 (*Kokava nad Rimavicou. Vlastivedná monografia. Kokava nad Rimavicou: Obecný úrad, 2018, 760 s. ISBN 978-80-973041-5-7*)

Kokava nad Rimavicou je jednou z obcí na Slovensku, o dejinách, ľuďoch, zvykoch a iných charakteristických prejavoch ktorých vyšlo už pomerne veľa článkov, štúdií, ba aj monografií. Napriek tomu sa medzi tunajšími obyvateľmi, ale aj rodákmi a priateľmi obce už dlhší čas ozývali hlasy, aby o jej minulosti i súčasnosti vznikla nová, podľa možnosti obsahovo komplexná knižná publikácia.

Prvé konkrétne kroky v tomto smere sme urobili na podnet vedúcej Miestneho kultúrneho strediska začiatkom leta 2013. Po neformálnom rozhovore sme na 3. augusta zvolali do zasadačky obecného úradu informačnú poradu prípadne zainteresovaných autorov a inštitúcií. Všetci prijali návrh na vytvorenie nového diela pozitívne a 7. februára 2014 sa v budove Obecného úradu v Kokave nad Rimavicou uskutočnilo prvé zasadnutie redakčnej rady. Tam sme si, okrem iného, rozdelili jednotlivé funkcie, rozobrali otázky súvisiace s finančným zabezpečením projektu, výberom autorského kolektívu a dohodli spôsob fungovania redakčnej rady (jej zasadnutia sa potom konali dvakrát ročne, vo februári a septembri, a celkovo sme sa v rokoch 2014 – 2018 stretli desaťkrát).

Počas uvedeného obdobia došlo v organizácii práce aj k niekoľkým zmenám a keď sa ukázalo, že rukopis, vrátane fotografických a ďalších ilustrácií, nadobúda až neočakávane veľký rozsah, upustili sme od samostatnej časti Osobnosti. Zdôvodnili sme to aj tým, že v textoch sa tie významnejšie spomínajú v dostatočnej miere.

Po štyroch rokoch organizačnej práce, intenzívneho bádania a koncipovania sa podarilo vytvoriť dielo, ktoré pozostáva z piatich hlavných častí. Ich autormi sú kvalifikovaní odborníci z Univerzity Komenského v Bratislave, Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Slovenskej akadémie vied, ako aj z ďalších inštitúcií a z praxe. O rozsahu prác i samotnej publikácie vypovedajú už názvy príslušných kapitol.

V časti PRÍRODA vznikli kapitoly *Geografická poloha, Geológia, Geomorfológia, Pôdy, Klíma, Hydrológia, Astronómia, Rastlinstvo, Živočíšstvo, Ochrana prírody*.

Časť DEJINY obsahuje kapitoly *Osídlenie územia Kokavy, Pôvod názvu Kokava a názvov nových obcí a osád v jej chotári, Chotár a obyvateľstvo Kokavy z pohľadu*

Kokava nad Rimavicou. Foto: Peter Vranský

histórie, Verejná správa, Zemepanskí vlastníci, Zemepanská správa, Obecná samospráva, Epidémie a prírodné pohromy, Revolučné roky 1848 – 1849 a ich dôsledky, Na prahu modernej doby, Prvá Československá republika, Od vzniku autonómie Slovenska po koniec 2. svetovej vojny, Od obnovenia Československej republiky po samostatnú Slovenskú republiku, Roľníctvo a pastierstvo, Baníctvo, Drevárstvo, Sklárne, Papierne, Pivovarníci a pivovary, Trhy a jarmoky, Úverné družstvo, Potravné družstvo, Mliekarenské družstvo, Výrobné družstvo kokavských sklárov v Novej Bani, Lykovotextilný závod, Pamiatky a pamätihodnosti, Obecné symboly.

V tejto časti sme sa pokúsili osvetliť historický vývoj obce od najstarších počiatkov jej osídlenia až do roku 1993. Tento horný chronologický medzník sme zvolili najmä preto, že na objektívnejšie hodnotenie „súčasnej minulosti“ bude potrebný väčší časový odstup. Vo všeobecnosti sme sa však – v tejto časti – nevyhýbali ani problematickým či neprijemným záležitostiam. Mali sme na pamäti, že obyvatelia majú právo poznať svoju minulosť neskreslenú i známe poučenie, podľa ktorého ten, kto ju nepozná, je odsúdený prežiť ju znova.

Tvorcovia časti ETNOLÓGIA spracovali kapitoly: *Kultúrny profil kokavského historického chotára, Agrárna kultúra a hospodárenie, Chov hospodárskych zvierat, Ľudové staviteľstvo a obydlia, Remeslá, výtvarná kreativita a zručnosti, Výtvarná kultúra, Odevná kultúra, Príprava jedla a kulinárska kultúra, Svätotčné príležitosti a obyčajová kultúra, Štátnopolitické sviatky a oslavy historických udalostí, Kokavské nárečie a slovesný folklór, Ľudová slovesnosť, Hudobná kultúra, Tanečný folklór, Fol-*

klorizmus v Kokave nad Rimavicou, Skláři, Židia, Rómovia. Autori tejto časti popri dovtedajšej pomerne bohatej literatúre podnikli aj vlastné, nové terénne výskumy.

Súčasťou časti KULTÚRA sú kapitoly nazvané *Cirkvi, Školstvo, Divadlo, Knižnica, Osveta, Mládežnícke organizácie, Politické strany, Spolky a združenia, Hudobné skupiny, Tanečné súbory, Festivaly*. Už len pohľad na texty z tejto oblasti vzbudil u mnohých z nás pozornosť, ba dokonca prekvapenie. Je naozaj až neuveriteľné, akým pestrým kultúrnym životom žili minulé a žijú aj terajší obyvatelia Kokavy nad Rimavicou a početných okolitých osád, z ktorých sa už v piatich prípadoch stali samostatné obce. Nedalo sa nevšimnúť si aj to, akú mnohorakú angažovanosť v rozličných spolkoch, združeniach, organizáciách a zariadeniach vykazovali súbežne tí istí ľudia. Osobitne to platilo o učiteľoch, ale i o niektorých ďalších občanoch v období prvej Československej republiky. Aj dnes majú svojich nasledovníkov.

Posledná časť – ŠPORT – nebývala v prácach tohto typu bežná. V našom prípade sme ju zaradili celkom samozrejme. Podobne ako v oblasti kultúry, aj v športe a teľovýchoch sa v Kokave a na okolí pestovalo a pestuje neočakávane veľa rozličných disciplín. Športovci, ktorí sa im venujú, pritom získavali a získavajú i popredné súťažné umiestnenia. Časť je zložená z kapitol zameraných na vývoj športového diania v obci: *V rakúsko-uhorskej monarchii, Počas prvej Československej republiky 1918 – 1939, V prvej Slovenskej republike 1939 – 1945, V obnovennej Československej republike po roku 1945, V 50. a 60. rokoch 20. storočia, V 70. – 80. rokoch 20. storočia a Po vzniku samostatnej Slovenskej republiky*.

Tvorcovia všetkých kapitol prirodzene vychádzali z doterajších odborných a vlastivedných diel, ťažiskovo sa však opreli o nové, originálne výskumy. Vďaka tomu toto dielo prináša popri známych aj prekvapujúco veľa nových, doteraz nepublikovaných informácií – o prírodnom prostredí, histórii, osobitostiach a vôbec o niekdajšom aj súčasnom živote Kokavy nad Rimavicou a jej obyvateľov.

Pôvodne sme predpokladali, že dielo bude tvoriť jeden formálne kompaktný celok, že bude mať jednotnú vnútornú štruktúru (členenie kapitol a podkapitol) aj jednotne spracovaný kritický aparát – poznámky, odkazy a pod. Niektorí autori však trvali na zvyklostiach zaužívaných v ich vedných disciplínach, v dôsledku čoho sme akceptovali, že jednotlivé sekcie budú spracované ako samostatné celky, s vlastným kritickým aparátom.

Súčasťou vedeckých či populárno-vedných monografií bývajú tiež miestne, mené, niekedy aj vecné registre. Od všetkých sme však upustili. Jednak z nutnosti maximálne obmedziť už i tak veľký rozsah diela i množstvo náročnej odbornej práce potrebnej na ich vyhotovenie, ale aj pre účelové zameranie práce len na jedinú lokalitu.

Osobitnú problémovú oblasť predstavovali do diela zaradené ilustrácie. Takmer vo všetkých prípadoch išlo o fotografie. Žánrovo boli mimoriadne pestré a v podstate rozširujú a dopĺňajú texty. Najstaršie z nich pochádzajú z prelomu 19. a 20. storočia, najnovšie zo súčasnosti. To sa zákonite odráža na ich rozličnej technickej

i obsahovej kvalite. Ľudí na zobrazeniach sme sa snažili identifikovať. Ani pri najväčšom úsilí sa nám to však nepodarilo v úplnosti. Neznáme osoby sme označovali písmenami NN. Za určenie konkrétnych osôb patrí v drvivej väčšine prípadov vďaka Pavlovi Halukovi, kokavskému rodákovi žijúcemu v Prahe, ktorý dlhé roky vytvára zbierku fotografií týkajúcich sa tejto obce a jej obyvateľov. Autori mnohých ostali pre nás neznámi, len niektorých sme dokázali uviesť aj menovite. Zo súčasných fotografií relatívne najviac pochádza od kokavského fotografa Roberta Schilla.

Pri sumarizácii záverečných prác a zadávaní celého materiálu do redakčného a tlačiarenskeho spracovania sme zistili, že na tvorbe vlastných textov sa zúčastnilo 34 autorov a na tvorbe celej knihy (konzultanti, korektorky, recenzenti atď.) celkovo 56 ľudí. Všetkým za ich mimoriadne úsilie ďakujeme. Na záver už len vyslovujeme presvedčenie alebo aspoň nádej, že – vedomí si nevyhnutných nedostatkov – toto naše spoločné dielo, na ktorom sme pracovali s najlepším vedomím a svedomím, bude inšpirovať aj iných.

Pozn. red. Počiatky tvorby regionálnych monografií – aj s údajmi o rodoch, rodinách či osobnostiach, ktoré v príslušných oblastiach, mestách a obciach žili – siahajú u nás do obdobia Mateja Bela a jeho spolupracovníkov, do čias tvorby jeho/ich Notícií uhorských stolíc (viaceré z nich v posledných rokoch vyšli už aj v slovenskom preklade). Pekné monografie miest či obcí vznikli aj v 19. storočí (v maďarčine), po roku 1918, výraznejšie v desaťročiach 2. polovice minulého storočia. Skutočný rozmach v tomto smere však nastal až po roku 1989 a odvtedy trvá dodnes. Každý rok vznikne mnoho monografií miest či obcí – rozličnej úrovne. Monografia Kokavy nad Rimavicou je jednou z nich – svojím rozsahom i obsahom monumentálna. Aj preto môže poslúžiť ako zdroj poučenia pre tvorcov iných obecných monografií. Tieto práce už viac rokov a viac-menej pravidelne vyhodnocuje Národné osvetové centrum (so sídlom v Bratislave) v celoslovenskej súťaži *Slovenská kronika*. Zatiaľ posledný ročník súťaže sa konal v roku 2018.

SÚŤAŽ NAJLEPŠIE GENEALOGICKÉ PRÁCE – 9. ROČNÍK

Šarlota Drahošová a kol.

Jednotlivé ročníky sa kvantitou líšia, ale stále je záujem členov i nečlenov zúčastňovať sa tejto súťaže, ktorú vyhlasuje vždy po troch rokoch Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť, čo nás teší. Ponúkame vám zhodnotenie a vyhodnotenie prác prihlásených do 9. ročníka, ktoré vznikli v rokoch 2014 – 2019.

Do súťaže sa prihlásilo 13 autorov. Kvalita ich prác kolísala od veľmi kvalitných (profesionálnych) až po publikácie, na ktorých badať pečať úprimného záujmu o svoj rod s prvkami nie tak vytríbeného odborného pohľadu a štýlu (občas aj tápanie). Ale poznáme charakter tejto súťaže: je rovnako pre profesionálov i amatérov, ktorých spája záujem o genealógiu.

Pokiaľ sa dotkneme obsahu, prišli práce čisto genealogického charakteru; tie patria z hľadiska toho, čo súťažou sledujeme, k najhodnotnejším, potom práce so silným biografickým zastúpením, možno aj nad rámec, ak tieto údaje prevažovali nad genealogickými. Prijali sme i nie typickú genealogickú prácu, ktorej cieľom je priblížiť obeť Prvej svetovej vojny v Liptovskej Osade, ako i publikovanú štúdiu o Košelovcoch. V prvej je veľa osobných údajov využiteľných v genealogickom výskume, pri tej ďalšej zavážila vysoká odbornosť. Prevládali viac „plebejské“ rody ako šľachtické.

Autori spracovali a ponúkli vývody i rozrody. Môžeme hovoriť aj o descendenčnom postupe (od spoločného predka k súčasnosti) alebo naopak, o ascendenčnom postupe. Niektorí účastníci sa silne sústredili na línie po rodičoch cez sobáš, či už do minulosti alebo súčasnosti, čím vtiahli „do hry“ veľké množstvo osôb. V dvoch prípadoch autori volili lexikálnu formu vyjadrenia obsahu.

Pri výskume nie je najvhodnejšie pracovať systémom, že chceme obsiahnuť všetkých nositeľov rovnakého priezviska bez zmapovania ich pokrvných a lokalizačných napojení. To je cesta k množstvu problémov, oberaniu sa o čas a neraz k strate prehľadnosti vo výskume. Menej je niekedy viac.

V mnohých prácach autori riešili otázku pôvodu alebo vzniku priezviska. Je to neraz špecifický problém, nad ktorým sa treba hlbšie zamyslieť a nehladať plytké odpovede alebo naopak v jednoduchosti hľadať zložitosti. V tomto prípade – pri priezviskách a prímenách – je dobré sledovať tiež ich vývoj. Ako sa menili, pod akým vplyvom, či to bola ruka duchovného pri zápise do matriky, ktorá zmenila ich podobu, príchod osoby do iného prostredia, zámerná, vedomá zmena a pod.

Autori často zaraďujú do svojich prác i doplnkové časti k hlavnému textu. Dávam zvlášť do pozornosti budúcim tvorcom, aby dejiny obce neboli hlavnou časťou ich (genealogických, rodinno-historických) diel.

Potešilo nás, že niektoré práce prekročili časový rámec „bežných“ genealógií – obdobie od konca 17. storočia do súčasnosti. Konkrétne dej práce o magistrovi Pavlovi z Kolár sa odvíja už od 13. storočia. V tomto prípade autori prirodzene vychádzali z iných prameňov ako cirkevných matrik, keďže tie vtedy ešte neexistovali.

Zaznamenali sme, že autori viac využívali originálne pramene (u profesionálov to berieme samozrejme ako základné kritérium), menej však odbornú literatúru. Vidieť, že mnohí konzultovali aj s odborníkmi, hlavne archívami.

Takmer všetky práce boli viazané, či už v pevnej alebo brožovanej väzbe. Vyznačovali sa tiež slušnou, niekedy až mimoriadnou grafickou úrovňou. Obsahovali fotografie, genealogické tabuľky a prílohy dokumentov, sčasti aj z internetu.

Niektorí autori písali svoje diela „podomácky“, pre členov svojej rodiny. Možno by sme to nemali – ani v budúcnosti – vnímať ako nedostatok, pretože mnohí primárne píšú takto, neprístupujú k tvorbe s tým, že idú písať odborné veľdiela.

Nebolo to vypuklé, ale väčšiu pozornosť – aj v budúcnosti – treba venovať jazykovej stránke textov. Vyskytovali sa chybičky.

Niektoré knihy autori alebo vydavatelia nezaregistrovali v Národnej agentúre ISBN (v Slovenskej národnej knižnici) a ochudobnili ich tak o punc i zaradenie do systému oficiálne vydaných publikácií. Ako vždy, aj teraz pripomíname: tiráž je „vzitkou“ diel. Autor, názov, vydavateľ, miesto a čas vydania sú dôležité údaje. Škoda, že aj teraz v niektorých prácach chýbali.

Záverom: Aj tieto diela ukázali, že genealógie nemusia byť len súhrnmi suchých dát. Dobré vedený – profesionálny či neprofesionálny – výskum môže priniesť celkom nové, niekedy i prekvapujúce správy o ľuďoch, rodoch a spoločenstvách, ktorých sme súčasťou.

Členmi poroty v 9. ročníku súťaže Najlepšie genealogické práce boli: Mgr. Šarlota Drahošová, bývalá riaditeľka Štátneho archívu v Nitre (predsedkyňa poroty), PhDr. Peter Keresteš, PhD. a PhDr. Milan Belej, PhD., terajší riaditeľ a zástupca riaditeľa Štátneho archívu v Nitre, a PhDr. Oľga Kvasnicová, bývalá riaditeľka Štátneho archívu v Topoľčanoch (teraz pobočky-pracoviska Štátneho archívu v Nitre).

Vyhodnotenie súťaže sa uskutočnilo 16. októbra 2019 v Slovenskej národnej knižnici v Martine počas konferencie Morálne autority v našich rodinách.

Ceny získali títo autori a diela: Tomáš Sitár: *Magister Kolár z Hontu a z Poiplia* (1. miesto), Norbert Adamove: *Ordódyovci. Kováči z Ľuboriečky a Dolnej Strehovej* (2. miesto), Pavol Krasko: *Kraskovci* (3. miesto). Porota sa rozhodla udeliť aj dve mimoriadne ocenenia bez určenia poradia, ktoré získali autori a diela: Zdenko Ďuriška, Škrinárová Ľubica (zost.): *Ružomberok II. Rody a osobnosti* a Peter Kartous: *Borguľovská familia. Genealógia rodu Borguľovcov*.

Všetky ostatné práce boli ocenené čestnými uznaniami.

V nasledujúcom texte prinášame hodnotenia všetkých prác prihlásených do 9. ročníka celoslovenskej súťaže Najlepšie genealogické práce.

ADAMOVE, Norbert. **Ordódyovci. Kováci z Ľuboriečky a Dolnej Strehovej.**

(Krná): Miloš Hric, OZ Priatelía Novohradu a vlastný náklad autora, 2019, 79 s. ISBN 978-80-972112-9-5

Na prvý pohľad útla a skromná kniha, o to však viac zaujala svojím obsahom. Do konca jej tento malý formát veľmi pristane.

Práca sa venuje osudom evanjelickej kováčskej rodiny Ordódyovcov z obcí Ľuboriečka a Dolná Strehová v Novohrade. Ich najstarší predkovia, v sociálnom postavení poddaných, sa objavili podľa autorových výskumov v obci Ľuboriečka na začiatku 18. storočia a od poslednej tretiny 19. storočia sa usadili v susednej Dolnej Strehovej. Samotný pôvod rodu, resp. miesto, odkiaľ sa sem prisťahovali, sa autorovi nepodarilo vypátrať. Etymológiu priezviska však správne odvádza od lokalít Ordód/Erdód v Šopronskej a Satumarskej stolici a podotýka, že podobné priezvisko mal aj šľachtický rod Ordódyovcov, s ktorým však skúmaný rod nemal spoločný pôvod.

Hoci členovia rodu sú v Ľuboriečke doložení už na začiatku 18. storočia, sledovanie ich presných genealogických vzťahov možno kvôli absencii cirkevných matrik (zachované ich mal autor k dispozícii až od roku 1760) sledovať až od Ondreja Ordódyho (1735 – 1792). Nielen on, ale aj jeho potomkovia v niekoľkých generáciách, sa živili až do druhej polovice 19. storočia ako kováči a predstavujú pozoruhodnú kontinuitu dedenia remeselnej tradície v jednom rode.

Svoje pútavé, faktograficky nabité a precízne spracované čítanie autor završuje posledným, no zároveň najvýznamnejším členom rodu – Pavlom Ordódyom (1878 – 1935), obľúbeným učiteľom a kultúrno-osvetovým pracovníkom v Dolnej Strehovej. Smrťou jeho vdovy Rozálie v roku 1954 sa uzavrela viac ako dvestoročná sága tohto rodu v Ľuboriečke a Dolnej Strehovej.

S uznaním musím konštatovať, že napriek tomu, že ide skutočne o útlú knižočku, ide o profesionálne napísané odborné dielo, v ktorom autor takmer bez chyby využíva metódy historikovej práce, vrátane využívania archívnych prameňov (aj v zahraničných archívoch) a ich citácie v bohatom poznámkovom aparáte. Práca je napísaná koncentrovane a pritom faktograficky, písaná prehľadne s nadhľadom odborníka (hoci autora som nikde pôsobiť medzi odborníkmi nenašiel), kultivovaným a encyklopedickým štýlom, vrátane prehľadných genealogických tabuliek.

Táto práca sa azda najviac približuje tomu, čo očakávame od štandardne kvalitne napísanej genealogickej práce – jedno-ducho čistá „robota“, takpovediac vzorová genealogická práca.

Peter Keresteš

BERNÁTOVÁ, Martina. **Rod Košela v Žiline v 16. a 17. storočí.** In *Vlastivedný zborník Považia*, 28. Žilina: Považské múzeum v Žiline, 2017, s. 89 – 116

Práca je klasickou vedeckou štúdiou o geneológii a majetkových pomeroch rodu Košela, nobilitovaného v roku 1610, ktorého členmi boli žilinskí mešťania. Autorka pri jej koncipovaní dôsledne vychádzala z pôvodných archívnych prameňov, pričom primárnym zdrojom informácií

boli mestské knihy, ktoré sú súčasťou archívneho fondu Magistrát mesta Žilina (najmä protokoly transakcií a fassíí), testamenty a v menšej miere aj písomnosti z fondového oddelenia Nobilitaria, ako súčasť archívneho súboru Trenčianska župa I. V primeranej miere bola zdrojom všeobecných informácií aj odborná literatúra.

Štúdia je pozitívnym príkladom toho, ako možno prínosne využiť limitovanú pramennú základňu mestskej proveniencie ku genealogickému výskumu z obdobia raného novoveku, z ktorého sa ešte cirkevné matriky nezachovali, resp. nevedeli sa, takže autorka ich nemala k dispozícii.

Keďže členovia rodu Košelovcov patrili medzi majetné mestské elity, o ich každodennom živote sa v mestských knihách zachovali pomerne rôznorodé informácie, ktoré autorke umožnili preniknúť hlbšie do minulosti a postihnúť viac súvislostí než v prípade iných podobných prác. Zo zachovaných prameňov vyplýva nielen to, že členovia rodu sa významným spôsobom podieľali na správe mesta (napr. zastávali aj funkciu richtára), ale umožnili sledovať aj vývoj ich majetkových pomerov, vzájomné spory v rámci rodiny i s osobami stojacimi mimo nej. Autorke sa v nich podarilo nájsť aj autentické, často expresívne výroky, pre ktoré čelili žalobám.

Práca má všetky atribúty štandardnej vedeckej štúdie, jej súčasťou je abstrakt v slovenskom i anglickom jazyku, kľúčové slová, použitá literatúra a kvalitne spracovaný poznámkový aparát. Autorka k nej pripojila aj krátky slovník použitých slov, najmä historizmov. Obrazovú prílohu tvoria reprodukcie mestských kníh, podpisy členov rodu, armáles s miniatúrou, dve genealogické tabuľky, mapa žilinského

rínku s vyznačením miesta domu rodiny Košelovcov a iné.

Keďže práca má charakter štúdie, limitovalo ju to vo svojej podstate v porovnaní s väčšinou ďalších predložených prác po stránke jej rozsahu. Vlastný text má totiž iba 18 strán (s. 89 – 106), aj keď objektívnejšie by bolo porovnanie počtu znakov. Práca má potenciál ďalšieho rozšírenia, pretože, ako autorka sama uvádza, „rodová história Košelovcov je stále otvorená kniha“. V období 18. storočia sa pri jej výskume dá oprieť o ďalšie pôvodné pramene (matriky, súpisy šľachty a iné), ktoré môžu prispieť ku komplexnejšiemu poznaniu dejín a genealógie tohto rodu.

Milan Belej

ĐURIŠKA, Zdenko – ŠKRINÁROVÁ, Ľubica (zost.). **Ružomberok II. Rody a osobnosti.** Banská Bystrica: Štúdio Harmony, 2014, 271 s. ISBN 978-80-89151-38-7

Monografia Ružomberok II. nadväzuje, ako hovorí aj jej číslovanie, na 1. diel rovnomeného diela, ktorý vyšiel už v roku 2009 a spracúva dejiny tohto významného liptovského mesta. Pokračovanie prvého dielu sa tentokrát zameriava na abecedne zoradené najvýznamnejšie rody pôsobiace v meste od najstaršie doložených čias až do súčasnosti a v rámci nich upriamuje pozornosť aj na najvýznamnejšie osobnosti spomedzi členov rodu, vrátane manželských partnerov dcér.

Dielo je výsledkom práce autorského kolektívu popredného slovenského genealóga Zdenka Đurišku, archivára Petra Viťteka a Radislava Kenderu. V jednotlivých

heslách autori podávajú syntetický prierez dejinami jednotlivých ružomberských rodov – o vývoji ich sociálneho postavenia a základnom vetvení od ich najstaršieho doloženia v meste až po potomkov zistiteľných v 20. storočí. Publikácia predstavuje ohromný koncentrát biografických, genealogických a prosopografických údajov o osobnostiach, ktoré neboli významné len v dejinách Ružomberka, ale ďaleko presiahli jeho chotár (Makovickovci, Houdekovci, Krčméryovci, Bohúňovci, Šrobárovci atď.). Ako autori konštatujú, napriek úsiliu sa do knihy nedostali ešte viaceré ďalšie významné ružomberské rody.

Jednotlivé heslá, vzhľadom na zameralie publikácie, sú písané prehľadne, synteticky a so starostlivým encyklopedickým výberom faktov, na konci každého hesla je odkaz na základné pramene a literatúru.

Pridanou hodnotou knihy je jej nádherné (hoci je to vec skôr subjektívneho vkusu) grafické spracovanie. Dielo k jednotlivým rodom a osobnostiam mesta prináša priam fascinujúci obrazový materiál, obzvlášť dobové fotografie jednotlivcov a ich rodín, fotografie náhrobníkov a iné sprievodné dokumenty. V tomto smere práca predstavuje obrovské úsilie, ktoré sprevádzalo zhromažďovanie a prípravu takéhoto materiálu, ktoré často vie byť aj náročnejšie, ako samotná príprava textov. K výnimočnej kvalite a komplexnosti diela prispieva aj výsledok dlhodobých genealogických a biografických výskumov jedného z hlavných autorov diela Zdenka Ďurišku.

Peter Keresteš

HÚŠŤAVA-BARÚT, Viktor. **Skoro zabudnutí. Obete veľkej vojny v Liptovskej Osade.**

Liptovská Osada: Obecny úrad v Liptovskej

Osade a Slovenský zväz protifašistických bojovníkov v Liptovskej Osade, 2018, 56 s.

Práca predstavuje cenný príspevok k regionálnym dejinám, najmä k dejinám obce Liptovská Osada, menej ju možno vnímať ako genealógiu. Výsledkom štúdia archívnych dokumentov, matrik a hlavne kartotéky padlých z Vojenského ústredného archívu v Prahe, je identifikácia obetí 1. svetovej vojny pochádzajúcich z Liptovskej Osady.

Autorovi sa podarilo doplniť údaje o doteraz neznámych obetiach vojny a vypracovať ich zoznam obsahujúci okrem mena padlého aj jeho vek, dátum a miesto úmrtia a jeho príslušnosť k vojenskej jednotke.

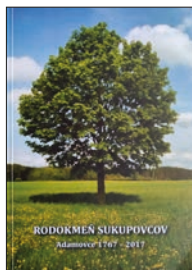
Genealogické informácie sa obmedzujú na najbližších príbuzných – rodičov, manželky, prípadne deti.

Olga Kvasnicová

JANIČINOVÁ-SUKUPOVÁ, Anna – KONTROVÁ-SUKUPOVÁ, Emilia – SUKUP, Ján – SUKUP, Jozef. **Rodokmeň Sukupovcov.**

Adamovce: vlastným nákladom, 2017, 51 s.

+ príloha

Celofarebná brožúra obsahuje množstvo reprodukcí prameňov (matrik) a veľa fotografií príslušníkov rodu. Práca je spracovaná s veľkým citom a hlbokou úctou k vlastným predkom, čo ju robí skutočne sympatickou.

Publikácia vyšla pri príležitosti 250. výročia sobáša zakladateľa tejto vetvy Sukupovcov Karola Sukupa z Moravy so zemiankou Kristínou Verešovou z Trenčianskej stolicy. Je škoda, že tomuto dôležitému predkovi nevenovali autori väčšiu pozornosť.

Okrem snahy o priblíženie historických i geografických reálií, v ktorých sa odohrávali osudy Sukupovcov, sa autori podrobnejšie venujú rodinám šiestej generácie, životným osudom potomkov Karola Sukupa, zachytávajúce obdobie od roku 1891 do súčasnosti.

Súčasťou práce je rodokmeň, ktorý nemá celkom štandardnú podobu.

Autori sa, bohužiaľ, nevyhli viacerým historickým nepresnostiam (trvanie 1. ČSR, datovanie kodifikácie spisovnej slovenčiny a pod.) a aj jazyková korektúra by bola dozaista práci pomohla.

Olga Kvasnicová

KARTOUS, Peter. **Borguľovská familia.**

Genealógia rodu Borguľovcov.

Bratislava: Max & friends, 2019, 336 s.

+ príloha, interná tlač bez ISBN

Táto publikácia bola prihlásená posledná do prebiehajúcej súťaže a patrí medzi tie pravé genealogické práce. V úvode autor vysvetľuje genealogické postupy. Východiskom sú rodičia objednávateľa Martina – Borguľovci a Vidrovci – a od nich sa odvíjajú vývodom i rozrodom následné manželstvá i kompletne rodiny. Do súvislostí vstúpilo 128 predkov (osemgeneračný vývod). Ide o meštiansko-remeselnícko-roľnícko-úradnícke rodinné spojenia, pričom členovia rodu sa sobášili kde-tu i s príslušníkmi nobilitovaného stavu.

Geograficky sa dielo (genealógia) dotý-

ka takmer všetkých častí Slovenska. Autor oprel výskum hlavne o cirkevné a štátne matriky od konca 17. storočia, sčítania obyvateľov a daňové súpisy. Korene evanjelických Borguľovcov nachádza vo Zvolenskej Slatine, korene katolíckych Vidrovcov v Turci, potom ich chronologicky sleduje v Telinciach, Ondrejovciach a Leviciach.

Samotná genealogická rešerš využíva všetky údaje, ktoré poskytli spomenuté archívne dokumenty. Rozpisuje 15 rodov, ktoré sú pre prehľadnosť očíslované. Pri každom je tabuľka a fotokópia dokumentov. Súčasťou knihy je i veľký farebný rodostrom (vo forme prílohy).

Publikácia pôsobí veľmi pekne, esteticky. Firma, ktorá sa pričínila o grafickú podobu, si dala skutočne záležať. Pohrala sa s farbami strán ako rozlišovacieho znaku. Po tejto stránke ide o nadštandard.

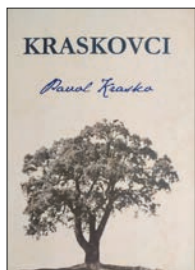

Vytknúť možno ani nie celkom autorovi, ale vydavateľovi, že knihu nedal zaevidovať, nemá štandardný medzinárodný číselný kód, čiže ISBN. Zrejme to vyplývalo z toho, že išlo pôvodne o rodinnú formu knihy. Možno autor mohol siahnuť i po iných archívnych zdrojoch ako doplnkových k celku, zrejme však nechcel narušiť zvolený systém výberu informácií rovnakého druhu.

Šarlota Drahošová

KRASKO, Pavol. **Kraskovci.** B. m.: EAMMM, o. z., 2019, 235 s + 2 prílohy

Knihu *Kraskovci*, ktorá sa zaoberá rodinou dolnozemsých Slovákov z Békešskej Čaby, možno typologicky zaradiť medzi klasické genealogické práce. Jej súčasťou je krátky exkurz do dejín malohontianskych obcí Kraskovo a Lukovištia, ako aj do histórie prvých slovenských osadníkov v Békešskej Čabe.

Vlastným jadrom práce je genealógia rodu Kraskovcov, ktorú autor veľmi komplexne zachytil v desiatich generáciách. Kniha je výsledkom dlhoročného výskumu založeného na rozsiahlom a rôznorodom materiáli. Pramene z obdobia do polovice 20. storočia pochádzajú prevažne z registratúry evanjelickej cirkvi a. v. v Békešskej Čabe, najmä z matrik, záznamov o platení milodarov, knihy ohlášok a biografických záznamov o zomrelých. Práci by prospelo ich dôslednejšie citovanie, pretože autor ich uvádza iba v niektorých prípadoch priamo v texte, resp. v zátvorke, avšak zdroje k mnohým kľúčovým a prínosným informáciám absentujú. Údaje o členoch rodu, ktorí sa narodili v období po návrate na Slovensko, z druhej polovice 20. storočia sú predstavené detailnejšie. Ich súčasťou sú údaje o vzdelaní, profesijnom uplatnení, dosiahnutých úspechoch a podobne.

Vlastné informácie o rode sú prezentované netradične podľa čísel sobášov zoradených v chronologickom poradí, od ktorých sa ďalej odvíjajú údaje o ďalších členoch rodu. Škoda, že autor si dôsledne neoveroval niektoré pojmy, s ktorými pracoval, pretože tak by sa napr. určite

vyhol označeniu jazyka testamentu z roku 1749 ako staroslovienčiny. V slovenskom prepise uvedeného testamentu chýbajú viaceré slová z originálu, a to aj tie, ktoré sú dôležité.

Súčasťou práce, ktorá je z grafického hľadiska kvalitne spracovaná, sú početné farebné i čiernobiele fotografie členov rodu, v menšej miere aj pôvodných prameňov, z ktorých autor čerpal. Do prílohy sú zaradené dva rodostromy Kraskovcov.

Milan Belej

MÉRY, Vojtech. **Proti prúdu času**. Žilina: nákladom autora, 2003, 2018, 32 s.

Práca prvýkrát vydaná v roku 2003 a nazhromaždením nových informácií a výskumom doplnená v roku 2018. Hoci bola určená pre domáce, vlastné potreby, mohla obsahovať aj základné atribúty knihy: tiráž so základnými údajmi.

Dielo je spracované v netradičnej, lexikálnej forme: pri osobách sú uvedené základné biografické údaje. Práca s takouto formou musela byť dosť veľkým sústom. Zoskupenie osôb je spojené maticou abecedy, preto je – pri orientácii – nutné pracovať aj s ďalšou časťou práce: s vývodom, rozrodom a genealogickými tabuľkami, v ktorých sú jednotlivé osoby očíslované. Vhodnejšie by bolo lexikálnu časť umiestniť do zadnej časti knihy.

Do „hry“ v diele vstupuje veľké množstvo osôb. Vo vývode autor postupuje do minulosti cez rodičov, čiže bez uvedenia (všetkých ich) detí. V tejto časti došiel

matričným výskumom až po 90. roky 17. storočia.

Najstarší člen (rozrodu) Mériovcov je Ján, narodený v roku 1824 v Hornej Potôni. Popísaných je 6 generácií jeho potomkov, žijúcich v rôznych lokalitách hlavne Bratislavskej stolice, s rôznymi typmi zamestnaní, ale v minulosti sa živili predovšetkým prácou na železnici.

Ako zaujímavosť autor uvádza domnienku: možný severský pôvod rodu alebo pôvod vo Francúzsku medzi tamojšou šľachtou, pričom poukazuje na spojenia, ktoré sú v podobe dohadov, bez podložených faktov. Nikdy nie je nič vylúčené, ale treba radšej vychádzať z domácich zdrojov. V Uhorsku napr. jestvovala obec Mére, Merovce, dnes súčasť Dudiniec, tiež ďalšie obce s podobnými názvami: Méra, Méray, Mérem, Mérfalva. Možno by stálo zato „pohrať sa“ v tejto súvislosti aj s nositeľmi priezviska Mére v 17. a 18. storočí v cirkevných matrikách. Napr. v 17. storočí sa dosť často vyskytovali v obciach Zlaté Klasy, Holice a Šamorín.

V podstate ale ide o seriózny prístup autora pri výskume svojich predkov, podložený štúdiom v archívoch a doložený viacerými odpismi archívnych dokumentov, uverejnených v publikácii. V biografickej časti k niektorým osobám sú doložené fotografie. Poznámková časť obsahuje pramenné zdroje.

Šarlota Drahošová

RUMÁNEK, Gustáv. **K méтам najvyšším – Ján Slezák**. Bratislava: T-štúdio, s. r. o., 2016, 60 s. ISBN 798-80-89885-00-8

Rozsahom malá práca, skôr biografická s genealogickými prvkami a s pomerne zaujímavým obsahom. Autor korene rodu hľadá v 60. rokoch 17. storočia v súvislos-

ti s habánskou kolonizáciou Starej Turej, Drgoňovej doliny. Súvislosť potvrdzuje priezviskom (Slezák čiže Schlesinger), ktoré sa často vyskytovalo v tejto komunite. Je to jedna, zdá sa, z nie dostatočne preverených úvah.

Reálne dokladovateľné súvislosti sú zachytené osobou Šimona, ktorý sa do Starej Turej priženil v roku 1891. Zo šiestich detí viac sa venuje Štefanovi a Jánovi. Štefan bojoval počas Prvej svetovej vojny v československých légiách v Rusku, neskôr bol odbojárom, účastníkom SNP, perzekvovaný. Rodina sa vysťahovala do Švédska.

Životné osudy Jána sú ešte zaujímavejšie. Autor ich sleduje od 13. rokov, od štúdia v Škodových závodoch v Plzni. Potom pôsobil vo Viedni, v Holandsku a v roku 1914 ako 18 ročný vycestoval do USA. Počas náboru amerických Slovákov a Čechov pre západný front roku 1917 M. R. Štefánikovi v USA robil tlmočníka. Po účasti vo vojne, vyštudovaní vysokej školy a svadbe sa usadil v štáte Illinois.

Stále sa pohyboval vo vysokých zbrojarských kruhoch. V roku 1953 bol námestníkom amerického ministra obrany, v roku 1954 ako štátny tajomník ministra obrany mal blízke kontakty s prezidentom Eisenhowerom. Pracoval vo vysokej vojenskej a priemyselnej diplomácii, plnil i spravodajské úlohy. Aj keď, logicky, sa z takejto činnosti nezanechávajú viditeľné stopy, naznačujú to rokovania s (juhoslovenským prezidentom) J. B. Titom, s ktorým sa poznal z Plzne a mal vplyv na jeho po-

litické zmýšľanie, ako aj rokovania s (čínskym predstaviteľom) Čankajškom.

Bol členom významných spoločností. Niekoľkokrát navštívil Starú Turú, kde mu odhalili pamätnú tabuľu. V USA získal vysoké štátne vyznamenania. Zomrel v roku 1984, pochovaný je – ako jeden z troch Slovákov – na Arlingtonskom národnom cintoríne po boku amerických prezidentov. Bol jedným zo Slovákov v najvyššej funkcii v USA.

Keďže ide o nedávno minulé deje, tomu zodpovedajú i krátke tabuľkové rodostromy, v prípade Jána (Johna) dotiahnuté do súčasnosti. Text je podporený fotografiami.

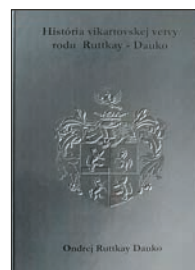
Autor je pokračovateľom rodu z vetvy Štefanovho a Jánovho brata Šimona. Nespomína, či zisťoval matričné údaje aj o tejto vetve rodu. *Šarlota Drahošová*

RUTTKAY DAUKO, Ondrej. *História vikartovskej vetvy rodu Ruttkay-Dauko*. B. m., Ondrej Ruttkay, 2017, 142 s.

Práca je výsledkom rozsiahleho dlhoročného výskumu pôvodných prameňov i štúdia odbornej literatúry. Jej jadrom sú dejiny zemianskeho rodu z Vrútok, ktoré autor najskôr uvádza v prehľadnej forme a v ďalšej časti sa zameriava na jeho vikartovskú vetvu. Cieľom autora bolo zmapovať jej dejiny a genealógiu od roku 1685 do súčasnosti, nájsť dôkazy o prepojenosti vrútockých Ruttkayovcov so zakladateľom vikartovskej vetvy Matejom a objasniť dôvod jeho príchodu do Vikartoviec. Vďaka detailnému využitiu nielen klasickej pramennej základne, napr. matríc, súpisov a sčítaní obyvateľstva, ale aj menej tradičných prameňov ako napr. zmlúv, testamentov, dokumentov o emigrácii do USA

a pod. sa tvorcom diela tieto nesporné náročné ciele podarilo naplniť.

Autor v práci konfrontuje rozdielne údaje z odbornej literatúry, ktoré sa potom, najmä na základe vlastného výskumu pôvodných prameňov snaží korigovať, napr. údaje z genealogických tabuliek publikované I. Nagyom a B. Kempelenom. Tento kritický prístup však autora v niektorých prípadoch, najmä pri faktoch, v ktorých nie je dostatočne zorientovaný, súčasne privádza aj k viacerým nepresnostiam, keď napr. charakterizoval sčítania obyvateľstva z roku 1869 ako „*najrozsiahlejší a najpodrobnejší súpis obyvateľstva a domov v histórii Uhorska*“ či stotožnil poriadkové milície zriadené po prechode frontu s ľudovými milíciami, ktoré vytvárala KSČ vo februári 1948.

Snaha vtesnať do práce čo najviac informácií a podeliť sa s čitateľmi o poznatky, ktoré získal výskumom o reáliách, v ktorých žili a pôsobili členovia rodu, viedla autora k počet-

ným exkurzom do rozličnej problematiky, ktorá nesúvisí s cieľmi, obsahom ani tematikou práce a narúša štruktúru knihy.

Knihou obsahuje viacero čiernobielych reprodukcii rozličných prameňov, napr. listín, erbov, súpisov, fotografií, plánov, máp a ďalších dokumentov. Prínosné je najmä zaradenie početných genealogických tabuliek, ktoré v prehľadnej forme približujú získané údaje. *Milan Belej*

SITÁR, Tomáš. *Magister Pavol z Kolár a Hontovci z Poiplia. Osudy*

slovenskej šľachty v stredovekom Uhorsku. Krná: Miloš Hric, 2017, 183 s. ISBN 978-80-972035-6-6

lár (1359 – 1431), najvyššieho uhorského súdneho úradníka a jedného z najlepších praktických právnikov v období vlády kráľa Žigmunda Luxemburského.

Pavol z Kolár bol najmä dlhoročným protonotárom známeho uhorského palatina Mikuláša Gorjanského. Ako autor konštatuje, bol najdlhšie slúžiacim protonotárom akejkoľvek súdnej kancelárie uhorského stredoveku a mal vplyv na formovanie a štandardizovanie uhorského zvykového práva a súdneho systému. Okrem neho si všimá aj dejiny jeho príbuzných, rodu z Kolár, a spríbuznených rodov, šľachticov z Malej Čalomije a Leseníc, všetko stredovekých rodov pevne spojených s prostredím južného Slovenska, ktoré všetky pochádzali zo starobylého rodu Hontovcov, resp. Hont-Poznanovcov a vymreli v 16. storočí.

Zaujímavosťou je potvrdenie lokalizácie hrobového miesta Pavla z Kolár v dnes už ruinách paulínskeho Kláštora sv. Vavrinca v budapeštianskej štvrti Szépjuhászné, ktoré bolo preskúmané ešte v 80. rokoch 20. storočia archeologicky a antropologicky (kostra pripisovaná Pavlovi niesla znaky chronickej artrózy, zrejme v dôsledku výkonu jeho povolania). Publikáciu obo-

hacuje niekoľko príloh, resumé v troch jazykoch, rodokmene všetkých skúmaných rodov, prehľady pečatí úradov, ktoré zastával, a itinerár Pavla z Kolár.

Možno konštatovať, že toto dielo je profesionálnym odborným výstupom a má všetky atribúty originálnej vedeckej práce založenej na heuristike informácií z doteraz zväčša neskúmaných a nepublikovaných stredovekých listín, ktoré mal autor, vyštudovaný filológ, zväčša už prístupné online. Pravda, ním spracovaná osobnosť mala aj to šťastie, že sa o nej zachovalo relatívne dosť stredovekého písomného materiálu, čo nie je vždy samozrejmosťou.

Jeho publikácia nie je výlučne genealogickým dielom, je skôr v prvom rade historickou a biografickou prácou, ktorá však využíva aj metódy genealógie. Napriek tomu, že je regionálne ukotvená, treba na nej oceniť výber náročnej témy – jednak zmapovanie málo známej, ale významnej osobnosti slovenských stredovekých dejín, pôsobiacej v oblasti málo preskúmaného stredovekého súdnictva, a genealogicko-historické zmapovanie troch neznámych stredovekých šľachtických rodov z územia Slovenska.

Nesúhlasím však so smelým tvrdením prezentovaným v knihe, že ide o „*prvú monografiu príslušníka stredovekej uhorskej šľachty, ktorý preukázateľne pochádzal z pôvodne slovenského rodu*“. Takéto práce napísali už pred 10 rokmi (2007) Tibor Neumann (o Korlátskovcoch), aj keď v maďarčine a so širším záberom na celý rod, alebo Erik Fügedi o klane Elefántovcov a uhorskej drobnej šľachte (1999). A tu narážame na jedno úskalie celej práce a autora – jeho príliš selektívny výber odbornej literatúry, aj k problematike najstaršej uhorskej

šľachty. Možno by nebolo na škodu, keby sa nechal metodologicky ovplyvniť prácou práve už spomenutého Tibora Neumanna, ktorú považujem za lepšie zvládnutú. Laik na to možno tak ľahko nepríde, ale skúsený medievista áno.

Vymretie šľachticov z Leseníc, ako ho autor datuje do 16. storočia, je otázne. Autor mohol preskúmať (aj heraldicky) jeho vzťah s rodom Lešeneiovcov (niekedy aj Naď-Lešeneiovcov), ktorého členovia od 16. storočia pôsobili v Trenčianskej stolici, t. j. či nešlo o ich pokračovateľov.

Maďarské osobné meno Lórand treba prekladať ako Leonard. Ako spornú vidím aj autorovu interpretáciu Pavlovej nobilitácie jeho poddaného z roku 1425. Tu evidentne podľa mňa išlo o udelenie sloboďníctva. Škoda, že tento jav autor nesledoval ďalej z prameňov.

Napriek uvedeným konštatovaniam, výberom témy, odborným spracovaním a záberom heuristiky ide o jedno z najvýraznejších diel prihlásených do tohto ročníka súťaže, vyhlásenej Slovenskou genealogicko-heraldickou spoločnosťou.

Peter Keresteš

VIDLIČKA, Lubomír – HALGOŠ, Jozef.

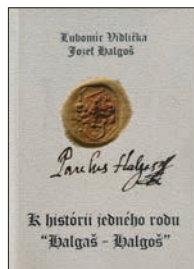
K histórii jedného rodu Halgaš –

Holgoš. Bratislava: NOI, 2016, 77 s.

Celofarebná publikácia s množstvom reprodukcii archívnych dokumentov, fotografií členov rodiny a iných fotografií.

Ani v tomto prípade nemožno hovoriť o štandardnej genealógii. Autori sa sústredili na zozbieranie údajov o všetkých nositeľoch priezviska Halgaš/Holgoš bez ohľadu na ich príbuzenské prepojenie. Uvádzajú množstvo faktov bez vzájomných súvislostí, pričom jediným kritériom

je výskyt mena, prípadne názvu Halgaš/Holgoš a podobne.

Autori vykonali nesporne náročný archívny výskum, „prelustrovali“ množstvo internetových zdrojov a literatúry. Nedostatkom práce však je skutočnosť, že pracovali s teóriou, akoby všetci

nositelia priezvisk Halgaš/Halgoš/Holgoš nielen v Uhorsku či Európe boli členmi jedného rodu.

Autori mapujú aj výskyt výrazu – pojmu Halgaš v geografických názvoch na Slovensku i Rumunsku a pátranie po tomto názve ich zavedie až do dnešného Nepálu či do zaniknutej Marathskej ríše v Indii.

Z hľadiska genealógie najhodnotnejšiu časť práce predstavuje kapitola venovaná Halgašovcom v Soblahove, Kubrici a Mnichovej Lehote, obsahujúca rodokmene-rozrody týchto rodín od konca 17. storočia a krátke biografické medailóny ich jednotlivých členov. Prehĺbenie tejto časti a zameranie sa na členov vlastnej rodiny by práci nesporne pomohlo. Aj v tomto prípade citelne absentuje jazyková korektúra.

Olga Kvasnicová

VALNÉ ZHROMAŽDENIE

V dňoch 17. – 18. októbra 2018 sa v priestoroch Slovenskej národnej knižnice v Martine uskutočnila konferencia na tému *Symbody a rodiny v čase a počas nej*, v stredu 17. októbra medzi 13.15 až 14.30 hod., i valné zhromaždenie Slovenskej genealogicko-heraldickej spoločnosti. Publikujeme správu o jej činnosti (ktorú tam predložil tajomník Milan Šišmiš) a pripájame tiež ďalšie informácie.

Správa o činnosti SGHS za posledné obdobie (od 26. 10. 2016 do 17. 10. 2018)

Milí priatelia,

dovoľte mi predložiť vám túto správu alebo skôr úvahu o činnosti našej spoločnosti od posledného valného zhromaždenia, ktoré sa konalo 26. 10. 2016 v Martine.

Všetci vieme, že to, čo z nás vytvára spoločnosť, udržuje nás vo vzájomných vzťahoch, v istej forme a pohybe, sú najmä tieto naše stretnutia a časopis (*Genealogicko-heraldický hlas*). Stretnutia organizujeme a doposiaľ sa nám ich darilo organizovať od začiatku, neprerušene, každoročne. Z môjho pohľadu to vždy boli a stále sú také malé slávnosti, chvíle, kedy si môžeme prejať priazeň, inšpirovať sa, povzbudiť do ďalších aktivít – spoločných i individuálnych.

V uplynulom období sme sa zišli na dvoch konferenciách: *Staré a nové symboly*, 26. – 27. 10. 2016, a *Fenoméni smrti v genealógii a heraldike*, 25. – 26. 10. 2017; počas prvej, v roku 2016 sme vyhodnotili tiež 8. ročník súťaže *Najlepšie genealogické práce*. Príspevky z oboch podujatí i komentáre a výsledky súťaže boli publikované v našom časopise.

Časopis (*Genealogicko-heraldický hlas*) – na rozdiel od stretnutí – môže (iným spôsobom) dosiahnuť aj k tým, ktorí sa týchto stretnutí z nejakých dôvodov nemôžu zúčastniť. Pravdou je, že v posledných rokoch i zvlášť v poslednom období je vo svete i v našom blízkom i vzdialenom okolí mnoho podujatí a vychádza mnoho publikácií, mnoho periodík, zborníkov, časopisov. Človek si môže vyberať, niekedy až musí. Mnohé z týchto diel vydávajú univerzity i katedry, mnohé tiež múzeá i archívy, prípadne iné spolky a inštitúcie, a ten náš Hlas tiež pláva kdesi v tomto obrovskom mori informácií. Niekedy to vyzerá aj tak, že sa už-úž ide akoby stratiť, vždy sa však aj akosi znova vynorí a pláva ďalej.

Genealogicko-heraldický hlas vyšiel v uplynulom období – v rokoch 2017 i 2018 – vo forme dvojčísiel. Tlačíme ho teraz v náklade 350 kusov a okrem členov a knižníc, ktorým posielame povinné výtlačky, putuje tiež k partnerom – v Českej republike i niektorých ďalších európskych krajinách a naďalej tiež do USA a Kanady, kde niektoré z tamojších spoločností dávnejšie prešli na elektronické vydania svojich periodík a posielajú nám ich len v tejto podobe. My by sme radi udržali časopis aj v tejto klasickej, tlačenej podobe.

Výbor našej spoločnosti pracoval v uplynulom období v zložení: Dr. Radoslav Ragač – predseda, Mgr. Zdenko Ďuriška a prof. Vladimír Rábik – podpredsedovia, Milan Šišmiš – tajomník, Eva Bohdanová – hospodárka, členmi výboru boli ešte Dr. Milan Belej zo Štátneho archívu v Nitre, Mgr. Šarlota Drahošová z Nitry, doc. Frederik Ferdemayer z Katedry archívnicka a pomocných vied historických FF UK v Bratislave, doc. Miroslav Glejtek z Univerzity Konštantína-Filozofa v Nitre, Dr. Igor Graus zo Štátneho archívu v Banskej Bystrici, Dr. Peter Keresteš zo Štátneho archívu v Nitre. V dozornom výbore pôsobili a výborových stretnutí sa zúčastňovali Dr. Oľga Kvasnicová (z Topoľčian), Dr. Lubomír Jankovič (zo Slovenskej národnej knižnice v Martine) a Dr. Peter Brindza (zo Štátneho archívu v Trenčíne). Stretávali sme sa Bratislave, v kancelárii nášho p. predsedu R. Ragača na Ministerstve kultúry SR.

Všetky tie naše výborové stretnutia, ktoré sa v poslednom období udiali, boli podnetné. Vždy sme sa na ne – podobne ako na tieto naše „veľké“ – schádzali s radosťou. Mnohí sme sa na ne vyslovene tešili. Nevieť presne povedať, čím to je. Ale myslím si, že sa tam cítime dobre – lebo tie stretnutia sú vždy veselé, priateľské, každý vždy niečím prispeje a spoločne dospievame k návrhom, ktoré potom chceme zrealizovať. Medzitým, medzi stretnutiami si občas zavoláme, napíšeme, uvažujeme, ako ďalej, a takto medzi sebou udržiavame kontakty. Takto asi fungujeme.

Z väčších, veľkých projektov sme v uplynulom období pokračovali a naďalej pokračujeme na *Súpise erbových listín*, ktorý sa čiastočne preniesol na pôdu Slovenskej národnej knižnice.

V tejto fáze overujeme, či boli všetky dodané podklady zapracované, či nám pri prepise z podkladových záznamov do ich knižnej podoby niektoré nevypadli. Od leta 2016 do leta 2018 sme takto prezreli-skontrolovali asi 2500 záznamov a ostáva nám skontrolovať, odhadujeme, ešte asi 1000 záznamov. Potom bude potrebné skontrolovať a podopĺňať odkazy na literatúru – teda overiť, či a v ktorých dielach sa daný rod spomína.

Chceme pripraviť kvalitné dielo a je viac otázok, ktoré sprievodne riešime či ešte len budeme musieť riešiť (bude napr. potrebné znova – s novými skúsenosťami – sa vrátiť k téme prepisu, resp. písania mien). Rád by som spomenul, že v procese prípravy tohto diela sa nám podarilo „objaviť“ ďalšie erbové listiny v súkromných rukách.

Počet – platiacich – členov našej spoločnosti v posledných rokoch osciluje okolo 150. V našich radoch dochádza k pozvoľnej, prirodzenej obmene.

Na základe tých údajov, ktoré máme k dispozícii, nevieme presne posúdiť, aký je priemerný vek členov našej spoločnosti. Nikdy sme však neboli vyslovene „mladicou“ organizáciou – odhliadnuc od jej ducha. S novými členmi prichádzajú medzi nás tak starší, ako i mladší záujemcovia – nie je ich veľa, no prichádzajú. Tiež ohlasy od mladých ľudí prichádzajú, čo tiež svedčí o ich záujme o naše disciplíny a aktivity.

Z času na čas sa na nás kto-to obráti s otázkou, kde a ako môže hľadať svojich predkov, či evidujeme armáles jeho rodu, či mu môžeme pomôcť identifikovať erb

*Stretnutie členov výboru Slovenskej genealogicko-heraldickej spoločnosti.
Foto: Vladimír Rábik*

na nájdenom predmete. Prichádzajú tiež pozvania na rodinné stretnutia. Ich počet v posledných rokoch neustále vzrastá. Tie pozvania sú tiež svedectvom záujmu o aktivity našej spoločnosti. A tie stretnutia zase svedectvom, že záujem o hľadanie, mapovanie predkov v našej spoločnosti pretrváva. Sme preto presvedčení, že výskumy – na najrôznejších úrovniach, od laickej po akademickú, s nami či bez nás – budú pokračovať.

Ak však tieto aktivity majú pokračovať s nami, otázka znie, ako lepšie otvoriť dvere mladým ľuďom – ako im umožniť, aby postupne prevzali správu, odbornú i bežnú komunikáciu našej spoločnosti (aj na internete a sociálnych sieťach).

Možno na tú odpoveď prideme spoločne, dnes večer, v úvahách o nastupujúcej generácii slovenských a českých historikov, budúcnosti heraldiky a genealógie u nás i vo svete. Podujatie sa uskutoční v kaviarni s príznačným názvom: Čáry-máry...

Popri rozvoji technológií stále viac si uvedomujeme hodnotu osobných stretnutí. Nič (žiadne technológie) nemôže nahradiť priame stretnutie človeka s človekom. Dnes sme svedkami toho, ako sa na bežné (priateľské) stretnutia na mnohých miestach, pracoviskách, zabúda, ako sa z týchto miest, z našich vzťahov, zo sveta akoby vytrácalo čosi ľudské – slušnosť, kamarátskosť.

A tak my by sme chceli v tých našich stretnutiach pokračovať, tiež vo vydávaní časopisu („Veď knihy,“ ako vravel Karol Salva, „kým vychádzajú, sú božím hlasom

v národe.“¹ ☺) i ďalších aktivitách. A všetky by sme ich radi robili tak, aby tešili – nielen nás, ale aj vás a ďalších.

A tak vám ďakujeme za pochopenie, podporu.

Ďakujem vám aj za pozornosť a na to večerné stretnutie, kde si – verím – povie-me viac, vás všetkých srdečne pozývame.

Po schválení správ o činnosti a hospodárení v závere valného zhromaždenia prebehli i voľby členov nového výboru a dozorného výboru SGHS. Do výboru boli opätovne zvolení M. Belej, E. Bohdanová, Š. Drahošová, Z. Ďuriška, F. Federmayer, M. Glejtek, I. Graus, P. Keresteš, V. Rábik, R. Ragač a M. Šišmiš. Do dozorného výboru boli zvolení O. Kvasnicová, Ľ. Jankovič a P. Brindza, V zmysle platných stanov sa novozvolení členovia oboch výborov zišli samostatne, aby zvolili nových funkcionárov SGHS. Stalo sa tak 8. novembra 2018 v Bratislave a na tomto stretnutí prítomní potvrdili predstaviteľov spoločnosti v ich doterajších funkciách: R. Ragača vo funkcii predsedu, Zdenka Ďurišku a Vladimíra Rábika vo funkciách podpredsedov, Milana Šišmiša vo funkcii tajomníka, Evu Bohdanovú vo funkcii hospodárky a Oľgu Kvasnicovú vo funkcii predsedníčky dozorného výboru. Výkonné orgány spoločnosti, výbor a dozorný výbor, budú teda v nasledujúcom období pracovať v uvedenom zložení.

Milan Šišmiš

¹ V liste Svetozárovi Hurbanovi Vajanskému 4. 2. 1896. Tragédia vyhnanca alebo priateľstvo na život a na smrť. In HOLEC, Roman. *Zabudnuté osudy. 10 životných príbehov z novodobých slovenských dejín*. Martin: Matica slovenská, 2001, s. 153 a 251.

Z PRAHY prišla správa, že 23. októbra 2019 cestou z frankfurtského knižného veľtrhu svet opustil svetoznámy poľský heraldik a vexilológ Alfred Znamierowski (1940 – 2019). Znamierowski pochádzal z rodiny poľského komunistu a diplomata, počas generálneho konzula v Bratislave. Jeho názory však výraznejšie ovplyvnil starý otec, popredný poľský právnik, sociológ a filozof, univerzitný profesor v Poznani. Alfred, vzdelaním geograf, v roku 1965 emigroval do Talianska a Francúzska. Vyše 20 rokov pôsobil v redakciách Slobodnej Európy a Hlasu Ameriky. V Nemecku spolupracoval s Dr. Ottfriedom Neubeckerom, ktorý, ako tvrdil, bol jeho učiteľom heraldiky a vexilológie, v USA sa zblížil s popredným americkým vexilológom Dr. Whitneyom Smithom. Koncom 80. rokov sa vrátil do vlasti a zorganizoval tu prvý Medzinárodný vexilologický kongres vo východnej Európe – v roku 1995 vo Varšave (na tomto podujatí dostali možnosť predstaviť sa aj slovenskí heraldickí výtvarníci). Bol autorom vyše 20 odborných publikácií, členom Medzinárodnej federácie vexilologických asociácií (FIAV), Poľskej heraldickej a vexilologickej rady pri úrade prezidenta, nositeľom vexilologických i poľských štátnych vyznamenaní.

„Jeho smrťou – po Ottfriedovi Neubeckerovi, Williamovi G. Cramptonovi a Whitney Smithovi – odišiel na večnosť posledný vexilologický obor,“ s ľútosťou konštatoval vexilológ Roman Klimeš, ktorý s ním strávil posledný večer.

TENTO ROK (2019) nás opustilo aj niekoľko ďalších kolegov, priateľov a spo-

lupracovníkov. 11. februára 2019 odišla spomedzi nás pani Paulína Valková, dlhoročná riaditeľka Štátneho archívu v Martine, ktorá mnohé roky pôsobila v čele dozorného výboru SGHS. Posledné obdobie prežila v Bratislave. 27. mája 2019 v Partizánskom zomrel p. Mgr. Miroslav Kolár (1955 – 2019), bývalý gymnaziálny profesor, regionálny historik a heraldický výtvarník. Bol autorom 45 mestských a obecných erbov v oblasti Partizánskeho a Topoľčian. 3. júna 2019 spomedzi nás odišiel aj p. Ing. Gustáv Rumánek (1937 – 2019), konštruktér-vynálezca, ktorý celý produktívny život prežil v Chirane Stará Turá. Na dôchodku sa venoval poézii a literatúre faktu. Bol rodinne spriaznený so spisovateľkou Ľudmilou Podjavorinskou a ďalšími osobnosťami, ktoré nás preslávili vo svete. Vydal aj niekoľko genealogických prác. „Podstatnú časť toho, čo robím,

Účastníci stretnutia pred Hadvigovou chalupou na laze Dlhé

robím preto, lebo som hlboko presvedčený, že my Slováci sme veľa dlžní vlastnej histórii," napísal. „V istom veku si skrátka treba položiť ruku na srdce a spýtať sa, čo zmysluplné pre svoj národ vykonal každý z nás.“ (Pozrite ukážky z jeho myšlienok v závere tohto čísla). Keď odchádzajú blízki, ktokoľvek, zarmucuje nás to. Na druhej strane, keď si pomyslíme, že denne prichádzajú na tento svet ďalší ľudia, naplňa nás to istou nádejou a, možno povedať i radosťou. Že majú na čo nadväzovať, že môžu nadviazať na dobré.

V ZÁVADE POD ČIERNYM VRCHOM v okr. Bánovce nad Bebravou sa v sobotu 13. júla 2019 uskutočnilo štvrté spomienkové stretnutie niekdajších obyvateľov lazu Dlhé a ich potomkov. Začalo, ako zvy-

čajne, zrazom na cintoríne v Závade pod Čiernym vrchom a pietnym aktom venovaným pamiatke predkov. Zišli sa tridsiati piati, tento rok zo všetkých rodov (Hadvig, Zrnek, Štefka, Škultéty a Líška) naposledy žijúcich na tomto, dnes už zaniknutom laze. (Ing. Pavol Škuta, Trenčín)

V BOJNICIACH na zámku pripravili 25. septembra 2019 medzinárodnú konferenciu s názvom Familia Pálffy. Zazneli tu príspevky o fondoch Pálfiovcov v Slovenskom národnom archíve (E. Javošová), pezinskej vetve rodu (M. Kuzmíková), príbuzenských vzťahoch s Erdődyovcami (D. Hupko), dedičstve, umeleckých zbierkach i stavebných aktivitách tohto magnátskeho rodu, ktorý zohral významnú úlohu v dejinách Uhorska i Slovenska.

V BANSKEJ BYSTRICI sa 3. októbra 2019 uskutočnila medzinárodná konferencia o Karolovi Kuzmánym (1806 – 1866), evanjelickom biskupovi (superintendentovi), ktorý vošiel do povedomia najmä ako podpredseda v roku 1863 založenej Matice slovenskej. Jeho korene a príbuzenské vzťahy priblížila p. Eva Furdíková z Banskej Bystrice. Niektorí z jeho potomkov žijú v Rakúsku.

AJ V MARTINE sa tento rok uskutočnilo viac podujatí venovaných osobnostiam, resp. ich rodinám. Išlo o tradičné Dni Milana Hodžu, tentokrát venované právnikovi-politikovi Emilovi Stodolovi a Stodolovcom (20. – 21. júna 2019), a konferenciu Medzihradskovci v slovenskej kultúre (20. novembra 2019). S príspevkami o pôvode a príbuzenských vzťahoch spomínaných rodín vystúpil Zdenko Ďuriška.

V BRNE sa 9. novembra 2019 konalo 13. genealogicko-heraldické matiné. Témou bola štátna symbolika a nechýbali ani prednášajúci zo Slovenska. Moravská genealogicko-heraldická spoločnosť, ktorá tieto stretnutia pripravuje, na internete s radosťou hlása, že „v roce 2019 slaví 47. výročí své činnosti“.

V BERLÍNE si 3. novembra 2019 pripomenuli 150. výročie založenia spolku Herold, nemeckého spolku pre heraldiku, genealogiu a príbuzné disciplíny. V súčasnosti ide o najstarší spolok svojho druhu v Európe. Sídli v Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz v Berlíne-Dahleme, štátnom archíve, ktorý je jedným z najväčších úložísk primárnych zdrojových dokumentov v Nemecku. Spolok má asi 700 členov a priaznivcov po celom svete.

V BRATISLAVE koncom roka 2019 vyšla *Zbierka erbových pečatí* F. Federmayera, prvý slovenský sfagisticko-heraldicko-genealogický lexikón len v digitálnej forme. Dielo vydala Univerzita Komenského v Bratislave a je voľne dostupné.

Spracoval Milan Šišmiš

Z myšlienok Gustáva Rumánka (1937 – 2019)

Úryvky z haiku a básní

Napokon odložím husle (2003)

Som z Európy.
Do záhrad mi idú dažde
Severného mora
a humus priedomia zlepšuje
Dunajskú deltu.

Po splne slnečník (2006)

Po úsmev si idem,
ľudia...
Po úsmev zrodený...
v tomto okamžiku...
do veľkého
duše pohladenia.

(Večná štafeta)
Možno si neskôr už iný zacilingá,
pozaťra ten, neskôr onen sa vystrieda...
a hudba znova zahrá!

Prišli sme iba s tlkotom srdca...
vydeľovať úsvity od hmiel
a prikryť sa kabátom!
Prišli sme.

Sto haiku a verše (2011)

Azda skúsiť žiť...
so čtou sa narodiť, žiť a zomrieť,
vedieť vždy, pokiaľ čomu je dosť.

(Rodokmeň)
Hľadal som ja v dávne predkov,
hľadal som i nablízko,
odložené kosti svedkov
a kto a kde a ako.

Ruvali sa v žití mene.
Našiel som ich rodokmene! (...)
Buďte s nami, rodokmene,
posolstvo z vás vo svet letí.
Po mene vás poznať chceme.
Váš peň nech je pre hry detí.

Karpatobranie (2016)

... všetci sme z ticha zrodu
a odchádzame v ticho našich predkov...

Sme deti tohto bytia...

Všetko a všetci sme odkiaľsi
a budeme kdesi,
keď každému nastane čas.
Nič nie je bezmenné, bez dôvodu...
V nezabúdaní na to,
z čoho vzišli sme,
azda raz
i my budeme tam...
V nazabúdaní!

P. S. (red.)
Otec opúšťal svet a syn bol pri tom.
„Kam ideš, otec?“ opýtal sa.
„Na večnosť,“ odpovedal otec.
„A kde je večnosť?“
„Tu, syn môj.“
„Tak nikam neodchádzaš,“ povedal syn.
(Z filmu Adi Shankaracharya, 1983)
Viac o p. Rumánkovi v Kronike
tohto čísla, tiež v rubrike Súťaž.

In recent centuries Europe has seen significant (political and geographic) changes during which symbols of many territories and states were born or changed, including Slovakia's symbols. The most recent changes in this field so far happened in the late 20th century when (in 1989) the political system in Czechoslovakia changed (again) and the country was divided into two independent states – the Czech Republic and the Slovak Republic (1992). In this issue we publish the contributions of two direct participants in these processes – the Slovak heraldist Ladislav Vrtel (*Creation of the coat of arms of the Slovak Republic in 1989 – 1990*) and the Czech heraldist Karel Müller (*On the path to symbols of the independent Czech Republic*). Their insights and testimonies to the events mentioned above have been published here for the first time. The contributions also mention other witnesses to the discussions then and also the co-creators of the current Slovak and Czech symbols (among the Slovak experts especially the heraldist and historian Jozef Novák, heraldic artist Ladislav Čisárik Jr., Zdenko G. Alexy etc.).

Additionally, the issue brings studies on several families living in the present day Slovakia which were newly or more thoroughly conducted in recent years. S. Rovňáková (*The noble Tibai family*) succeeded in reconstructing the genealogy of the noble Tibai family, who were a branch of an old Hungarian family from Micha-lovce (in Hungarian language *Nagymihályi de Nagymihály*). They derived the name from the seat of their estate – Tibava – today a village in the Sobrance district (in the east of Slovakia).

The historian Daniel Haas Kianička writes interestingly about the results of his over-ten-years' search for the Freiseisens (*My hunt for the Freiseisens of Kremnica*). Their ancestors came from Carinthia and in 1569 they were ennobled. In 1585 their story began to unfold in Kremnica (currently a town in central Slovakia), where the members of the family held leading posts in the administration of the country's major mint and mines. The author and one of the descendants found and rescued several relics which remind us of the Freiseisens of Kremnica. Now their descendants live in Slovakia and Romania.

Richard Drška (*The noble Kozma family of Skalica*) introduces the unexplored Kozma family who appeared in Skalica (today a town in the west of Slovakia) in the middle of the 16th century. They gradually asserted themselves in administration of the town. One of them – Baltazár – was the mayor of the town during general mobilization of the Hungarian troops and their massing near Skalica (1643).

Frederik Federmayer (*The mysterious H. S. being identified*) explains the process of identifying the owner of one seal – Hans Sick, the noble man of the Holy Roman Empire – and reveals his kinship relations. He came to the Kingdom of Hungary at the end of the 16th century when the country was at war with the Ottoman Empire, and later he operated mainly in the military fort in Győr (at present in Hungary).

The issue also brings a report on the founding of the Slovak Vexillological Society (on 19 October 2018) and the first Slovak Vexillological Congress which was held on 30 August 2019 in Martin. It was attended mostly by Slovak experts, prominent Czech vexillologists and the recently deceased world-known Polish-American heraldist and vexillologist Alfred Znamierowski (1940 – 2019).

Moreover, the results of the Slovak nationwide competition "The best genealogical works" (the 9th year) have been announced. The winning piece is a monograph on the origin and life of the magister Pavol of Koláre (1359 – 1431) by the medievalist Tomáš Sitár. The main "hero" of the work was the chief justice in the Kingdom of Hungary during the rule of the king Sigismund of Luxembourg. He came from the areas of today's south Slovakia and he was a descendant of the old Hont (Hont-Poznan) family who died out in the 16th century.

Apart from home events, the issue commemorates the 150th anniversary of the founding of the German association Herold (with its seat in Berlin-Dahlem), which is currently the oldest association for heraldry, genealogy and related disciplines in Europe.

Translated by Žaneta Mircová

ADRESY AUTOROV

MUDr. Tomáš Balhárek, PhD., Slovenská vexilologická spoločnosť,
tomas.balharek@gmail.com
PhDr. Richard Drška, Záhorské múzeum Skalica, Námestie slobody 13,
909 01 Skalica, *richard.drska@gmail.com*
Doc. PhDr. Frederik Federmayer, PhD., Univerzita Komenského v Bratislave,
Filozofická fakulta, Katedra archívnictva a pomocných vied historických,
Gondova 2, P. O. BOX 32, 814 99 Bratislava, *frederik.federmayer@uniba.sk*
Mgr. Daniel Haas Kianička, PhD., NBS – Múzeum mincí a medailí,
Štefánikovo nám. 11/21, 967 01 Kremnica, *danielkianicka@nbs.sk*
PhDr. Karel Müller, Zemský archiv v Opavě, Sněmovní 1, 746 22 Opava, ČR,
k.muller@zao.archives.cz
Mgr. Stanislava Rovňáková, Zemplínske múzeum v Michalovciach,
Kostolné námestie 1, 071 01 Michalovce, *historik1.zm@gmail.com*
Ing. Juraj Snopek, Bratislava, *www.geni.sk*, *duro.snopek@gmail.com*
PhDr. Ladislav Vrtel, Ministerstvo vnútra SR, Štátny archív v Bratislave, Križkova 7,
811 04 Bratislava, *ladislav.vrtel@minv.sk*

SLOVAK GENEALOGICAL-HERALDIC SOCIETY

Member of the International
Confederation of Genealogical
and Heraldic Societies
www.sghs.sk

The Slovak Genealogical-Heraldic Society (established 1991 in Martin) encourages those interested in genealogy, heraldry, and related branches, in particular researchers of the origin of Slovakia related families and persons. For this purpose it gives consultation, organizes scholarly and educational undertakings, publishes semi-annual "Genealogicko-heraldický hlas" and other publications, launches various research projects concerning investigation into sources, and maintains its own library and archives.

MEMBERSHIP

The Society is open to members both from Slovakia and foreign countries. The individual or institutional member will be registered after filling a membership form and paying a membership fee.

MEMBERSHIP FEES

EUR 13,- p.a. (Austria, Hungary, Poland, Ukraine)
EUR 15,- p.a. (other Europe)
EUR 20,- p.a. (outside of Europe)

CONTACT

Slovak Genealogical-Heraldic Society
Nám. J. C. Hronského 1, 036 01 Martin
Phone: +421-43-245 14 59
E-mail: genealogy@snk.sk

BANK CONNECTION

Recipient: Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť
Address: J. C. Hronského 1, 036 01 Martin
IBAN: SK6302000000000017237362
BIC (Swift code): SUBASKBX
Bank: Všeobecná úverová banka, a. s.
Address: M. R. Štefánika 2, 036 01 Martin

POKYNY PRE PRISPIEVATEĽOV GENEALOGICKO-HERALDICKÉHO HLASU

Genealogicko-heraldický hlas je odbornopopularizačný časopis. Usilujeme o to, aby jednotlivé príspevky mali svoju odbornú úroveň a boli súčasne zrozumiteľné a čitateľsky prístupné pre širokú verejnosť. Rozsah odborných štúdií by nemal presiahnuť 10 normalizovaných strán. Pri ostatných typoch príspevkov uprednostňujeme menší rozsah. Oceníme, ak správy o nových publikáciách a uskutočnených podujatiach spracujete čo najstručnejšie. V záujme efektívnej spolupráce pri spracúvaní príspevkov, dodržte, prosím, nasledujúci postup.

- 1) Texty spracujte ako samostatný súbor Wordu.
- 2) Vytvorte základný text (bez tabulácie a obrázkov). Ak chcete, vyznačte v ňom rez písma (kurzíva, tučné, ap.), prípadné indexy a exponenty. Všetky ďalšie úpravy technicky komplikujú prácu s textom v redakcii.
- 3) Na záver príspevku pripíšte svoje meno, presnú adresu (vrátane PSČ, e-mailu a pod.), rodné číslo a vaše bankové spojenie.
- 4) Obrázky, grafy a tabuľky spracujte ako samostatné obrázkové súbory vo formáte TIF alebo JPEG (v rozlíšení 300 dpi) alebo ich pripojte v bežnej forme.
- 5) Ak máte osobitné požiadavky na grafickú úpravu svojho príspevku, vytvorte aj verziu graficky upravenú podľa vašich predstáv.

Podklady nám môžete poslať:

- a) elektronickou poštou na adresu: genealogy@snk.sk
- b) poštou na adresu: SGHS, Nám. J. C. Hronského 1 036 01 Martin

Ak chcete poskytnuté materiály vrátiť, upozornite nás na to. Nevyžiadané materiály nevraciam. Príspevky redakčne upravujeme a honorujeme podľa možností SGHS.

***...chcete získať viac informácií?
Navštívte internetové stránky***

www.sghs.sk

***Dozviete sa z nich to,
čo sa nezmestilo
na stránky tohto časopisu.***

***Nájdete tam
niektoré podrobnosti
o aktuálnom dianí,
užitočné adresy,
zoznamy rodín
i tých,
ktorí skúmajú ich dejiny.***